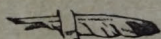

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XIX. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁECL.

1903.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati címek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tiszttikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u. p. Bikity).

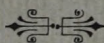
Titkár: Trenesény Károly Zombor.

Másodtitkár: Trischler Károly Zombor.

Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

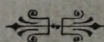
Múzeumőr: Roediger Lajos Zombor.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

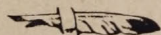
A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A titkár hivatalos órái: szerda és szombat 11—12.

A

BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

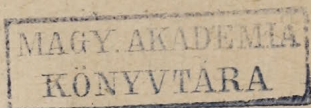
TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

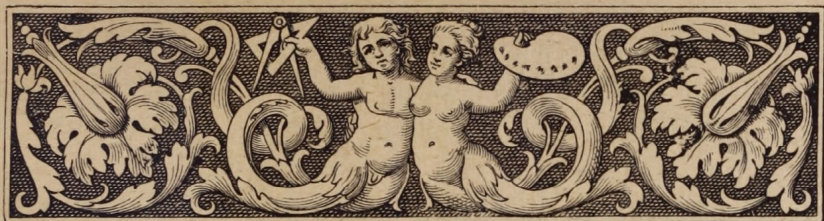
XIX. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁÉOL.
1903.

302400

Elnöki megnyitó.

— Kozma László beszéde. —

Mélyen tisztelt közgyűlés !

Időn ma, itt, a Bács-Bodrogvármegyei Történelmi Társulat huszadik évi rendes közgyűlésére egybegyűlt tisztelt tagtársainkat és nagyrabecsült vendégeinket szívesen üdvözlöm : egy pillantást vetek vissza társulatunk husz éves multjába. Ebbe a multba fogódzik egyesületünk életfájának gyökérzete, ennek a multnak a tanulságai szerint ápoljuk jövődönk reményeit is.

Ott voltam a keresztelőjén én is t. közgyűlés. Vegyes érzésekkel álltuk körül a kisedet bölcsőjét. Emlékezem reá jól, hogy a jövőbe vetett pillantásoknál a félénk reménységbe bele-bele-nyilalt a keserű humor. A György Aladár-féle kiméletlen vélekedés uralkodott e humorban. Hogy a mi édes anyamegyénk fiainak főerénye eddig csupán csak a boros serlegek emelgetésében domborodott ki. Ime, a mi édesszavu dalnokunk, Tóth Kálmán is — aki pedig bajai fiu létére bizonyára jól ismerte földieit — mikor elfogta a királyság álma : nem kultuszminiszterének választotta ki a bácskai fiut, hanem — pohárnokának ! . . .

No, de az élczek rövid életűek. A társulat kis falánksza neki indult a rögös utnak, elszántan, szívós kötelességérzettel. Mert rögös volt az ut. A küzdésnek, a váltakozó kitartásnak, csüggedésnek erős próbáit foglalja magában az a husz esztendő.

A történelem és régészet szerény zárkózott jelleménél fogva

nem tudja saját nagy jelentősége iránt a megfelelő kíváncsiságot felébreszteni. Pedig a kíváncsiság a kutatóvágynak az anyja.

A nagy közönség érdeklődése nem kísérte feladatainkat. Törekvéseink támogatása csak nem vált divattá, bár szálltak felettünk az évek. Bizony nem kaptott el bennünket sem a meczenások ajándéka, sem a hatósági támogatás. A mi természetes és törvényes édes anyánk Bács-Bodrog vármegye itt-ott hallja meg kiáltásainkat.

Se a korszellem, se a közszellem nem vette fel a társulat törekvéseit divatcikkei közé. De nem fogadták be kedveltjeik közé a társadalom előkelőségei sem. Nem akadt magával ragadó példa, ki a céljaink iránt a közgondolkozásban mutatkozó érzéketlenséget felvillanyozta volna.

Szinte bizonyos az, hogy ha a vezető férfiak, kivált pedig a hatalmi helytartók értelmét, izlését és akaratát a hatalom kietlen kezelése köti le; — ha az elsőeknek az érzésvilága a politikai szolgálatok egyensúlyozásában kimerül, — ha a vezér-férfiak szavának a sulya az áldozatkészség felfokozásában csak olyan czélok javára nyilvánul meg, melyek p. o. helyi érdekű vasutak keretében helyezkednek el: akkor bizony a közművelődési czélok számára a közérdeklődésből még morzsák is alig maradnak . . .

Mert a közáramlat a társadalmi vagy rangbeli állásuk szerint első embereket előszeretettel követi; kedvtelésében, izlésében, cselekedetében egyaránt; tanácsának szívesen enged, biztatására még a versenyinger is felébred gondolkozásában.

Hogy ezt a feltevést igazoljam, csak a múlt év eseményeibe nyulok vissza. Két aláírási ív fekszik előttem. Az egyiken az apatini szolgabírói járásnak mind a kilencz községe beiratkozik társulatunk tagjaiul és pedig három község alapító-, a többi hat pártoló tagokul. A másik íven az ujvidéki szolgabírói járás 13 községe véteti föl magát egyszerre társulatunk pártoló tagjaiul. Az első ív Matkovits Béla főszolgabíró gondolkozásának emelkedettségéről szól, aki maga is alapító tagjaink diszes sorába

lépett; a második iv Mezey Imre főszolgabíró derék izlésének oklevele. — De visszatérek.

A fenn vázolt nehézségek közt, a megrajzolt szintájban hullámozgatják társulatunk pályafutását kilátás, meg csüggedés — éveken át. A süllyedésnek sötét tünete is mutatkozik.

A társulat életének belső mozgalmát az iktatókönyvek számai fejezik ki. Ezek a számok leszálnak 1892-ben 10-re, 1893-ban szinte 5-re: egy teljes év folyama alatt. Kisértett már egy maró ötletnek a teljeseése. Metszessük fel hivatalos pecsétünkre jelmondatul a költő szavait; nemcsak azt, hogy „multadban nincs öröm . . .“ hanem, ami még keserűbb, azt is, hogy: „jövődben nincs remény . . .“

Szerencsére a balsejtelmek nem mindig teljeseednek! 1898-ban határozott föllendülés áll be a társulat működésében. A roskadozónak karja alá nyult segélyével egyik oldalon a vármegye, másik oldalon az állam. A rákövetkező évben 29 alapító tagot nyerünk. Ebben már főtenyező: előkelő nemes gondolkozásu elnöktársam Latinovits Géának az „apostoli cselekedete.“

Innentől kezdve határozottan felegyenesedünk és haladunk. Tagjaink száma szaporodik. Az alapító tagok száma ma 42. A pártoló tagok száma 237. Ezek között vármegyénk 126 községe közül 8 község foglal helyet az alapító, 52 község a pártoló tagjaink sorában. Ügykezelésünk igtatószáma az előző évben a háromszázat meghaladta.

A működő tagok száma 39. De az igazsághoz hiven meg kell itt állapitanom azt, hogy a szoros értelemben vett munka terhét, évek óta, ennek a számnak csak a harmada hordozza.

De így is, egész határozottan megállapithatunk annyit, hogy, csak a közel multhoz viszonyitva is, muzeumi értékeinkben, eredményekben gyarapodtunk, hogy a kultura harcához való fegyverzetünk, vértzetünk gazdagabb lett, erőink, ha mérsekelt arányban is, de izmosodtak. A jóakarattal és elfogulatlan elmével ítélőnek el kell ismernie azt, hogy a megyénk multjával foglalkozó, a kutföket áknázó tanulmányoknak azon sorozata,

az elmúlt századok viszonyait érdeklőleg felhalmozott azon adatkészlet, melyeket társulatunk évkönyveinek tizennyolcz kötete foglal magában: a szakszerű történelmi kutatások rendjében szintén tisztos helyet követel magának.

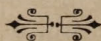
Megállapíthatjuk azt, hogy a jobb jövőbe vetett reményeink szilárdulnak. Ime az a férfiú is, a kit ma vármegyénk kormányzásában a vezéri méltóság polcza és disze illet, szintén lelkes nagy szeretettel vesz részt választmányi tanácskozásainkban, de vannak bizonyítékaink a felől is, hogy ugyanő, szeretett főispánunk, nemzeti művelődésünk előmenetelén csügghető lelkének teljes jóindulatával felénk van fordulva.

Mélyen tisztelt közgyűlés! Társulatunk törekvéseinek jelleme veti fényét a megyei közművelődési palota eszméjének sugárnyalábjá is; mert a gondolat társulatunk kebelében lobbant ki.

Vágyakozásunk előtt egy templom körrajzai lebegnek, melynek verőfényes csarnokaiban majdan, a közös oltárokon kulturális egyesületeink testvéries egyetértéssel gyűjtják fel áldozataikat nemzeti közművelődésünk ünnepnapjain. A mozgalom a zombori városi könyvtár-egyesülettel kezettfogva indítatott meg és halad előre.

Mélyen tisztelt közgyűlés! A múlt év eredményeinek részletes adatait — az előttünk álló esztendő kimért munkatervét a muzeumőri, illetve titkári jelentések tüntetik fel. Ez irányban nem fárasztom a m. t. közgyűlés becses és kimérendő figyelmét.

A haladás, a világosság nevében reméljük, bizzunk, dolgozunk ezután is. A múlt tanulságaiból meritett új buzdulással töltjük meg lelkünket. A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat XX. évi rendes közgyűlését ezennel megnyitom.

Részletek Bács multjából a XVII. és a XVIII. századból.

Öt esztendeje elmulott már, hogy a megyei Történelmi Társulat választmánya a működő tagok sorába fölvelt s én kény-

telen vagyok önmagamat vádolni, hogy a társulattal szemben elvállalt kötelességemnek mind ez ideig meg nem feleltem.

Féléve, hogy kegyelmes Főpásztorunk Bács hitközség lelkipásztorává nevezett ki, melyet akár egyházi, akár politikai szempontból Bács-Bodrog vármegye „szivé“-nek is nevezhetnők. Azóta még inkább éreztem az eddigi mulasztást és erkölcsi kötelességemnek tartottam a legelső alkalmat megragadni és kedves anyamegyénk ezen kulturális társulatával szemben a működő tagság, a munka adóját leróni. Kijelentem azonban, hogy ezt csak részletekben fogom tenni! Időmet, tanulmányaimat Bács multjának földerítésére óhajtanám szentelni. Bács egyházi és világi multja, interconfessionalis és ethnographiai viszonyai oly gazdag kutatási térnek kínálkoznak, hogy hamarjában aligha fogja valaki mondhatni, hogy nincs már itt keresni valónk. A mit Terentius Varró a kutatók figyelmébe ajánlott, „Quidquid nos monet aut monere potest rei alicuius praeteritae, sunt: libri, historiae, statuae, sepulchra, tituli, fana, porticus“, mind-ebből bőven áll rendelkezésére a történetkedvelőnek.

Bács régi multjának a földerítésével, a jelentőségével foglalkoztak és foglalkoznak a historia kipróbált mesterei és hivatásos művelői u. m. Katona, Pray, Városhy, Érdujhelyi, Iványi, Antunovits, Fermentzsin, Dudás stb. Kalocsa-e, Bács-e az érsekség hajdani székhelye? — vitatkozzanak és döntsék el az országos tekintélyek. A mai fölolvadásban nem is terjeszkedem ki a mohácsi vést megelőző időszakokra. A mohácsi vész utáni korszakot, különösen a török hódoltság megszakitó korát választottam tanulmányaim tárgyául, azt a kort, a mely után következett a politikai vármegye és a kalocsai főegyházmegye renaissance-a. Épen azért, mert tanulmányaim ezen keretek között mozognak, elkerülhetlenül foglalkoznom kell Bács-Bodrog vármegye új telepítésével, speczialiter a bunyevácok és sokacok bevándorlásával. Merészségnek látszik egy Antunovits, Iványi, Frankl, Dudás után ugyanerről a tárgyról írni; de azt hiszem az érdeklődőnek mégis mondhatok olyast, amit eddig vagy nem

hallott, vagy ha igen, egészen más felfogásban tüntetem föl. Vajjon azután melyik fölfogás a helyes, melyik áll közel az igazsághoz, azt nem mi, hanem a további forrástanulmányok után, új és új adatok fölfedezésével a jövő fogja eldönteni.

Bács történetét tanulmányozva nem mellőzhetem a bunyevácok és sokacok bevándorlását sem s e tekintetben teljesen ellenkező nézetet vallok mint kitűnő tagtársunk Dudás, aki „A bunyevácok története” című cikksorozatában a következőket állítja :

„Arról sem lehet szó, hogy a bunyevácok a Boszniában megszilárdult mozlím uralom elől menekültek volna Magyarországra, mert hazánk ama részei, melyeken e nép lakott s ma is lakik, abban a korban szintén a török hódoltság területéhez tartoztak.

.

A bunyevácok tehát a XVI. és XVII. században, mint a hódító török hadsereg kiegészítő része jöttek hazánkba — behívás vagy önkéntes bevándorlás útján. — Tulhaladott álláspont volna azt állítani, hogy Délmagyarországba egész Erdély határáig a katolikus szlávok bevándorlása csak 1687 után történt volna, de téves — szerintem — az az állítás is, hogy a bunyevácok és sokacok mint török jobbágyok jöttek volna új hazájokba. Ferrendzsin „Acta Bosnae” című munkájában több adatot találunk, hogy sok katolikus szláv Ragusa kereskedőivel jött hazánkba (320., 336., 382.), sőt a bácsi anyakönyvekben is találtam adatot, hogy bizonyos Oretics Mária — ex Dalmatia, Ragusana — itt Bácsban lépett házasságra. De hogy Budavárának felszabadítása után a bunyevác és sokac bevándorlása a mozlímek, a törökök elől való menekülés volt, azt a legújabb, a Vatikán levéltáraiban végzett kutatások alapján bosnyák eredeti munkák nyomán megkísérli bizonyítani, sőt azt is, hogy a török hódoltság megszüntetésével bevándorlók csak 1690 után szakítják meg az érintkezést a többi boszniai kath. szlávokkal, míg a török hódoltság alatt folytonos érintkezésben vannak velök,

sőt lelki szükségleteik is nagyrészből onnan nyerik a kielégítést, pedig Belgrádból, Temesvártól föl Budáig találunk kisebb-nagyobb kath. szláv telepeket. Klasszikus bizonyossága ennek a jezsuiták által teljesített misszió 1612—1618 között.

E missziót egy dalmát — és ugylátszik — egy magyar jezsuita tartja a római generális P. Aquaviva parancsára és egy bizonyos Matkovits János Simon világi — olyan ambulans-féle — pap meghívására. Ezek tehát indulnak „ad missionem pontificiam in dominatum turcicum per provincias dalmatico idiomate utentes“ (Acta Bosnae 342. és köv. lapjai). V. Pál pápa ajánlólevelet is adott nekik: „Universis Christi fidelibus in civilibus Budae, Quinque Ecclesiis et aliis locis Europae sub Thurcarum dominatu constitutis.“ A missionariusok: Pater Kasics Bertalan és P. Szini István jezsuiták. Nem tartozik kitűzött czélom keretébe, csak annyit még, hogy ez a Matkovics Simon János 1622-ben folyamodik engedélyért, hogy a kalocsai diocesisben a bunyevácok között teljesíthesse a plébánosi teendőket. 1623—1633. évig itt találunk egy bizonyos Papics Pál nevű francziskánus atyát, aki majd Bácskában, majd Belgrádban vagy Temesvárott, majd ismét Szerajevóban fordul elő. Ibrisimovi Marin belgrádi püspök bérmautja az egész Bácskán keresztül az 1649. évből ismeretes. Ennyit a török hódoltság alatti időkből!

Meg vagyok győződve, hogy ha van alapja annak a bunyevác és sokacz nép között főnálló hagyománynak, hogy őseik ferenczrendi barátok vezetése alatt jöttek uj hazájokba — Magyarországra, akkor e kivándorlásnak s az ezt előidéző okoknak nyomait meg kell találnom a boszniai Ferenczesek annaleseiben. A bőszniai ferencziek rendi történetírója Batinics Mihály atya. Rendje zárdái, ezek emlékei és egykoru följegyzései horvát és olasz, különösen a vatikáni levéltárak gazdag adatait fölhasználva írta a bosnyák ferenczesek történetét, három kötetes munkáját. Valóságos tára a forrásoknak! Batinics írja, hogy Bécs és Buda fölszabadítását kitörő lelkesedéssel üdvözltek a

bosnyák keresztények biztosan remélve a szabadulás napja közeledését. De amily mértékben nőtt az ő lelkesedésök, oly arányban fokozódott a mozlimek dühe és boszuérzete. A boszniai püspök Organcsits Miklós 1684-ben álruhában, gyalogszerrel indul Lipót királyhoz, hogy kérje népe fölszabadítását. Az udvar ekkor Linzben tartózkodván, itt fogadta a püspököt, aki biztosította a királyt, hogy a boszniai keresztények legalább 30,000 fölkelővel fogadják a fölszabadító csapatokat. A mohamedán elem egész Maczedóniától keresztül az egész Balkán félszigeten megmozdult és nagy arányokban hullámozott, különösen 1684—1686. föl Magyarország felé.

E fegyelmetlen csapatok fölvonulása roppant károkat okozott a különben is szegény keresztényeknek és a franciskánus zárdáknak. Ograncsits püspök mellett Radnits Mihály tartományfőnök lelkesítette kitartásra az agyongyötört népet.

A Propaganda archivuma ezen három-négy esztendő szenvedéseiről megindító adatokban bővelkedik. Radnits 1686. június 14-én így ír Rómába: „Rendtartományunk négy év óta mintha haldokolnék, számos testvért kivégeztek, többen a börtönökben pusztultak el, nagyon sokan még most is ott synlődnek; zárdáink, templomaink romokban hevernek, egyházi fölszerelvényeink vagy elzalogositva, vagy kótya-vetyére eresztve; állandóan a halál torkában vagyunk és csak ideig-óráig tengődünk. Éjjel-nappal az erdők és hegyek rengetegeiben rejtőzünk és ily viszonyok között nincsen aki vigaszt, aki reményt nyújtana.“ (Batinics II. 162—193.) Radnits 1687-ben elhagyta Boszniát és hazajött Magyarországra, mert származásánál fogva bácskai ember.

Pávich Imre (budai) a kapistránusok historikusa 1766-ban megjelent művében kalocsainak mondja, de téved, mert a bácsi zárda levéltárában megtaláltam két latin és bunyevác nyelvű írott munkáját, ahol magát így írta: Michael Radnits a Bácska és M. R. bácsvanin.

Még találkozunk vele Budán, mint a zárda-guardiánjával.

Ily körülmények között támadt a boszniai francziskánusokban a gondolat, hogy menekülnek a szomszédos keresztény hatalom, Magyarország oltalma alá. Az első menekülők csapata Rámából indult Dalmáciába Sinj, Spalato vidékeire Mátics István és 36 atya vezetése alatt, magukkal vivén a zárdatemplom B. Szűz kegyképét. Sinjben új zárdát építenek ugyan, de kegyeletből az elhagyott zárdára iránt a guardiánt „rámai guardián“-nak nevezik és írják. A moroviczi Sz. Illésről nevezett kolostor a hozzátartozó hivekkel a Szerémségbe jöttek és letelepednek Diakovár környékén. Ezekkel kellett jönni a bárói méltóságra emelt Bernjakovics-családnak, (amelyből a későbbi báró Bernátffy-ak származtak) amely család Illokon telepedett le, de később Bácsban és Bácskában szerepel. Egyik sarja bajai plébános, majd kalocsai és nagyvárad kanonok lett; egy nő sarja pedig a mostani katymári és borsódi Latinovitsok dédanyja, mint Péter bácskai alispán neje. Egy frebrniczai atya Mohácsra jön és itt veti meg alapját rendje új zárdájának. Minket leginkább a negyedik kivándorló csapat érdekel.

Batinics a boszniai barát historikus erről így ír: „Valamivel szerencsésebbek voltak a gradovrh-i zárdá atyái. Ők veszély és kockázat nélkül itt hagyták a conventet és Bácskába indultak és telepedtek le.“ Hol van az a boszniai Gradovrh? Megvan-e ennek a bácskai bevándorlásnak nyoma? Igenis meg van. Gradovrh ott van Bácsban. Mert ha igen, úgy tisztában vagyunk a bunyevácok és sokaczok egy jelentékeny részének a bevándorlásával. Gradovrh egy dalmáciai francziskánus utleirása szerint (1640. évből) Doljna-Tuzlától egy órányi távolságra volt. Zárdája kicsiny ugyan, de temploma tágas, legfőbb ékessége a Zvornikból hozott oltárképe, amely egy kiváló művész legszebb munkája. Gradovrh egy kisebb hegy tetején fekszik és keletről, nyugatról három-négy napi járásnyira terjedő gyönyörű erdők környezik, míg a nyugati oldal felől a doljna-tuzlai völgy terül előtte.

Maravics Marián boszniai püspök 1855-ben a Propagandához küldött, dioecesiséről szóló jelentésében mondja a többi

között : „Questo vescovato sottoposto all arcivescovo Colocense nell Ungaria.“ Leirván egyházmegyéjét és annak zárdáit Gradovrh-ról így ír : „Ill conventi di Santa Maria in Gradovarh, nell nostro vescovato ha la cura di cinque parochie, cioe Gradovarh, Dragugna, Biela, Barky e corenica nelle quali sono case di Cattolici Nr. 829, anime 6143.“ (Fermendzsin Acta B. 478.)

Hogy én ezen gradovrhi zárdát uj életre találom ébredni éppen Bácsban : arra Széchenyi Pál a híres kalocsai érsek egy adománylevele vezetett rá, amely adománylevélben az 1696. évben az érsek a bácsi zárdának ajándékozza a zárdá és a bácsi szerb templom között fekvő területet, odaajándékozván, hogy birtokolja a lekipásztori teendőket teljesítő „Conventus Bacsensis Mariae Virginis de Gradovar.“ (Pavich 300. Ramus.)

Analog esetünk van a rámai kivándorló atyák példájában, akik a dalmáciai Sinjben megtartják a Rámai nevet, a gradovrhi bevándorlók megkísértik Bácsban megőrizni a régi anyaház emlékét.

A bácsi ferencziek bibliothecájában pedig akárhány könyvet találtam, a melyen ez a följegyzés áll : „Conventus Bachiensis B. M. Virginis de Gradovar“, vagy „Opus I. Mariae gradovar in Bács.“ Ilyen például éppen a már ismert Radnich Mihálynak egy 1683-ban megjelent és XI. Incze pápának ajánlott munkáján, amelynek czime „Razmišljanja priobogomiona od ljubavi bozsje.“ (Jámbor elmélgedések az Isten szeretetéről.)

Hogy Bács első lakosai Budavára bevétele után a Boszniából bevándorolt elem voltak : erre bizonytságot még az 1713—1720. anyakönyvekben is találhatunk. Így 1717. október 28-án Jeromos atya esketi Tomasevits Simon fiát, Gergelyt Bácsból Tomits Mariával, Pál leányával, aki Boszniában született, „Origine Bosnensis“ tényleg pedig „de facto“ bácsi lakos. Ugyanezen évben házasodik Vrsibradits Marián Milosevics Katalinnal (Bosnensi). Ugyanezen évben találunk esküvőket zombori, sőt szabadkai lakosokkal. Nem kell-e és nem lehet-e föltételeznünk, hogy Szabadka és Zombor lakosságának egy részét az ujonnan

bevándoroltak tették. Az 1713. évben 7. sz. alatt Milosevits Gergely atya kereszteni Metits Márk leányát de Salino.

Salino tudvalevőleg nevét Doljna-Tuzla latinra való átfordításától vette az ottani sós vizektől. Az 1715-ben január 30. a. Tadianovits Lukács nevét olvassuk az anyakönyvben. Az anyakönyvek tanulmányozását és figyelmes átkutatását mint több oldalú forrását különben nagyon is ajánlható bárkinek is, aki a történelemmel foglalkozik, sokszor egész váratlanul oly megbecsülhetlen adatok birtokába juttat, a minek kihatása igen sokszor nagy szokott lenni.

Az itt vázolt események érthetővé, megmagyarázhatóvá teszik azt a különös jelenséget, hogy a török hódoltság korában elnéptelenedett, kiszípolyozott Bácskában egyidejűleg négy helyen építenek zárdát és templomot, u. m. : Baján, Szabadkán, Zomborban és Bácskában és hogy az 1693-iki római generale kapitulumon ezek mint ujonnan alapított zárdák szerepelnek. (Antunovits. Razprava 94.)

És hogy mindezen állapotok előidézésében oroszlánrész jutott a bácskai születésű Radnich Mihálynak, azt már abból az előkelő szerepléséből következtethetjük, amelyet mint a boszniai ferenczesek tartományfőnöke, előbb mint Belgrád lelkipásztora fejtett ki.

Miután hazájába visszatért, királyi kitüntetésben is részesült, amennyiben Lipót király udvari theológusának nevezte ki, mely kitüntetés az egész rendre dicsőséget árasztott és rendtársai ezt a következő distychonban örökitették meg :

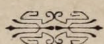
Caesaris exauxit Te Radnich blanda voluntas

Accendit hinc Matri gloria summa Tuae.

A regenerálás munkájában látjuk még a többi bácskai születésű barátot, ugymint a bajai Csilies-Karagics Lukács atyát, aki előzetesen Korsikán 9 évig mint katonai lelkész tartózkodott, ilyenek még a bajai Lipovacz Péter atya, a bácsi Lukács és Jeromos, a mélykuti Evetovits Ferencz, a Zomborból származó János atya Mohácson.

Ezekben és ezekkel törekedtem állításomat beh bizonyítani, hogy a bunyevácok és sokacok bevándorlása ezeknek a mozli mektől való menekülés volt, hogy ezen bevándorlást Bácskába az innen származó bácskai születésű francziskánusok irányították s hogy a letelepedés első és legfőbb góczpontja Bács volt. Hogy hogyan és miként, mily irányban oszlottak szét az új hazában bevándorlók, az a további kutatások czélja lesz. A fáradságot minden egyéb szemponttól eltekintve megérdemli azért ez a faj, melynek fiai az új hazának, „Magyarországnak mindég leg-hivebb lakói közé tartoztak, kik magyar hazafiságukkal mindég büszkélkedtek.“ (Pallas Lexikon. Bunyevác.)

Evetovics János.

Utolsó szavam a garábi apátság ügyében.

A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évkönyvének XVII. évfolyamában (206. és következő lapjain) Karácsonyi János elpanaszolja, mily szomorú érzés fogta őt el akkor, midőn én a garábi apátság székhelyének kérdésében vele és Városhy Gyulával szemben állást mertem foglalni és a teljesen be bizonyított tényeket czáfolva, el akarom rontani a történelmi tudást (az ő tudásukat). Ezt az értekezést a Századok rovatvezetője is ismerteti a nevezett folyóirat múlt évi június havi füzetében (583. l.) s kimondja a kérdésben a végleges ítéletet, hogy Karácsonyi engem „erélyesen és kétségtelen bizonyítékokkal leczá-folt“. A Századok nézetével fölsőleges foglalkoznom. Azonban Karácsonyival véglegesen le kell számolnom.

Mindenekelőtt azt az állítását akarom kellő értékére le-szállítani, hogy Városhy a garábi apátság székhelyének kérdését „szépen tisztába hozta s kimutatta, hogy ez apátság a régi Solt és Bodrog megyék határszélén, Kalocsától délre a Dusnok mellett ma is meglevő Garáb nevű helyen állott“.

Nézzük csak, mi igaz ebből?

Városhy az 1880. évi kalocsai sematizmusban egy 1582.-i összeírásból bizonyítja (13. és következő lapjain), hogy Solt megyében volt egy Garáb nevű elpusztult falu, a mely a kalocsai érsek tulajdona volt. Továbbá egy 1629. vizsgálati jegyzőkönyvből kimutatja, hogy 1629-ben egy Garáb nevű pusztá az érsek tulajdona volt. A dusnoki plébániának 1825.-iki kánoni látogatási jegyzőkönyvéből kimutatja, hogy a Garáb nevű határ-részen egy templom romjai láthatók. Épp így szól az 1831.-i kánoni látogatás jegyzőkönyve. Egy későbbi feljegyzés szerint 1826-ban ugyanott egy harangot találtak, mely a plébános véleménye szerint egy elpusztult templom vagy kolostor harangja lehetett. Több bizonyítéka nincs Városhynak sem. Ezek után most már azt kérdem: hozott-e föl Városhy csak egyetlen számbavehető argumentumot annak bizonyítására, hogy a garábi apátság, mely 1526-ban elpusztult, Dusnok mellett, Solt megyében létezett?

Feleletem: egyet sem. Mert abból, hogy 1582-ben, 1629-ben egy elpusztult Garáb falut emlitenek ott az összeírások, még nem következik, hogy ott apátságnak is kellett léteznie. Hogy 1831-ben Garáb pusztán egy templom romjai voltak; ebből én épp annyi joggal következtetem, hogy az csak falusi plébánia-templom volt, mint ahogy Városhy odaképzeli az apátságot. Talán csak az sem lesz döntő argumentum, hogy 1826-ban egy harangból a dusnoki plébános következtetést vont le az apátság hajdani székhelyére vonatkozólag. Ime mindössze ezek voltak Városhy argumentumai az apátság székhelyére vonatkozólag. Az egész bizonyítása oly gyenge, hogy azt egy elfogulatlan történetíró el nem fogadhatja. Nem fogadhatja el különösen akkor, a mikor egykoru oklevél egészen mást bizonyít.

Ezekből immár mindenki láthatja, hogy Városhy éppen nem állapította meg a garábi apátság székhelyét. Elég volna egyszerűen rámutatnom a fönnbbiekre, hogy a t. olvasóközönség tisztában legyen Karácsonyi „czáfolatával“. Minthogy azonban Karácsonyi engem azzal vádol, hogy szándékosan terjeszttem a

tévedést, kénytelen vagyok az ő okoskodását részletenként elővenni s annak alaptalanságát nyomról-nyomra kimutatni.

Jól tudja Karácsonyi, hogy a garábi apátságra az eddig felkutatott adatok közt legtöbb világosságot vet az az 1366. évi oklevél, melyet a pannonhalmi főapátság levéltárában találtam; azért ezt csúri-csavarja, hogy azt az ellentétet, mely az idézett oklevél s az ő soltmegyei Garábjuk között van, valamiképen elsimítsa. Erre a célra legalkalmasabb neki az oklevél „viciniores“ kifejezése; t. i. az oklevél szerint Rudina, Szent-Gergely, Frankavilla és Szent-Jakab Garábhöz és Bélához közelebb voltak (viciniores). Ebből azután kimutatni igyekszik, hogy Garáb csakugyan Kalocsától délre, Dusnok mellett állott, mivel a „viciniores“ kifejezés annyit jelent, hogy azok az apátságok közelebb voltak Garábhöz és Bélához, mint Pannonhalma, Visegrád, Zoborhegy. Vessük tehát most össze az én oklevélmagyarázatomat a Karácsonyiéval.

Bizonyos, hogy Frankavilla Nagy-Olasz volt a mai Mangyelosz helyén Szerémmegyében, délre a Fruska Góra gerinczétől. Az is kétségtelen, hogy Szent-Gergely szintén Szerémmegyében volt a Fruska Góra tetején, ott ahol ma Gregurovcezi falu van. Bizonyos, hogy Rudina Pozsegamegyében feküdt a Podvorsko vár szomszédságában; valószínűleg ott, ahol ma Opatovac van, a mi betűszerint való fordításban Apátfalvát, még inkább apáti székhelyet jelent. Bizonyos, hogy a bélai székház Daruvár közelében volt a Biela folyó mellett, (a szerbek Bélának, a horvátok Bielának mondják, ami egyre megy). Szent-Jakab Somogymegyében volt Kaposvártól délfelé. Az én okoskodásom szerint a Dunán illetve Dráván túl a délvidéken szomszédosak voltak a frankavillai és szent-gergelyi apátságok Garábbal, mely Valkó vármegyében feküdt; a rudinai apátság pedig szomszédos volt a bélai székházzal; a szent-jakabi apátság ugyan nem volt szomszédos, mindazáltal nem volt messze Bélától. Ha még tekintetbe vesszük azt a körülményt, hogy a káptalan a szintén körülbelül oly távolságban levő pécsváradi

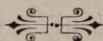
apátot bizta meg az elfogott bitorló Konrád apát fölött való felügyelettel, könnyen megérthetjük, miért küldték ki vizsgálatra a szent-jakabi apátot. Tehát az én okoskodásom szerint Garábra két szomszédos apátot küldtek ki; Bélára pedig egy szomszédosat és egy kissé távolabb lakót, mivel közelben más alkalmas, talán fiatal apát nem volt. Így értelmezem én a „viciniores“ kifejezést. Ellenben Karácsonyi okoskodása szerint Garáb Kalocsa szomszédságában volt. Két távol lakó szerémmegyei apátot küldenek a vizsgálatra. Csodálatos, miért éppen Szerémmegyből kettőt? Hiszen Kalocsa szomszédságában, de köröskörül az egész vidéken sok apátság volt. Itt volt a bodrogmonostori, szegszárdi, bélai, földvári, madocsai, siklósi, mágocsi, iványi stb. Mindezek közelebb voltak Dusnokhoz, mint Frankavilla és Szent-Gergely. Mire való volt tehát ezeket mellőzni s a távol eső Szerémségből küldeni ki két apátot? S vajjon miért éppen a Szerémségből mindkettőt? Ugy-e annak Karácsonyi János sem tudja okát adni. Minden józan gondolkodásu emberre bízom, ítélje meg: kinek van igaza, nekem-e, aki azt állítom, hogy Garáb a Szerémségben volt, azért küldött ki a káptalan a vizsgálatra két szomszédos szerémmegyei apátot. Béla pedig Rudina szomszédságában volt, azért küldték ki vizsgálatra a szomszédságban levő rudinai apátot s mivel közelben más alkalmas ember nem volt, kiküldték még Bélára a somogymegyei szent-jakabi apátot, aki aránylag legközelebb volt. Ezeket nevezi az 1366.-iki oklevél „viciniores“-nek. Avagy Karácsonyinak van-e igaza, aki szerint Garáb Kalocsa szomszédságában volt s oda a szomszédos apátok mellőztével a távol lakó szerémmegyei apátokat küldték ki s ezeket az oklevél szerinte „viciniores“-nek nevezi. Bizony ezek után én nagy bátran kimondom, hogy a garábi apátság nem Dusnok mellett volt, a hogy Városey és Karácsonyi állítják, hanem a délvidéken Valkó megyében.

Azt mondja továbbá Karácsonyi, hogy én mindenféle analóg esetek után kapkodok s nem veszem észre, hogy azok ellenem bizonyítanak. Az egyik eset, amit én felhoztam állításom bizo-

nyítására : a csuti prépostság. Szerinte csak külföldi, hazánk földrajzában járatlan írók mondják a csuti prépostságot az esztergomi egyházmegye területén levőnek. Hát csak megint nincs szerencséje Karácsonyinak az igazsághoz. Nem külföldi, nem is hazánk földrajzában járatlan írók kérdeztem én, midőn azt irtam, hogy a csuti prépostság az esztergomi egyházmegye területén volt, hanem Csánki Dezsőt, aki bizony jobban ismeri hazánk földrajzát Karácsonyi Jánosnál. Csánki mondotta nekem, hogy a csuti prépostságnak Esztergom mellett, az esztergomi egyházmegyébe beékelve kellett lennie.

Fölöslegesen tartom Karácsonyinak afféle szellemes észrevételeit czáfolni, mint a melyeket Békés-Csabáról, Dombóváról stb. mondott. Csupán arra az egy mondására akarok megjegyzést tenni, a miben vele egyetértek. Karácsonyi elismeri, hogy én nagy elfoglaltságu ember vagyok. Azt már magam is állítom. Valamicskével több dolgom van, mint ő neki. Hiszen ennek a válasznak megírására is csak egy év múlva birtam sort keríteni s ennek megírását is 20—25-ször félbe kellett szakítanom. De annál érthetlenebb, hogy akkor, midőn én temérdek dolgom közepett új adatokat kutatok fel, a melyek egy történeti kérdést más világításba helyeznek, mint a hogy előbb volt ismeretes a szakközönség előtt ; akkor előáll Karácsonyi János és kardoskodik a régi, tarthatatlan vélemény mellett. De még hagyján, ha csak kardoskodnék. Engem izgatásággal vádol, aki csupa feltűnési viselkedésgből vetek fel holmi új, alaptalan nézeteket. Az én tevékenységem sokkal tisztábban áll a világ előtt, hogy sem ilyesmi ellen védekeznem kellene. Karácsonyi nagyhangú frázisaival kutha esett. Ebből az a tanúság, hogy ha valaki más embert tanítani akar, akkor magának jobban kell tudnia a dolgot amannál.

Erdujhelyi Menyhért.

Társulati ügyek.

Jegyzőkönyv

a Bács-Rodrog vármegyei Történelmi Társulatnak 1903. márczius 8-án tartott
XX. évi rendes közgyűléséről.

Jelen voltak : Kozma László, elnök, Latinovits Pál, Buday Gergely, dr. Dudás Gyula, Fejér Gyula, Frankl István (Szabadka), dr. Gozsdu Elek, Gräff Nikáz, dr. Grüner Samu, id. Mihályi János, Roediger Lajos, Szemző Gyula, Trencsény Károly, Trischler Károly választmányi-, dr. Alföldy Gedeon, Dalmay Béla, Evetovics János (Bács), Frey Imre, Schnur György (Apatin), Városey Károly, Vértesi Károly, Wámoscher Nándor (Monostorszeg), pártoló és rendes tagok ; Rittinger Antal, főgimn. igazgató.

1/a. Kozma László elnök szíves szavakkal üdvözli a tagokat s nagy érdeklődéssel hallgatott s lelkes éljenzéssel fogadott beszéddel a társulat XX. évi rendes közgyűlését megnyitja. — (Az elnöki megnyitó beszédet l. az évkönyvben.) Latinovits Pál főispán, választmányi tag az elnöki megnyitóban reá vonatkozó elismerést megköszöni s kijelenti, hogy a társulat működését mindig figyelemmel fogja kísérni és törekvéseit hathatósan támogatni. A közgyűlés lelkes éljenzéssel fogadta e kijelentést.

1/b. Dr. Dudás Gyula fölolvasta a Magyar Történelmi Társulatnak szíves hangu üdvözlétét. — A kedves figyelmet a közgyűlés örömmel vette tudomásul.

2. A titkárnak a társulat 1902. évi működéséről szóló jelentését a közgyűlés tudomásul vette. (L. az évkönyvben.)

3. Roediger Lajos, muzemőr jelentésében ismerteti a társulat muzeumának s egyéb fölszereléseinek mult évi állapotát s az értékes és az érdekes tárgyakat, melyekkel az 1902. évben gyarapodott. — A közgyűlés nagy elismeréssel adózott a muzeumőr buzgó, fáradságos munkásságaért. (A jelentést egész terjedelmében az évkönyv közli.)

5. Az 1903. évre szóló költségvetést a közgyűlés változatlanul elfogadta.

6. A jövő évi számadások és a pénztár megvizsgálására a

közgyűlés — Gräff Nikáz, id. Mihályi János és Raisz Lajos tagokat küldte ki.

7. Evetovics János, működő tag „Részletek Bács multjából a XVII. és XVIII. századból“ czimen — mintegy székfoglalóként — igen érdekes bevezető részleteket olvasott föl készülő nagyobb tanulmányából. — (A felolvasás az évkönyvben található.) A közgyűlés nagy érdeklődéssel hallgatta a jeles fölolvast, s végül lelkesen megéljenezte. Fölkérte egyszersmind nagy becsű tanulmányának folytatására.

8. *Indítványok.*

I. Roediger Lajos, muzeumőr indítványai :

a) Hogy a vármegye népességének figyelmét az időnként előforduló ősrégészeti leletek fontosságára fölhívja és hogy a leleteknek a társulat muzeumába való beküldésére rábírja, a Nemzeti Muzeum által is megpróbált módon, magyar, német és szerb nyelven irt fölhívással forduljon a társulat a közönséghez.

b) Zsák J. Adolf, nagyváradí egyh. megyei fölszentelt lelkész ez idő szerint a vatikáni levéltár kutatása czéljából Rómában időzván, az irántunk tanusított előzékenysége alapján kérje föl őt a társulat, hogy a már előtte ott járt bácsmegyei történészek tanácsának meghallgatása után, a mohácsi vész utáni korszaknak vármegyénkre vonatkozó adatai után kutasson. E munkálátában támogassa őt a társulat anyagilag is, hogy az okmányokat lemásoltathassa s így azok a társulat birtokába juthassanak. — Latinovits Pál pártoló hozzászólása után a közgyűlés mind a két indítványt elfogadta s a további intézkedéseket a választmányra bízta.

II. Dr. Dudás Gyula indítványai :

- a) a bácsi vár restaurálása ;
- b) a római sánczok átbuvarlása ;
- c) Iványi István kéziratainak kinyomatása ;
- d) a régiségek tárgyában vármegyei szabályrendelet alkotása ;
- e) a zombori városi könyvtár-egyesület és a történelmi társulat egyesítése ;

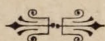
f) a történelmi társulatnak szépirodalmi, néprajzi, természet-tudományi és művészeti osztályokkal való kiegészítése s a társulat czimének megváltoztatása. — Többek hozzászólása után a közgyűlés az f) pontba foglalt indítványt nem fogadta el, a többire nézve pedig aként határozott, hogy az indítványozó részletes megokolással a választmány elé terjessze őket.

9. A jegyzőkönyv hitelesítésére — Dalmay Béla és id. Mihályi János tagokat küldte ki a közgyűlés.

10. Az elnök záró szavaival a közgyűlés véget ért.

Kmf.

Trencsény Károly,
titkár.

Titkári jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1902. évről.

Tisztelt közgyűlés !

Társulatunk mult évi működéséről a következőkben vagyok szerencsés beszámolni :

Hivatalos ügyeink elintézésére 1 közgyűlést s 6 választmányi ülést tartottunk. A titkári iktatókönyvbe az 1902. évben 54 szám alatt 91 drb elintézett ügyirat van bejegyezve.

Csak főbb vonásokban vázlatosan sorolom föl azokat az ügyeket, melyek társulatunkat a lefolyt évben foglalkoztatták.

Közgyűlési határozat, illetőleg megbízás folytán Cziráky Gyula, tagtársunk a Bács-Bodrog vármegyei helységnévtár III. kötetének összeállításával foglalkozik, feldolgozván az Iványi-féle adatgyűjteményt, mely a társulat irattárában őrzött s Iványi tagtársunktól megszerzett adatgyűjtemények egyik csomója. E munka, mely az Iványi-féle helységnévtár folytatása lesz, nem-sokára sajtó alá kerül.

Méltóságos Latinovits Pál főispán ur, társulatunk választmányi tagja, fölhivta a társulat figyelmét vármegyénk multjának több még mindig homályos korszakára, minő általában a mohácsi

vész előtti kor, továbbá a Tiszavidék és felső Bácska multja. Ily célból fontos a bajai és szegedi ferenczrendü-szerzetesek irattárának áttanulmányozása. Társulatunk hivatalosan fölkérte Érdujhelyi Menyhért, dr. Thim József és dr. Dudás Gyula működő tagokat, hogy tanulmányaikat a jelzett irányokba is terjesszék ki. Az eredményekről majd az évkönyvekben számolnak be.

Dr. Grűner Samu, választmányi tag indítványára a társulat foglalkozik Zombor monográfiája megírásának eszméjével s a helyi történelemmel foglalkozók figyelmét fölhivta ily irányu tanulmányokra.

Társulatunk a városi könyvtár-egyesülettel kezét fogva egy nagy fontosságú mozgalmat indított meg, melynek célja: közművelődési palota építése Zomborban. E palota magában egyesitené a vármegyei és városi közművelődési eszméket és intézményeket. Méltó helyet foglalna el benne a mi társulatunk is.

A mozgalmat megindító két egyesület egy előkészítő bizottságot küldött ki, melynek tagjai társulatunk részéről: Kozma László, Latinovits Géza, Latinovits Pál, Szemző Gyula, dr. Gozdsu Elek, id. Mihályi János, dr. Grűner Samu, Gräff Nikáz, dr. Dudás Gyula, dr. Thim József, Roediger Lajos, Trischler Károly és Trencsény Károly tagok.

A kettős előkészítő bizottság a kezdő lépések után működését átruházta egy nagybizottságra, melyben a közművelődésért lelkesedni és áldozni kész megyei és városi előkelő, vezető egyének szerepelnek, kiknek buzgólkodása remélhetőleg már a közel jövőben megvalósítja a közművelődési palota eszméjét.

Az alapszabályszerű négy évkönyben közöltük munkálkodásunk tavalyi szellemi termékeit. Nyolcz szerzőtől 9 dolgozat jelent meg a társulati hivatalos ügyeken és vegyes közleményeken kívül. A II. és III. füzet, mint kettős füzet, egyben jelent meg s magában foglalja dr. Dudás Gyulának: Az oktatásügy története Bács-Bodrog vármegyében című 87 oldalas dolgozatát.

Állandó összeköttetésben voltunk 4 fővárosi tudományos

társulattal s 7 vidéki, velünk rokon egyesülettel. Ujabban csereviszonyba léptünk a kolozsvári Erdélyi Muzeummal. Tagja társulatunk a budapesti Nummizmatikai s a Néprajzi Társaságnak, valamint a Muzeumok és Könyvtárak országos bizottságának. Mindezen társulatoknak kiadványait rendszeresen kapjuk.

A Magyar Nemzeti Muzeum megalapításának 100. évfordulója alkalmával: 1902. november 26.-án és 27.-én rendezett emlékünnepen társulatunkat Latinovits Géza, alelnök képviselte. Ezért a Nemzeti Muzeum igazgatósága megleghangu átiratban mondott köszönetet s az ünnep alkalmával kiadott diszes emlékkönyv egy példányát könyvtárunknak ajándékozta.

A Hontmegyei Muzeum-Társulat meghívott bennünket a Szondy György hősi halálának 350. évfordulója alkalmával Ipolyságon és a drégelyi várban 1902. július 6.-án rendezett ünnepre s egyszersmind muzeuma megnyitására. Mivel társulatunk nem volt abban a helyzetben, hogy magát képviseltethette volna: táviratilag üdvözölte az ünneplő egyesületet.

Császka György, kalocsai érsek ur ő nagyméltósága, társulatunk alapító és tiszteleti tagja, 1902. június 12.-én városunkban időzván, a nála történt tisztelgésekben társulatunk is részt vett.

Kussuth Lajos születésének 100. évfordulóján, 1902. szeptember 19.-én, a város polgárságának ünnepében társulatunk is részt vett s Trischler Károly, másodtitkár mondta az emlékbeszédet.

Schweidel József szülőházának emléktáblával megjelölése alkalmával, 1902. október 6.-án, szintén együtt ünnepeltünk a város polgárságával. Buday Gerő, pénztárosunk emlékbeszédet, a titkár alkalmi költeményt mondott. Trischler Károly, másodtitkár pedig az alkalomra megírta Schweidel József életrajzát, mely a választmány határozata szerint Évkönyvünk IV. füzetében is megjelent.

Muzeumunk s egyéb gyűjteményeink állapotáról a muzeumőri jelentés részletesen szól.

Én csak a következőkről emlékszem meg :

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a múlt évben is 600 korona segélyt adott régészeti ásatásokra, régészeti és művészeti tárgyak beszerzésére.

A Zombori Takarékpénztár, mint évek óta, tavaly is 100 koronát adományozott.

A vármegyei törvényhatóság régóta érzett szükségünkön segített, a midőn legujabban az eddigi két helyiségünk mellett egy harmadikat bocsátott rendelkezésünkre.

Nagylelkű támogatóinknak, segítőinknek ez uton is hálás köszönetet mondunk.

Az anyagiakkal való sáfárkodásunkat a következő adatok mutatják. Az 1902. évben a bevétel volt : 3648·00 kor. ; a kiadás : 2896·34 kor. ; készpénz maradvány : 751·66 korona.

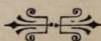
A társulati tagok számában a múlt év nagyobb hullámzást tüntet föl ; a megállapodás azonban örvendetes.

Elhalt 6 pártoló tag ; önként lemondott 1 működő tag ; a kötelezettség megszűntével kilépett 6 pártoló tag ; az összes fogyatkozás : 13.

Ezzel szemben nyertünk 6 alapító tagot (100—100 korona alapító tagsági díjjal) s 22 pártoló tagot ; összesen 28 új tagot. Így a gyarapodás kétszer akkora, mint a fogyatkozás. Van jelenleg a társulatnak 10 tiszteletbeli ; 42 alapító (szaporodás 6) ; 226 pártoló (a 12 fogyással szemben a növekedés 22) ; 39 működő ; összesen : 317 tagja. A tagok számának növekedése nagyrészt az alelnök és a muzeumőr buzgó fáradozásának eredménye, kiknek — megyei tanulmányutjuk alkalmával — a társulat iránt ily módon nyilvánuló érdeklődést is sikerült fölkelteniök. Erdemüket a választmány jegyzőkönyvi köszönettel jutalmazta.

E vázlatos rajzban igyekeztem bemutatni társulatunk múlt évi életét. Kérem a tisztelt közgyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

Trencsény Károly.

Muzeumőri jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat gyűjteményeinek 1902. évi gyarapodásáról és a muzeum javára eszközölt ásatásokról.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Benső örömmel van szerencsém jelenteni a mélyen tisztelt közgyűlésnek, hogy társulatunk működésének huszadik éve dusan meghozta a megelőző évek fáradságos előkészületeinek eredményét és igazolta munkatervének helyességét.

Állításomat mi sem bizonyítja fényesebben, mint az, hogy a lefolyt év gyarapodása 1279 tétel alatt van a szerzeményi naplóba bevezetve, miből a magas kormány által nyújtott állami segélyből folyó gyarapodásra csak 381 tétel esik.

Ezek a számok kétséget kizárólag igazolják, hogy vármegyei közönségünk érdeklődik már muzeumunk iránt.

Még jobban feltűnik ez előhaladás, ha felemlitem, hogy a múlt év gyarapodása 630 tétel alatt fordult elő a szerzeményi naplóban.

A muzeum egyes tárainak gyarapodása ez évben már arányosabb, nem egyoldalú, mint az előző években volt. E mellett az tanuskodik, hogy ezen évben:

A) a könyvtár ez évi gyarapodása	56 tétel
B) a régiségtár és iparműv. muz. gyarapodása	992 „
C) a szépművészeti muzeum gyarapodása	4 „
D) a néprajzitár gyarapodása	221 „
E) a természetrajziak tárának gyarapodása	6 tételszám

alatt fordul elő a szerzeményi naplóban.

Kiemelendőnek tartom, hogy az ősrégészeti tárgyakra csupán 713 tétel esik a régészeti tár gyarapodásában.

A nagyarányu gyarapodás szükségessé tette, hogy a muzeális tárgyak osztályozásában tanulmányokat tegyek.

A Minerva 1902. évi kötetéből 37 államilag segélyezett vármegyei, városi muzeum, tört. és régészeti társulatra vonatkozó kimutatásból azt az okulást merítettem, hogy átlag 3 osztály létesítettett mindenik muzeumban, u. m.: könyvtár, régiségtár, néprajzi muzeum és ugyszólván csupán csak ezen osztályok részesülnek állami támogatásban. Van 5 olyan muzeum is, melynek kebelében 5 osztályra van szétosztva az anyag, u. m.: könyvtár, régiségtár, néprajzi muzeum, szépművészeti muzeum, természetrajziak tára.

Mivel megingathatatlan azon meggyőződése, hogy a beállott jelentős haladás csak előpóztája az általános érdeklődésnek, a könnyebb áttekintés végett is 5 osztályba osztottam be a muzeum anyagát.

A beérkezett nagyszámu adomány miatt hamarosan beállott a tul-
zsufaltság, a helyszűke.

Társulatunk vezetőségének és a vármegyei ügyek intézőinek jóindulatu
előzékenysége és meg nem nevezetten is jól ismert védőinek szives közben-
járására sikerült egy nagyobb, most már a harmadik termet is nyernünk
társulatunk muzeuma számára.

Lehetővé válik ennek folytán társulatunk muzeumának a nagy közön-
ség számára való megnyitása is. Mindnyájunknak régi óhajta fog ezzel
megvalósulni. Am áldozatot is kíván a muzeális kiállítás, mert a most
átengedett termet be is kell butoroztatnunk és azonfelül a tárgyaknak a
Muz. Orsz. Főfelügyelősége által megkívánt módon való leltározása, kar-
tonokra való felvarrása, megcédulázása mind pénzbe fog kerülni; és pedig
az elodázhatatlan, hogy már a f. évben átessünk ezen sürgős, régóta sürgős
munkán. A butorozás költségein fölül — melyet én 300 koronára teszek —
maga a muzeális kiállítás és leltározás dologi kiadása költségvetésem szerint
körülbelül 150 koronába fog kerülni.

A társulatnak a régészeti téren való működése tudományos szem-
pontból is érdekes volt és nem egy esetben igen szép eredmény is jutal-
mazta fáradozásunkat.

Kutatóink közül az ujak ugyan nem tudták az elmúlt évben teljesen
bevégezni a rájuk bízott feladatokat, de a régibb gárda már sikerekre
hivatkozhatik.

Czirák Gyula működő tagtársunk a római sánczokban 1900. ban
megkezdett helyszini tanulmányozását a folyó évben be fogja fejezni, a
mint arra mandátuma kötelezi. Ő az első évet az arról szóló irodalom és
térképek tanulmányozásán kívül már a sáncznak 4 község határában való
bejárására fordította, a múlt évben és a folyóban teljesen bejárja a sánczok
környékét is. Egyéb működését illetőleg az Arch. Értesítőben megjelent
közleményeire utalok.

Gubicza Kálmán működő tagtársunkat sajnálatunkra betegeskedése
gátolta az intenzivebb munkálkodásban. Eredményeiről az Arch. Értesítő-
ben megjelent cikkei tanuskodnak.

Weigang János működő tagtársunk az apatini két sáncz közötti terület
kutatásával s az onnan mások által napfényre hozott ősrégészeti leleteknek
méh szorgalommal való összegyűjtése által társulatunknak elismerését szintén
kiérdemelte. Az év végén sikerült neki a Rómer által feljegyzett apatini
tumulus temetőt is feltalálnia.

Nem hagyhatom említés nélkül, hogy a társulat alelnöke a muzeum-
örrel a megye déli határát bejárva, kirándulásán sok becses adat össze-

gyűjtésén kívül nagy jelentőségű felfedezést is tett. A vajszkai határban Tripolszky B. választ. tag vezetése alatt megtekintvén az u. n. török ágyutelepet, ott egy nagy kiterjedésű tumulus temetőt konstataált. Ezen telep kutatására azonnal megtétettek az intézkedések és a mint az eddig feltárt sírok eredményei mutatják, a temető a kelta korból származik. Többi eredményei ezen kutató-körutnak az ó-palánkai majdnem ép Földvár s a kiszácsi tumulus temető hiteles konstataálása, nemkülömben annak megállapítása, hogy a Begecsen feltárt római építmény nem valószínű része Onagrínium várának, hanem azon kívül álló építmény.

Muzeumunk jelentőségéről Szendrei J. ur emlékezett meg az Orsz. Régészeti és Embertani társulatnak deczemberi ülésén, azon alkalomból, hogy megrajzoltatás végett a Nemz. Muzeumba felküldetett a megyénk területéről származó öt hiteles avarkori és honfoglaláskori lovas sirlelet tartalma Belső értéke mellett tanuskodik az is, hogy a múlt év nyarán Smith Henrik berlini archeologus hosszabb időn tanulmányozta muzeumunk jazig-szarmata és avarkori emlékeit.

A mily mértékben növekedik a muzeális anyag, épen oly mértékben növekedik a muzeumőr teendője és felelőssége is. Valóban épen nem lesz felesleges futó átpillantást vetni a muzeumőr munkájának az első évektől való felszaporodására.

A titkári iktatók átlagos ügydarabjainak száma tizenhárom évről 45 drb évenként. 1899.-ben és 1900.-ban még együtt van a két iktató, de hogy a muzeális teendők mennyisége mennyire felszaporodott ez években, legjobban bizonyítja az, hogy a közösen vitt iktató ügyszáma 1899.-ben 338-ra emelkedett.

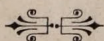
A muzeumőri iktató 1901.-ben 110 és 1902.-ben 254 ügyszámot mutat, természetesen a szerzeményi napló adatain fölül.

Közönségünk érdeklődést tanusított a muzeum iránt, mint azt a vendégkönyv tanusítja. Az elmúlt évben meglátogatta muzeumunkat Seemayer Villibáld M. Nemz. Muzeumi őr, kinek sok hasznos tanácsot köszönhetünk, főleg a néprajzi muzeum gyarapítására vonatkozólag.

Ezekben megrajzolván muzeumunknak a múlt évi történetét, kérem jelentésemnek tudomásul vételét.

Zombor, 1903. márczius hó 8.-án.

Roediger Lajos,
muzeumőr.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat Muzeumának gyarapodása 1902.-ben.

A) Könyvtár.

I. Szakkönyvtár.

- A j á n d é k : 1. Bács-Bodrog vármegye közönsége. Századok. 1902. évf.
2. Buday Pál dr. árvaszéki ülnök Zombor. Bácsvármegye 1794. évi közgyűlésén kelt árszabály nyomtatott példánya.
3. Dalmay Béla kincstári ügyész Zombor. Urbarium Banaticum. (Németül.)
4. Dr. Gertinger Pál ügyvéd Zombor. Personalstand des Fr. Sch. Canals. 1827.
5. Holczmann Ignác áll. tanító Torzsa. a) Pszotka Fer. Görgei Arthur a bányavárosokban. b) 3 drb könyv.
6. Honti Muzeum. A honti muzeum képes katalógusa.
7. Kolozsvár sz. kir. város tanácsa. (Latinovits Pál főispán ur utján.) Mátyás király. Emlékkönyv. (Szerk. Dr. Márkus S.)
8. Magyar Nemzeti Muzeum. (A Muz. és Könyvt. Orsz. Felügyelősége utján.) Jelentés a magyar nemzeti muzeum 1900. évi állapotáról.
9. Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége. a) Kudora Károly. Könyvtártan. b) Az Osztr.-Magy. Monarchia czimű műből: Magyarországi VII. és VIII. kötetek. c) Magyar Minerva II. 1902. d) Marci Chronica.
11. Rácz Soma főgym. tanár Zombor. Hentaller L. Kossuth Lajos 1802—1902. cz. füzetek.
12. Roediger L. muzeumőr. Zsák J. Adolf. Ki térítette meg Pázmány Pétert.
13. Vallás- és közokt. Miniszterium. Szana Tamás. Száz év Magyarország művészet-történetéből.
Vétel: 1. Dr. Hampel József. Adalék Pannonia történetéhez.
2. Dr. Hampel József. Ujabb tanulmányok a rézkorról.
3. Henszlmann I. Magyarország ó-keresztény, román és átmeneti stílusú műemlékeinek rövid ismertetése. 2 kt.
4. Dr. Karácsonyi János. A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I. és II. kt. 2 kt.
5. Wosinszky Mór. Tolna vármegye története. I. rész. 2 kt.
6. Kossuth születésének 100. éves évfordulóján megjelent magyar lapok. A M. Tud. Akademiától átalány fejében:
7. M. Tud. Ak. Almanach 1902.-re.
8. Akadémiai Értesítő 1902.-re.

9. Archeologiai Értesítő 1902.-re.

10. Dicey A. V. Bevezetés az angol alkotmányjogba.

11. Friedjung H. Harcz a német hegemoniáért. I. kt.

12. Némethy G. Vergilius élete és művei.

13. Southey L. Nelson életrajza.

Tagdíj fejében: 14. Numizmatikai Közlöny 1902.-re. (I. évf.)

Csere fejében: 15. Erdélyi Muzeum 1902.-re.

16. Hunyadmegyei tört. és rég. társulat évkönyve 1902.

17. Alsó-Fehér vármegyei tört., rég. és term. tud. társ. évkönyvei.
I., IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI. (1901.) évf.

18. Történelmi és régészeti értesítő. 1902. (A Délm. Orsz. Tört. és
Rég. Társ. évk.)

II. Általános könyvtár.

Aján d é k : 1. Holeczmán Ignáz áll. tanító Torzsa. Foltin A. Gyer-
mekeink nevelése. (Átd. Holeczmán Ign.)

2. Posfai János áll. tanító Apatin-telep. Búr János juhászpásztor köl-
teményei.

3. Ribiczey Nándor gimn. III. o. t. Zombor. Magyar imádságoskönyv.

4. Schreyer Lajos Apatin. (Weigang J. gyűjt.) Wiener Groschen
Bibliothek 1—18 fürete egybekötve.

5. Sziegler Péter Apatin (Weigang J. gyűjt.) Egy czimlapnélküli
német regény.

Meg nem nevezett adományozóktól. (Weigang J. gyűjtése.)

6. Magyar imádságoskönyv czimlap nélkül

7. Német nyelvű imádságoskönyv, melyet még az apatini bevándorlók
hoztak magukkal.

8. Német nyelvű imádságoskönyv. Augsb 1805.

Vétel. A M. Tud. Ak. általán. fejében:

1. Nyelvtudományi Értesítő. 1902.

2. Math. és Term. tud. Értesítő 1902.

B) Régiségtár.

I. Okmánytár.

Aján d é k : 1. Bikár György jegyző O Palánka. 10 kötet régi
jegyzőkönyv.

2. Dalmay Béla kincstári ügyész Zombor. Wolf József ügyvédi diplo-
mája 1832.-ből.

3. Dalmay Béla kincstári ügyész Zombor. Wolf Ferencz diplomája
1761.-ből.

4. Dalmay Béla kincstári ügyész Zombor. Wolf Bartolra vonatk. okmány.

5. Holeczmann Ignác tanító Torzsa. 3 köteg okmány.
6. Holeczmann Ignác tanító Torzsa. 3 drb okmány.
7. Ifj. Karagics István tanító Nemes Militics. Egy bűnvádlevél régi hiteles másolata.
8. Schronz N. Apatin. (Weigang J. gyűjtése.) Schronz Kristóf nemesi oklevele pecséttel.
9. Meg nem nevezett adakozótól. (Weigang J. gyűjt.) Magánokirat-csomó.

II. Térképgyűjtemény.

A j á n d é k : 1 Arday Albin urad. ellenőr Uj-Futtak. Uj-Futtak egy részének katonai térképe.

2. Bikár György jegyző Ó Palánka. Az ó-palánkai földvár helyének kataszt. térképe.

3. Ifj. Szačmáry József g. VII. o. t. Vaskut. A vaskuti földvár és tumulusok környékének kataszt. térképmásolata.

4. Hiel Lipót jegyző Vajszka. A vajszkai tumulus temető térképe.

III. Ősrégészeti gyűjtemény.

A s a t á s o k b ó l : 1. Brezsovszky Vazul begecsi jegyző. 2 drb bélyeges római téglá. 1 drb ivelt téglá. 2 drb kisebb agyagedény. 2 drb magasabb agy. ed. (Begecsi római építm.) — Még nem szállította be mind az ásatásból nyert anyagot.

2. Bosnyák János jegyző Bezdán. (Zöldhalom.) 1 drb kövéső. 1 drb agyag orsógomb. 8 drb karczott diszes agy. ed. töred. 10 drb agy. ed. töred. 12 drb sártapasz. 9 drb ezüstérem. 2 drb ezüstérem töred. 14 drb vaseszk. töredék. 4 drb agy. ed. töred.

3. Cziráky Gyula s. lelkész Gombos. 2 drb agyagtál. 5 drb nagyobb agyagbögre. 2 drb füles csésze. 2 drb kis agyagbögre. 1 drb kis agyagcsésze. 8 drb gömbölyű agyag háló- vagy szövőszéksúly. 8 drb körtealaku agyag hálósúly. 1 drb agyaggolyó. 1 drb középkori vas harszi csákány. 9 drb középkori sarkantyú. 1 táblán avar temetői lelet. 1 táblán csontárák, tűk, vakaró és nyílak a csiszolt kőkorszakbeli telep tűzpadjáról. 1 táblán homlokgyűrűk, gyűrűk, fülbevalók, karpereczek, a honfoglaláskori temetőből. 2 drb kövéső. 1 drb fehérmárvány kőeszköz. 1 drb elefántcsont körülfutó párhuzamos kördíszszel. 1 drb fűrész fogozású hasított csontdarab. 2 drb szarvasagancs darab. 1 drb vadkan agyar. 1 drb kis agyagesésze. 1 drb vashál való tokos véső. 1 drb agyagfazék. 5 drb körtealaku agyag hálósúly. 1 drb gömbölyű agyag hálósúly. 2 drb agyaggolyó. 1 egész, 1 törött, négy csikkó agyag hálósúly. 4 drb hatesuesu agyagdísz. 1 drb kettétörött agyag tégely része. 4 drb vastagfalú agyagedény füle. 1 agyagtálnak 4 drb töredéke. 5 drb különböző agyagedény cserép karczolású és pontozott díszszel.

1 drb kupos kareztolt diszű agyagedény füle. 1 drb alakos agyag tárgy. (Gombosi IV. kőkorsz. tem.) 3 drb esonttű. 2 drb esontár. 3 drb kövéső. 4 drb kőkés és kovaszilánk. 1 drb kővakaró. 6 drb különféle agy. hálósuly. 1 drb agy. pohár. 1 drb tehénfejlet ábrázoló agyagedény fogantyú. Agyag szobrocska fej nélkül. Ugyanonnán, de mindjárt a második ásó nyomból. 1 drb La Tène kori bronz fibula. 1 drb vastű. (A Vrsina dombi honfoglaltetetőből). Bronz függő 2 drb. Bronz hajgyűrű 1 drb. 1 drb bronz pityke. 1 drb vas csikózabla. (A vajszkai tumulus temetőből). 1 drb vaskéspenge. 1 drb vaslándzsa csucs. 2 drb égett esontocska 5 drb cseréptöredék. Erdőről vétel útján: 1 drb szép bronzkés, a bronzkor elejéről. 1 drb La-Tène vastű. 2 drb agy. hálósuly.

4. Erdűhelyi Menyhért plébános Zenta 1 drb korongon készűlt agyag sirbűgre. 1 drb római bronzérem (Dioeletianus) (Hirestorról.) 1 drb durva, késsel form. agy. sirbűgre. (Sztepanesevics Gy. száll.) 1 drb durvaműű kis hengeres sírcésze. 1 drb agy ed fűt. 1 drb agy. ed. széle. 13 drb agy. ed. töredék. (Csak 1903. elején érkezett be)

5. Gubieza Kálmán ig. tanító Bodrogmonostorszeg. 1 drb kis bűgre. 1 drb kova nucleus. 1 drb kovaszilánk, mind a három a kőkori telepről. (Reitter telepi ásatás.) Kis agyag bűgre. Nagy bronzcsat. Agyagedény füle. Csíholó vas. 1 pár ezűst csat. 4 drb szűrok gyűngy. Apró üveg gyűngy-fűzér. 2 drb zápfog. 1 drb őrűgomb. 2 bronz fibula Szarvasfogból gyűngy. 5 drb szűrok gyűngy. Bronz fibula Felismerhetetlen vas tárgy. 2 vas fűlbevaló szarvasfog gyűngygyel. Vas csat. Tűzkű darab. Gyűrű két üveg-gyűngygyel. 1 fűzér borostyán, üveg, agyag, szűrokgyűngy 1 esont fűsű törmelék. Bronz disz. Bronz tárgy. Üveggyűngyfűzér. Csűrgűk. Bronz tű. Gyantadarabok. Csont fűsű. 1 pár muflon szarvesap homlokesont drbbal. 1 drb őrűkű töredék vűrűs homlokkűből. 1 drb jaspishűl pattintott penge. 1 drb szarvkűkés. 1 drb jaspis szilánk. 2 drb őzaganes darabja. 1 drb talpesűves edűny dudordiszzszel. 4 darabban és 5 drb talpesűves edűny töredék. 1 drb bűtykűs diszű tartűedűny darabja, a benyomott ujjak hármaspecsűt-jével. 1 drb láneczdiszes edűny töredék. 1 drb ragasz diszes agy. ed. töredék ujjbenyomatos diszzszel. 3 drb edűny fűl. 1 drb vastagfalu edűny fűl, barázda diszzszel. 1 drb agyag hűczkű. Agyag hálósuly töredék. 1 drb dolicocephal koponya (összetűrűve). Őstűlok esont műradvűny (konyha hull) Juh esont műradvűny (konyha hull.) Folyű vűzi kagylű (konyha hull. — Szegedről: 1 drb Mammuth zápfog. — Bodrogmostorszegről: 1 drb fűzfa fasciatio.

6. Ifj. Karagies Istvűn tanító N.-Militics. 1 drb fűlűzűrt fenéknélkűli agyagedűny. 1 drb élefelé gűrbűlű vaskard kés. 1 drb vas lándzsa.

7. Kiss Gyula jegyző Ó-Verbász. 1 drb agyagedény. 1 drb agyagedény fül. Agy. edény töredékek. Csontmaradványok. Égett agyag tapasz.

8. Weigang János polg. isk. tanár Apatin. (Szikes.) 1 táblán 1 drb vaskard töred. 2 drb vas lándzsa töred. 1 táblán 11 drb elrozsd. vaseszk. töred. 1 táblán 15 drb aranyozott ezüsből való trébelt művű szigvég és ruhadisz 1 táblán 7 drb mélyített faragású diszítésű elefántesont-lemez és 1 drb csontból való nyél (?) 1 táblán ivelt hajlású vékony csontlemeznek töredékei, (talán törtasakról való) 1 drb emberi koponya. (Szikes.) 23 drb kovaszilánk. 1 drb mészbetétes cserép töredék. 3 drb kova nucleus. 1 drb karezdíszes edény fül. 5 drb agy. orsógomb. 1 drb karezdíszes edény töred. 2 drb kögolyó (parittyá kő) töred. 1 drb kis agy. tárgy. 1 drb vastag agy. ed. töredéke. 3 drb kltéle folyó kavics. 1 drb serpentin kőből való fejszének a fele. 1 drb emberi koponya. (Törökhalom.) 2 drb kova nucleus. 1 drb mészpót kristály. 1 drb quarex krist. 3 drb karezdíszes edény töred. 3 drb ujjlenyomatós agy. ed. töred. 2 drb dudoros agy. ed. töred. 1 drb késő kőkori agy. ed. töred. 2 drb agy. ed. fül. 2 drb agy. ed. orsógomb. 13 drb agy. ed. töred. (Zsirhalom. Tumulus.) 5 drb agy. ed. töred. (Teknősbéka halom.) 1 drb emberi koponya 2 drb bronz fülbevalóval. 1 drb két fülű szűknyaku fazékalaku urna. 1 drb agy. meritőedény. 1 drb négyoldalú esonkagula alaku nagy agy. hálósúly. 7 drb nagy hengeres hálósúly. 5 drb őrlőkő töred. 1 drb szarvasaganes töredék. 5 drb urna cserép töredék. 2 drb csillámpala. 6 drb marhaszarv a sirokból. (Római sáncz mellett eső u. n. Besker telep.) 1 drb őrlőkő töredék. 4 drb hálósúly. 1 drb tarajos vassarkantyú. 3 drb vassarkantyú taréj nélkül. 3 drb vassarkantyú töred. 1 drb esiholó vas. 1 drb nagy lópatkó vasból 2 drb kisebb lópatkó vasból. 2 drb vas lópatkó töred. 1 drb vaskés hosszú nyéllel 5 drb vaskés. 1 drb vaskules 1 drb kurtanyelű vaskés 2 drb vassarló. 2 drb vassarló töred. 1 drb vaslándzsa egyoldalú. 1 drb vas ösztöke alaku tárgy. 7 drb ismeretlen rend. vastárgy. 1 drb agy. ed. fül. (Apatini ujtelep.) 1 drb emberi koponya. 2 drb. csillámpalakő. 3 drb égetett csillámpala. 1 drb agyagból való öntő minta. (?)

A j á n d é k o k : I. Bács-Bodrog vármegye területéről származók.

1. Bikár György jegyző Ó Palánka. Az ó-palánkai földvárban talált 3 drb őrlőkő. Az ó palánkai földvárban talált régi szántófas.

2. Deák Zsigmond főszolgabíró Apatin. 1 drb nagy vasból való kettős keltakés Borsódról.

3. Godor Ignác uradalmi gazda Futtak. (Arday Albin urad. ellenőr ur utján.) A Rezső majorban 7 év előtt talált lovassírból: 2 drb vaskengyel. 1 drb vaszabla.

4. Hipp Dezsőné urnő Német-Palánka. Gyöngyfüzér a német palánkai téplaégetői jaz. szárm. ered. sirokból. 1 tollas vasbuzogány a Duna medréből.

5. Kiss Gyula jegyző O-Verbász. 2 drb agy. sirbögge. 1 drb bronz-érem. (Egy lelet O Verbász.) 1 drb bronz fibula.

6. Korény Béla földbirtokos Hódságh. (Urna sirlelet. Keltakori.) 1 drb széles laposos urna. 2 drb vashüvelybe dugott egyenes, tűzben kilágyított, eredetileg összehajtvá, betemetett vaskard. (Közép halstatti periodus.) 2 drb tűzben összehajlitott vaslándzsa. 1 drb tűzben összehajlitott vaslándzsa darabja. 2 drb egyenes, tűzben kilágyított vaslándzsa. 1 drb bekérgesedett vasolló. 1 drb vaskés. 1 drb vaszabla. 1 drb két kanyarulatból álló vas-huzalból való karperecz. 1 drb egyenes vasrud. 1 drb hosszú nyelű vas tokos véső. 3 drb vashádogból való páncél darab. 1 drbja a lelet fölött talált lócsontvázat körülvevő, helyenként bőrczafattal összefüggő vassinnek.

7. Marekovics Julia urnő Apatin. (Marekovics-telep.) 2 drb talpesőves agy. ed. darabja. 2 drb vaskés. 2 drb vaskés töredék. 2 drb vaseszköz darab. 1 darab vassarló töredék.

8. Nagy Lajos tanító Ada. (Adai téglavetőkből ásatása útján.) 1 drb vascsákány. Nagyobb vaseszköznek szétrozsdásodott drbjai 9 drb. 1 drb agyag hálósuly része. 1 drb kőgolyónak fele. Ism. rend. agyageszköz, talpa simitva. 5 drb ujjbenyomással diszitett agy. ed. töred. Egy szép vékony falu, füles fekete urnának töredékei. 3 drb karezdíszes agy. edény töred. 1 drb jellegzetes bronzkori díszes agy. ed. töredéke. 7 drb nagyobb agy. ed. töred. 3 drb agy. ed. füle. 10 drb agy. ed. talprésze. 7 drb agy. ed. széle. 44 drb vastagabb agy. ed. töred. 25 drb vék. agy. ed. töred. 1 drb fül nélküli agy. sirbögge széttörve. 1 drb szarvasag. része. 1 darab ökörszarv. 8 drb folyó kavics. 1 drb emberi koponya.

9. Szauerborn Károly földb. Zombor. A b.-monostorszegi kőkorszaki telepről származó agy. ed. töredékek.

10. Tessényi Albert Apatin. (Római sánc mellett eső Marekovics—Tessényi telepről.) 1 drb fekete agy. csésze restaur. füllel. 1 drb lapos restaur. agy. tal. 1 drb élefelé begömbülő 26 cm. h. vaskés. Ugyaninnen ásatás 1 nagy urna.

11. Trischler Károly társulati másodtitk. Zombor. 1 darab régi vas-sarkantyú.

Szomszédos megyékből:

1. Kozma László társ. elnök Zombor. Paizsdudor vasból. Vaslándzsa. (Mindkettő Battináról)

Weigang J. polg. isk. tan. gyűjtése.

2. Alföldy Józsefné urnő Apatin. (Erdődről.) 1 táblán: 1 drb bronz

fibula. 1 drb bronz nyakgyűrű darabjai. 3 drb kis bronztekeres. 1 táblán: 1 drb csavart négyszögű bronz huzalból készült karperecz. 1 drb kis bronztekeres. 2 drb nagy bronz karika. 1 drb kör alakú kifelé négysugaras bronzdisz. 1 drb huzalból való vas karperecz. 1 táblán: 1 drb bronz karika. 1 drb kis bronz tekeres. 1 drb kis ezüst tekeres. 1 drb kis ezüsből való ruhadisz. 1 drb dudorosra trébelt ezüst lap, mely kődarabot zár körül. 1 drb disztárgy bronzból. 1 táblán: 22 cm. hosszú vaslándzsa. 1 drb vassarkantyú taréj nélkül. 2 drb zártoldalú 3 lyukkal bíró restaurált agy ed. 1 drb nagy karczdiszes reconstr. agy. urna. 1 drb igen jellegzetes karczdiszes reconstr. agy. edény. 1 drb bütykös diszű oldalesővel bíró agy. ed. 1 drb kis sirbőgre.

3. Bartos A. Kis-Kőszeg. 1 drb terr. sigill. edény talprésze. 1 drb 16 cm. hosszú vaslándzsa. 2 drb nagyobb korongos bronzdisz. 2 drb kisebb korongos bronzdisz. Becker Jakab Apatin. (Róm. sáncz mellett eső telep.) 5 drb őrlőkő 1 drb parittyakő. 1 drb agy. orsógomb. 2 drb nagy agy. urna töredék. 2 drb kiégett sártapasz. 1 drb agy. meritőedény füllel. 1 drb kis agy. siredény fül nélkül. 1 drb kis agy. sirbőgre füllel. 1 drb vaskard és tör része 2 drb szarvasagancs drb. Egy nagy. agy. ed. talpa. 1 drb vastagfalú agy. ed. fenékrésze. 3 drb klféle simított szerpentin kőeszk. drbja. 1 drb áll. zápfog.

4. Boldizsár Lajos ev. ref. lelkész Csúza. (Csúza.) 1 táblán: 6 drb agy. ed. töred. és 1 drb mészpát krist. 1 drb bronzkori csüeszkös edény. 1 drb agyag löfej. (Ujabb?) 2 drb talpesőves edény drb. 1 drb korongon készült agy. ed. 1 drb ismln. rend. pipaforma agy. edényke. (Kanál?) 3 drb terra sigill. edény talpa. 1 drb diszitett (?) csont drb. 1 drb homokpala drb. 1 drb igen szép szerpentin kőbuzogány.

5. Kálózi János Erdőd. 1 táblán: 4 drb agyag orsógomb. 3 drb hullámalakra görb. bronz huzaldisz. 1 drb bronz karika töred. 1 drb négyágú bronzesillag. 1 drb átlukasztott fenőkő. 1 drb disz bronztü. 1 drb terr. sigill. hasonló anyagu vékony lapos sima agy. lemez.

6. Krimmer Konrád Kis-Kőszeg. 1 drb 23 cm. magas urna. 1 drb 23 cm. átm. karimáján csuesokkal diszitett tál. 1 drb lapos 18 cm. átm. 1 fülű rest. agy. tál. 1 drb agy. talpesőves tál része. 1 drb római agy. méceses (Tortis.) 5 drb agy. orsógomb. 1 drb igen szűk talpu agy. edény. 4 drb agy. siredényke. 2 drb rest. agy. tál. 1 drb rest. agy. fazék. 1 drb gömbölyű sardonix gyöngy. 1 drb kis vaskarika (gyűrű?) 1 drb 28 cm. h. vaslándzsa. 2 drb korongos bronzdisz. 2 drb hullámos szélű lapos bronz karperecz. 1 drb bronzsónak fibula. 1 drb négyágú bronz ruhadisz. 8 drb kis bronztekeres. 1 drb bütykös diszű karsu agyagedény.

7. Leffler Béla Kis-Köszeg. 2 drb lapos bronzkori tál. 1 drb kis agyagmadár karczott diszszel. (Igen szép.) 2 drb római agy. méceses (Tortis.) 1 drb 16 cm. hosszú vaslándzsa 1 drb vas nyilhegy. 1 drb római orvosi kanálka belül ézüstözve. 1 drb bronz gyűrű. 5 drb korongos bronzdisz. 1 drb magas ivő bronz fibula.

8. Pfeiffer A. Csuzs. 1 drb 32 cm. h. vaslándzsa. 2 drb 32 cm. h. vaslándzsa, tokja összenyomva. 1 drb 70 cm. h. vas szuronykard. 1 drb vas kardpenge töredék.

9. Meg nem nevezett adományozóktól. Kis-Köszegről: 1 drb nagy agy. bütykös urna. 1 drb 25 cm. átm. dudoros diszű agy. tál. 1 drb vastagfalú gömbölyű agy. fazék (urna?) 1 drb kis agy. urna. 1 drb 6 küllős vastagfalú agy. lángkemence rész (?) 1 drb vastagfalú agy. lángkemence töred. 1 drb nagy négyoldalú gulaalaku agy. hálósúly. 1 drb háromfűlű mag. rest. agy. edény.

IV. Kegyeleti tárgyak.

1. A Kossuth Lajos születésének 100. ik évfordulójának ünnepségét rendező bizottság. (Popovics Sebő várm. főlevélt. utján.) 3 drb babékoszoru szalaggal. A koszorukat az ünnepségen a Kossuth Lajos szobrának megkoszoruzására használták.

V. Érem- és pénzgyűjtemény.

A j á n d é k : 1. Berger Lajos g. II. o. t. Zombor. 1 drb antwerpeni j. pénz.

2. Borsay Jenő s. jegyző Báth-Monostor. 39 drb érem Wekerle falváról.

3. Brezsovszky Vazul jegyző Begecs. 5 drb római bronzérem. 2 drb magyar és 2 drb osztr. ezüstérem Begecsről. 11 drb római bronzérem, 1 drb római ez. érem töred. 1 drb ezüst magy. érem B-Monostorról.

4. Czervenkovies Sándor g. I. o. t. Zombor. 3 drb újabb osztr. érem.

5. Dalmay Béla kincstári ügyész Zombor. 2 drb IV. Béla magy. kir. rézérem. (Egyik kufikus felirattal.)

6. Fernbach Károly nagybirt. Zombor. 1 drb római ezüstérem.

7. Gergurov Jakab keresk. Zombor. 1 drb Mátyás kir. korából való ezüstérem.

8. Gergurov Milán városi főmérnök Zombor. 1 drb Leopold f. osztr. ezüstérem. 1 drb ném. bir. nickel 5 filléres.

9. Holeczmán Ignác áll. tanító Torzsa. 1 drb brandenburgi ezüstér.

10. Kuszli Béla járásbíró O-Becse. (Trischler Károly másodtitkár utján.) 1 drb római ezüstérem. 2 drb római bronzérem. 1 drb osztr. ez. érem. 2 drb osztr. rézérem.

11. Dr. Kuthy I. orvos Rácz-Militics. 1 drb török rézér. 1 drb svéd a. p. rézből. 1 drb svéd nickel v. p. 1 drb osztr. ezüst v. p. 1 drb p. Ein Gulden 1869-ből. 1 drb p. Ein Gulden 1858-ból. 1 drb papir Zehn kreutzer 1849-ből. 1 drb papir Tizenöt pengőkr. 1849-ből.

12. Latinovits Géza társulati alelnök Borsód. 6 drb hollandi ezüst 10 centes v. p. 1 drb hollandi bronz 1 centes v. p. 12 drb hollandi bronz 1 centes. 2 drb bronz $\frac{1}{2}$ centes.

13. Lázits Tivadar g. II. o. t. Zombor. 1 drb újabb osztr. v. p. réz.

14. Pap János g. II. o. t. Zombor. 1 drb ném. bir. nickel 5 pfm. v. p. 1 drb szerbiai nickel 5 para v. p.

15. Pencz Gusztáv Zombor. (Tomesányi Aladár utján.) 1 drb ezüst római érem. 8 drb bronz római ér. 1 drb réz török v. p. 1 drb olasz 5 centesimi v. p. rézből. 1 drb réz szárdinai v. p. soldo. 1 drb réz egyh. áll. teli réz v. p. 1 soldo. 3 drb újabb réz osztr. v. p. 1 drb újabb réz magy. v. p. 1 drb Tíz forint. 2 drb Öt forint. 1 drb Harmincz pengőkr. 1 drb Tizenöt pengőkr. (utóbbiak 1848—49-ből.)

16. Petz Antal g. VII. o. t. Zombor. 2 drb magyar ezüstérem a sztanisicsi leletből.

17. Puretics Miksa főg. isk. szolg. 1 drb római bronzérem.

18. Resch Ferencz vaskeresk. Hódságh. 1 drb római bronzérem. 1 drb osztr. ez. v. p. 1 drb magyar ez. v. p.

19. Resch Ignác r. kath. hitoktató Zombor. 1 drb osztrák réz v. p.

20. Resch József keresk. Bács. 2 drb római bronzér. 2 drb osztr. ezüstér. 1 drb lengyel ezüstér. 1 drb magyar ezüstér. 1 drb ezüst egyh. érem. 8 drb újabb osztr. rézérem.

21. Scheib Károly g. VIII. o. t. Zombor. 6 drb római bronzérem. 2 drb osztr. ezüstér. 2 drb orosz réz v. p. 6 drb újabb osztr. réz v. p. 1 drb egyh. ságr. v. p.

22. Strasser Géza g. VII. o. t. Zombor. 2 drb osztr. réz v. p.

23. Teltsch Imre g. I. o. t. Zombor. 2 drb római bronzér. 1 drb Mária Th. féle ezüst huszas. 1 drb Joh. Casmér-féle lengyel ezüst garas. 1 drb XIV. Lajos-féle franczia ezüstérem. 2 drb újabbkori osztr. réz v. p. 2 drb 1848-as magy. réz v. p.

24. Tessényi Oszkár g. II. o. t. Zombor. 2 drb újabb osztr. ez. v. p. 1 drb rézbárca.

25. Trencsény Károly társ. titkár Zombor. 1 drb osztr. 5 forintos 1806-ból.

26. Tripolszky Béla jegyző Bács. 1 drb Kossuth-féle 50 dolláros amerikai bankjegy.

27. Lallosevics István fels. ker. isk. tan. Zombor. 1 drb római ezüst-érem. 1 drb római bronzérem. (Mindkettő Kis Kőszegről.)

Vétel: 1. Weigang J. bevásárl. Ferdinánd magy. kir. aranypénze.

VI. Emlékérmek, pecsétnyomók, jelvények.

Aján d é k : 1. Csuvárdits Antal g. II. o. t. Zombor. 1 drb milleniumi emlékérem bronzból.

2. Dalmay Béla kinest. ügyész Zombor. A Concordatum nagy bronz eml. érme. (Igen szép.) Az 1865-iki országgyűlés megnyitásának eml. érme. Széchenyi István gróf halálának eml. érme. Szeged újraépítésének emlékérmé. Ezredévi emlékérem.

3. Goldschein József g. II. o. t. Zombor. Ferencz József osztr. császár és magy. kir. osztrák császárságának 50 éves fordulójára vert eml. érem bronzból.

4. Holeczmann Ignác áll. tanító Torzsa. A buziási 1898. évi hadgyakorlatok emlékérmé.

5. Jovánovics Béla g. II. o. tan. Zombor. Pusztaszer-i milleniumi emlékérem.

6. Kovacsics Caesar kir. törv. bíró Zombor. Az aradi szabadság-szobor leleplezésének emlékérmé.

7. Latinovits Géza társ. alelnök Borsód. József nádor bronz emlékérmé. (Igen szép.)

8. Nagy Gábor g. IV. o. t. Zombor. Kossuth L. 100-ik születésnapja fordulója emlékére vert bronzérem.

9. Palásthy Ödön g. IV. o. t. Zombor. Ugyanaz.

10. Puretics Miksa főg. isk. szolg. 1 drb régi sárgaréz ezimeres pecsétnyomó.

11. Roediger L. muzeumőr. Kossuth L. 100-ik születésnapj fordulóján használt kokárda.

12. Rovakovics Antal keresk. s. Zombor. Bem—Petőfi emlékérem 1899-ből.

13. Stefanovics Braniszláv g. I. o. t. Zombor. 1 drb emlékérem az 1848—49-iki magy. szabadságharc emlékére, sárgar.

14. Teltsch Imre g. I. o. t. Zombor. 1 drb Pádúai Szt. Antal sárgarézérem.

15. Pap János g. II. o. t. Zombor. Milleniumi egyleti emlékjelvény.

16. Pollacsek Andor g. II. o. t. Zombor. Ferencz József osztr. császárságának 50 éves jubileumára kiadott bronz emlékjelvény vörös szalagon. (Katonai.)

17. Tripolszky Béla jegyző Bács. 1 drb régi sárgaréz pecsétnyomó ezüsttel plattirozva.

18. Valet János posta-táviratiszt Zombor. 1 drb sárgaréz Kossuth emlékérem. 1 drb Garibaldi emlékérem sárgarézból.

19. Weidinger Lajos keresk. Zombor. Antik ezüst pecsétnyomó gyűrű.

Vétel: 1. Weigang J. vásárl. I. Ferencz József király és Erzsébet királyné menyegzőjének 25-ik évfordulójára vert emlékérem.

VII. Iparművészeti és használati tárgyak.

Vétel: 1. Bács Bodrog vármegye régi és emléképitményeinek albuma. (A Muz. Orsz. Főfelügyelőség felhívására és a választmány megbízásából állami segélylyel összeállítja Roediger L. muzeumőr.)

2 Kiss Gyula jegyző Verbász. A csarnoki földvár két fényképe. (Az ásatásra kapott áll. segélyből felvétette Kiss Gy.)

3. Régi művű zsebóra.

Ajándék: 1. Özv. Fernbach Bálintné. 1 drb sárgaréz és 1 drb vaskoppantó.

2. Holczmann Ignác áll. tanító Torzsa. 1 puskaeső. 1 drb mordályeső. 1 drb igen széles lópatkó.

3. Kiss Gyula jegyző O. Verbász. Bács-Bodrog vármegye Kiss-féle térképének rézlelője.

4. Neuser Jakab Apatin. (Weigang J. gyűjt.) 1 drb feliratos bosnyák handzsár. 1 drb sétatob.

5. Pfeiffer A. (Weigang J. gyűjt.) 1 drb az 1860-as évekből származó puskaszurony. 1 drb régebbi ácsbalta. 1 drb 1748-ból való összecusukható sárgaréz asztalos készség. (Mérték, derékszőg, vonalzó.)

6. Radicevics Sándor ny. törv. irodaigazgató Zombor. 1 drb Fringia feliratos kard.

7. Bodonyi Gyula g. IV. o. t. Zombor. 2 drb újabb boszniai agyagedény.

8. Weigang János polg. isk. tan. Apatin. Gyűjtéséből meg nem nevezett adományozóktól származnak: 1 drb kapszlis vaspisztoly. 1 drb kapszl. vaspisztolyeső. 2 vaslakat (Apatinból.) 5 drb régi vasgyertyatartó. 2 drb vasból való olajméces. 1 drb moderateur olajlámpa 4 drb vaskoppantó. 10 drb esiholó acél (Prigl. Szt.-Iván) 1 drb ujkori sarkantyú (Bajmok.)

9. Zimmermann Gyula fels. keresk. isk. tan. Zombor. Bosnyák rézveretes pisztoly.

C) Szépművészeti muzeum.

Ajándék: 1. Kossuth L. 100 ik évford. ünnepségét rendező zombori bizottság. Kossuth L. szobrának gypszmásolata.

2. Vörösmarty-szoborbizottság. Kiss György szobrásznak a versenyen a II. csoportba sorozott pályaterve gipszből.

Csere útján: 1. A bácsi Szt. Ferenczrendi zárda folyosóján elhelyezett két élőfaalku deszkára festett régi képet, a rend tart. főnökének beleegyezésével kicserélte társulatunk két új aranyrámás szent képpel. Az ezuton beszerzett képek egyike a Szt.-Háromságot, másik Mária menybemenetelét ábrázolja.

D) Néprajzi-tár.

Vétel: 1. Égetéssel, színezéssel, ónozással diszitett (tilinkó) furulya Zomborból.

2. Bogrács alá való fakoszoru.

Ajándék: 1. Sauernborn Károly g. I. o. t. Zombor. 1 drb kondás ostornyel.

2. Sauernborn Károly g. I. o. t. Zombor. 1 drb kondás ostor.

Husvéti pirostojsások.

Bács-Bodrog vármegyéből: 1. Apatinból. Stein Miklós g. III. o. t. Zombor. 1 drb.

2. Bajáról. Radány Béla g. III. o. t. Zombor. 3 drb.

„ Gracza István fels. keresk. isk. tan. Zombor. 2 drb.

„ Bikár Vladimir g. III. o. t. Zombor. 1 drb.

3. Baja-Szt.-Iván. Mandits Miksa fels. keresk. isk. tan. Zombor. 1 drb.

4. Bajmok. Sohr Mihály g. III. o. t. Zombor. 1 drb.

5. Bács. Resch Paula kisasszony Bács. 6 drb.

„ Resch Laura kisasszony Bács. 6 drb.

6. Bács-Almás. Reichheld Aladár g. III. o. t. Zombor. 1 drb.

7. Bács-Baracska. Halm Lajos g. VII. o. t. Zombor. 4 drb.

8. Bács-Kula. Stein Miklós g. III. o. t. Zombor. 1 drb.

9. Bács-Madaras. Brátity Milán g. III. o. t. Zombor. 2 drb.

10. Bács Martonos. Száviics Emil jegyző Bács-Marton. 4 drb. (+ 2 eltörött lerajz.)

11. Bezdán. Strasser Géza g. VII. o. t. Zombor. 1 drb.

12. Béreg. Ribiczey Nándor g. III. o. t. Zombor. 1 drb.

„ Loschitz Miklós g. III. o. t. Zombor. 2 drb.

„ Pein Gáspár g. III. o. t. Zombor. 4 drb.

„ Jovanovics Béla g. I. o. t. Zombor. 2 drb.

13. Bikity. Sohr Mihály g. VII. o. t. Zombor. 1 drb.

14. Bodrog-Monostorszeg. Gubicza Kálmán ig. tan. és a b.-monostor. szegi tanító testület. 22 drb. + 1 drb fonott + (14 drb törve.)

14. Bodrog-Monostorszeg. Wámoscher Béla g. I. o. t. Zombor. 9 drb
+ 3 drb fonott.
- Bodrog-Monostorszeg. Kolarits Milán g. VIII. o. t. Zombor. 1 drb.
- Bodrog-Monostorszeg. Sauernborn Károly g. I. o. t. Zombor. 1 drb
+ 1 fonott.
- Bogrog-Monostorszeg. Bruck Sándor g. II. o. t. Zombor. 2 drb + 1
drb fonott.
- Bodrog Monostorszeg. Pein Gáspár g. III. o. t. Zombor. 7 drb + 1
drb fonott.
- Bodrog-Monostorszeg. Scherer Ferencz g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- ” Tessényi Oszkár g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
15. Csantavér. Brátity Milán g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
16. Csonopla Haméder Károly g. I. o. t. Zombor. 2 drb.
- ” Ivánovics Anna kisasszony Zombor. 1 drb.
- ” Paul Iván g. II. o. t. Zombor 2 drb.
- ” Probojesevics Mihály g. II. o. t. Zombor. 1 drb.
- ” Mezei Antal g. II. o. t. Zombor. 1 drb.
- ” Bernhardt János g. II. o. t. Zombor. 1 drb.
- ” Brátits Milán g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
17. Felső-Szt.-Iván. Kopeckzy István g. II. o. t. Zombor. 1 drb.
18. Goszpodinceze. Községi Előljáróság. 2 drb (+ 7 drb törött. Lerajz.)
19. Gyurgyevó. Motovics Livius Gyurgyevó. 3 drb.
- ” Évinger Kálmán alj. Gyurgyevó. 3 drb.
20. Jankovác. Rónai Jenő g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
21. Katymár. Petényi József g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
22. Kolluth. Bruck Sándor g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
23. Káty. Szaich Gyula jegyző Káty. 11 drb.
24. Nemes-Militics. Scheerer Ferencz g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- ” Sohr Mihály g. VI. o. t. Zombor. 1 drb.
25. Paesér. Brátity Milán g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
26. Prigl-Szt.-Iván. Goldschein József g. I. o. t. Zombor. 3 drb.
27. Szabadka. Maurer Dezső fels. ker. isk. tan. Zombor. 1 drb.
- ” Almási K. fels. ker. isk. tan. Zombor. 1 drb.
28. Szántova. Husvéth István g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- ” Pein Gáspár g. III. o. t. Zombor. 4 drb + 2 drb törött.
- ” Egert István g. II. o. t. Zombor. 1 drb.
- ” Ribiczey Gyula g. VII. o. t. Zombor. 2 drb.
- ” Ribiczey Nándor g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
29. Szent-Tamás. Manojlovits István 3 drb.

30. Szivacz Ackermann Béla g. II. o. t. Zombor. 1 drb.
31. Szónta. Jelich Mibály g. VIII. o. t. Zombor. 5 drb + 2 drb fonott.
- „ Herczog Lipót g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Vojnits István g. II. o. t. Zombor. 2 drb
32. Sztanisics. Theofanovics Emil g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
33. Sztapár. Jovanovics Béla g. I. o. t. Zombor. 2 drb.
34. Uj-Verbász Strasser Emil g. VIII. o. t. Zombor. 1 drb.
35. Zombor. Ackermann Béla g. II. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Bikár Vladimir g. III. o. t. Zombor. 3 drb (szállási.)
- „ Csicsovaeski Zsárkó g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Csuvardits Antal g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Decker Pál g. I. o. t. Zombor. 2 drb.
- „ Fuderer István g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Glavaski Csedomir g. I. o. t. Zombor. 2 drb.
- „ Guezunya János g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Husvéth István g. I. o. t. Zombor. 3 drb.
- „ Ivanovics András g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Jovánovics Béla g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Kuszenda Béla g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Lajos József várm. díjnok Zombor. 1 drb.
- „ Magyar Ernő g. II. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Kohn Sándor g. I. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Müller János g. VII. o. t. Zombor. 2 drb. (Nenadies.)
- „ Momirovics Trifun g. III. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Pillia Milivoj g. III. o. t. Zombor. 2 drb.
- „ Piszárovits György fels. ker. isk. t. Zomb. 1 drb. (Saját kész.)
- „ Szabó István g. I. o. t. Zombor. 2 drb.
- „ Sági Ernő g. II. o. t. Zombor. 3 drb.
- „ Sohr Mihály g. IV. o. t. Zombor. 1 drb.
- „ Pencz Róza Zombor. 2 drb.
- „ Sasin István g. III. o. t. Zombor. 4 drb.

Baranya vármegye: Iván-Dárda. Lövy Izidor fels. ker. isk. tanuló
Zombor. 8 drb.

Vasvármegye: Nagy-Mizdó. Nagy Jenő g. III. o. t. Zombor. 2 drb.

Szerbia: Szabács. Perisics Szofija urnő. 2 ép (4 törött lerajzolta.)

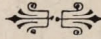
E) Természettrajziak.

1. Kiss Gyula jegyző Ó-Verbász. Mammuth csont. Mammuth zápfog.
(O-Becséről.) Kövesült fadarab. (O-Becse.)

2 Erdújhelyi Menyhért plébános Zenta. Eques caballus zápfoga.
Vadkanagyar. (Mindkettő Zentáról. Kutásás.)

3. Pósfai János áll. tanító Apatin telep. Őzszarvasállkapocs kövesedve.
Zombor, 1902. december 31.

Roediger Lajos,
muzeumőr.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat vagyonmérlege az 1902. év végén.

1	Készpénz áthozat az 1902-ik évről	751	66	Áthozat az 1903-ik évre mint vagyon	18763	66
2	Alapítványok	4310	—			
3	Hátralék tagdíjakban 1899. 1, 1900. 4, 1901. 17, 1902. 73 á 6 kor.	570	—			
4	Könyvtár és régiségek értéke	12200	—			
5	Felszerelés és butorzat	870	—			
6	Künnlevő követelés	62	—			
		18763	66		18763	66

Zombor, 1902. évi december hó 31-én.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat pénztári kimutatása az 1902. évről.

Bevétel				Kiadás			
1	Készpénz áthozat 1901-ről	1927	40	1	Évkönyvekre	652	65
2	A zombori takarékpénztár segélye	100	—	2	Visszafizetés	150	40
3	A V. K. M. segélye ásatásra	600	—	3	Postaköltség	145	27
4	Visszatérítések czimén	175	55	4	Tisztelet díjakra	530	—
5	Alapítványok	200	—	5	Irodai átalány	100	—
6	Tagdíjakból	996	—	6	Szolgáknak	38	—
7	Az 1901-ik évi ásatási segélyből	—	63	7	Asztalos munkára	12	—
8	Kamatok	170	42	8	Tagsági díjra	6	—
9	13 tagdíj 1902-re á 6 kor.	78	—	9	Könyvvásárlásra	20	06
				10	Előre nem látottakra	15	70
				11	Könyvkereskedőknek	118	20
				12	Ásatásra	529	93
				13	Akadémia kiadványaiért	84	38
				14	Utiköltségekre	35	12
				15	Régiségbevásárlásra és fényképezésre	160	—
				16	Fuvidíjra	6	—
				17	Alapítványra	200	—
				18	Vörösmarty szobor szállításra	92	63
					Egyenleg készpénzben	751	66
		3648	—			3648	—

Zombor, 1902. évi december hó 31-én.

Buday Gerő s. k.,
társulati pénztáros.

Átvizsgáltuk és helyesnek találtuk. — Zombor, 1903. évi márczius hó 7-én.

Gräff Nikáz s. k., Mihályi János s. k.,
számvizsgálók.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat pénztári kimutatása az ásatásokról 1902. évről.

Bevétel			Kiadás		
1	Az 1901. évi átalányból készpénz maradvány - - - -	— 63	1	Az elnökségnek régészeti tárgyak vásárlására - - - -	100 —
2	A V. K. M. által az 1902-ik évre ásatásokra - - - -	600 —	2	A muzeumörnek a vármegyei régi építmények és szobrok folytatólagos felvételre - -	60 —
3	Gubicza Kálmán által az 1902-ik évi átalányból visszaküldött - - - -	50 —	3	Az överbácsi Ferencz-csatorna melletti régészeti telep kutatására - - - -	50 —
4	Tumbász által az 1902-ik évi átalányból visszaküldött -	30 40	4	Az apatini határból eredő régészeti leletek bevásárlására - - - -	50 —
5	Neszmirák-Beke „Török-halom“ (1901.) évi átalányból	1 40	5	Az apatini téglá-égető és a római sáncz telepek kutatására - - - -	50 —
6	Karagics-Neszmirák Militics (1901.) évi átalányból - -	4 95	6	A gombosi legújabb sírtelep kutatására - - - -	50 —
7	Weigangtól 1902-ik évi átalányból - - - -	11 20	7	A bodrogmonostorszegi Reiter-féle őstelep kutatására	50 —
8	Kozma társulati elnöktől vissza	33 50	8	A b. monostorszegi Szauerborn-féle őstelep kutatására	50 —
			9	Az apatin-telepi sírtelep kutatására - - - -	50 —
			10	A begecs római castrum kutatására - - - -	50 —
			11	Fuwardij - - - -	6 —
			12	A vajszkai tumulus kutatására	50 12
				Egyenleg készpénzben - -	115 96
		732 08			732 08

Az 1900-ik évi átalányból kintlevő hátralék 50 kor. — fil.

Az 1901-ik évi átalányból kintlevő hátralék 12 kor. — fil.

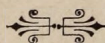
Az 1902-ik évről maradt készpénz 115 kor. 96 fil.

177 kor. 96 fil.

Az 1903-ik évre tehát vagyon 177 kor. 96 fil.

Kelt Zomborban, 1902. évi december hó 31-én.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1903. márczius 23.-án tartott gyűléséről.

1. Az elnök üdvözlí a választmányt s a következőket terjeszti elő:

a) A Délmagyarországi Történelmi stb. Társulat meghívta társulatunkat a márczius 29. én Temesvárott tartandó közgyűlésére. — Tudosomásul szolgál.

b) A budapesti Numizmatikai Társulat meghívója a márcz. 29. közgyűlésére. — A választmány Latinovits Géza, alelnököt kéri föl, hogy társulatunkat képviselje.

c) A közgyűlés határozata szerint intézkedni kell, hogy Zsák I. Adolfot fölkerjünk a vatikáni levéltárban eszközlendő kutatásokra. — A választmány a titkárt bizza meg a további teendőkkel. Az anyagi segélyt a társulat kilátásba helyezi

d) Borsay Jenő, báth-monostori s. jegyző pártoló tagul jelentkezett. — A választmány a pártoló tagok sorába fölveszi.

e) A kulturpalota előkészítő bizottsága az előleges költségek fedezésére társulatunktól is 100 kor. előleget kér. — A választmány az elnököt bizza meg a 100 kor. előleg kiutalványozásával.

f) A Schweidel szoborbizottság gyűjtőive. — A választmány 20 kor. szavazott meg.

2. A muzeumőr jelentései :

a) Érdujhelyi Menyhért beszámolt a-titeli és zentai ásatásokról, s a leleteket is nagyrészt beküldte. Bosnyák J. a Zöldhalom ásatásáról számolt be s a leleteket szintén beküldte. — Tudomásul szolgál.

b) Weigang J. ajánlkozik az apatini Rémer-féle tumulusok s a háj-szt.-lőrincezi apátság romjainak fölásására. — Tudomásul szolgál.

c) A sztanisiesi beomlott Türkenbügel kutatására Beke Imrének az elnök jóváhagyásával 20 koronát előlegezett sajátjából. — A választmány jóváhagyja s a 20 koronát az 1902. évi államsegély maradványának terhére kiutalványozza.

d) A Muzeumok Orsz. Főfelügyelőségének leiratát ismerteti a muzeumi tárgyak leltározására s az 1903. évre szóló ásatási tervre vonatkozólag.

Az elsőre vonatkozólag fölhatalmazást kér, hogy az ügyet a Nemzeti Muzeumban tanulmányozhassa s a benyújtott költségvetése szerint a szükséges anyagokat beszerezhesse. — A választmány a fölhatalmazást megadta, s a kért 150 kor. költséget a vármegyétől kilátásba helyezett segély terhére megszavazta.

Az 1903. évre kidolgozott ásatási tervet a választmány elfogadta s az elnökség a Főfelügyelőséghez fölterjeszti.

e) A vármegyétől nyert harmadik teremmel bővült helyiségeink uj beosztásának tervét, valamint a harmadik terem bebutorzására benyújtott tervezetet 240 korona költség erejéig — a választmány elfogadta s a költséget a vármegyétől remélt segélyből fedezi.

f) A szakkönyvtár számára 5 műnek 32-50 kor. értékben beszerzését ajánlja. — A választmány a művek megvételét elhatározta.

g) Ozirák Gyula, működő tag a társulat irattárában őrzött Iványi-féle kéziratokból a *római sánczok*-ra vonatkozó, valamint a vármegyei helységnévtára vonatkozó még bentlevő adatoknak feldolgozás céljából való kiadatását kéri.

Ugyanily célból kéri Evetovics János, működő tag az Iványi féle kéziratokból a *Bács*-ra, *Bács vár*a-ra, a *bunyevác*zok-ra és a *sokac*zok-ra vonatkozó adatokat. — A választmány mindkét kérelmet örömmel teljesíti s az adatoknak elismervény mellett való kiadatását elrendeli.

3. Gozdsu Elek, vál. tag fölhívja a társulat figyelmét a tervbe vett hódcsághi iparkiallításra, mely a tervezők szerint a vármegyei néprajzi tárgyakat és népipari készítményeket is bemutatja. Ajánlja, hogy azon alkalommal a társulat néprajzi muzeuma számára tárgyakat szerezzünk be. — A társulat annak idején figyelemmel kíséri a hódcsághi kiállítást s anyagi tehetségéhez mérten beszerzéseket is eszközöl.

Jegyzőkönyv

az 1903. márczius 28.-i választmányi gyűlésről.

1. A választmány behatóan tárgyalta a muzeumok és könyvtárak országos Főfelügyelőségétől 1903 febr. 7. 34. sz. a. leérkezett leiratot, s megállapította a reá vonatkozó fölterjesztést.

2. Dr. Gozdsu Elek indítványára a választmány Roediger Lajos muzeumi örnek eddigi buzgó, sikeres működéseért egyhangulag jegyzőkönyvi köszönetet, — a további működése iránt pedig teljes bizalmat szavazott.

(Pótló közlemény.)

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1902. május 1.-én tartott gyűléséről.

1. Az elnök üdvözlőlvén a megjelenteket, a gyűlelést megnyitja, s a következőket terjeszti elő:

a) Zsák J. Adolf, nagyváradi theologusnak, ki értékes okmányközléseit Évkönyvünk legutóbbi füzetében is folytatja, a választmány utólagos jóváhagyása reményében 30 koronát utalványozott tiszteletdíj czímen. — A választmány jóváhagyja.

b) A begescsi római várromok ásatási munkálatait az ottani jegyző ur az ősszel hajlandó megkezdeni, s a felajánlott segélyt akkorra kéri. — A választmány tudomásul veszi.

2. A titkár jelenti, hogy dr. Vojnits Lajos, zentai kir. közjegyző pártoló tag elhalálozott; 9 új tag pedig pártoló tagul jelentkezett, névszerint:

Roediger Lajos gyűjtőivén: dr. Feles Adolf, Löwy Vilmos és Városhy Károly (Zombor); dr. Skultéty Jenő ivén: Korény Béla, Hofbauer Vilmos, Skultéty Ede és Wissinger Richárd (Hódság); a titkár ivén: Bárány Zsigmond (Zombor); Evinger Kálmán ivén: Evinger Kálmán (Gyurgyevó); — 1902 től. — A választmány az elhaltat törli, a 9 új tagot a pártolók közé fölveszi, s nekik a tagsági okmány megküldését elrendeli.

3. A muzeumőr jelentései:

a) A mult ülés határozata folytán megrendelt érmészeti mű az előirányzott összegnél 10 koronával többbe került. — A választmány e többletet kiutalványozza.

b) A nemesmiliticsi ásatási munkálatok folytatására ifju Karagics Gy. tanító urat sikerült megnyernie.

c) A megyei összes lapokban felszólítást intézett a közönséghez husvétii irottas tojások gyűjtése iránt. Az eredmény elég kedvező.

d) Begecsről érdekes római leletek kerültek a társulat muzeumába. — A választmány e jelentéseket tudomásul vette.

e) A márczius 16.-i szabad-lyceumi előadásához (Bács-Bodrog vm. őskora) 3 új képet tervezett, melyek közül kettőt Juhász Á. társulatunk illusztrátora, egyet pedig Király Lajos főgimn rajztanár ur rajzolt meg. A képek a társulat muzeumába kerültek. A képek anyagára költött 13 kor. 70 fillér összeg megtérítését kéri. — A választmány az összeget kiutalványozza.

f) A társulat megbízásából megkezdte a vármegyei történeti emlékek fényképfölvételeit s albumban való összeállítását. Az albumot s az eddigi fölvételeket bemutatja. — A választmány örömmel veszi tudomásul.

Több tárgy nem lévén az elnök a gyűlést föloszlatja.

Kmf.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vmegyei Történelmi Társulat választmányának 1902. június 2.-án tartott gyűléséről.

1. Az elnök üdvözlőlvén a megjelenteket, elsősorban Latinovits Géza alelnök urat, a gyűlést megnyitja.

2. A titkár jelentései:

a) A Muz. és Könyvtárak Orsz. Tanácsa értesíté a társulatot, hogy közgyűlése ez év október havában lesz.

b) A M. és K. Orsz. Főfelügyelősége megküldte az 1901. évi működéséről szóló jelentést.

c) Az Erdélyi Muzeum-Egylet megküldte az 1902. évi kiadványait

oly értesítéssel, hogy társulatunkkal állandó csereviszonyba lép — A választmány e jelentéseket tudomásul vette.

3. A muzeumőr jelentései :

a) A választmány megbízása folytán 88 kötet könyvet 80 korona erejéig bekötöttetett. — Tudomásul szolgál.

b) Az ásatási munkálatok vezetői többszöri felszólítására sem küldtek mind jelentéseket, s azért az orsz. Főfelügyelőségtől kívánt részletes elszámolást még mindig nem készíthette el. — A társulat hivatalosan felszólítja az illetőket, hogy jelentéseiket e hó 16. ig küldjék be.

c) Bibó-Bige György ur levélben közölte, hogy — mint a szabadkai hasonló czélú társulat muzeumőre — többé nem teljesítheti a mi társulatunkkal szemben elvállalt kötelezettségét. — A választmány sajnálattal tudomásul veszi, s határozza, hogy a titkár szólítsa föl Bibó Bige György urat, hogy a neki ásatási czélokra kiutalványozott összeget küldje vissza.

d) A muzeumőr fölhívja a választmány figyelmét könyvek vásárlására. — A választmány megbizsa a muzeumört, hogy a jövő választmányi gyűlésen terjessze elő a beszerzendő művek jegyzékét.

Ezzel kapcsolatban elhatározza a választmány, hogy kérvényt intéz az alispáni és a polgármesteri hivatalhoz az iránt, hogy a vármegyéhez, illetőleg a városhoz ajándékképen érkezett megyei v. városi monográfiákat a Történelmi Társulat könyvtárának átengedni kegyeskedjenek.

e) Helyiségeink szűk volta miatt az Apatinban levő s Weigang tagtárs által gyűjtött régiségi leletek még nem voltak beszállíthatók. Ezzel kapcsolatban indítványozza, hogy a társulat intézzen kérvényt a mélt. főispán urhoz, s a vármegye törvényhatóságához, hogy a társulat számára lehetőleg a földszinten alkalmasabb, tágasabb helyiséget jelöljön ki. — A választmány a kérvény beterjesztését elhatározta.

4. A titkár jelenti, hogy Császka György, kalocsai érsek ur ő nagyméltóságánál, Zomborban tartózkodásakor, június 12.-én társulatunk is tisztelgett. — Tudomásul szolgál.

5. Dr. Grüner Samu, vál. tag fölveti Zombor szab. kir. város monográfiája megírásának eszméjét. — A választmány az eszmét nagy örömmel fogadja, s elhatározza, hogy egyelőre a hirlapokban jelzi, hogy a társulat ez eszmével foglalkozik, s ezzel a helyi történelemmel foglalkozók figyelmét fölhívja, hogy ily irányban tervszerű tanulmányokat folytassanak.

Az elnök megköszönvén az érdeklődést, a gyűlést feloszlatja

Kmf.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1902. július 3.-án tartott gyűléséről.

1. Az alelnök üdvözlí a megjelenteket, s a gyűlést megnyitja. Előadja, hogy a gyűlésnek legfőbb tárgya egy Zomborban felállítandó kulturpalota építése érdekében társulatunk és a városi könyvtáregyesület által megindítandó mozgalom megbeszélése.

Élénk eszmecsere fejlődött ki, s a nagyfontosságú tárgyhöz az alelnökn kívül hozzá szólottak Latinovits Pál, dr. Gozsdu Elek, dr. Grüner Samu, s mindnyájan óhajtanónak és felette szükségesnek vélték egy kulturpalota fölállítását, mely nemcsak hogy a megyei közművelődési eszméket és intézményeket központosítaná, hanem még Zombor városának is kiváló díszére szolgálna.

A kulturpalota helyét illetőleg Latinovits Pál és dr. Gozsdu Elek felszólalása után az volt az általános nézet, hogy az Erzsébet liget e célra a legszebb és legalkalmasabb — A választmány erre egyhangulag elhatározta, hogy a Történelmi Társulat a városi könyvtáregyesülettel karöltve a kulturpalota eszméjének megvalósítása érdekében a mozgalmat megindítja. Mindkét egyesület egy előkészítő bizottságot küld ki kebeléből. A választmány a Tört. Társulat tagjai közül a következőket választotta meg: Kozma László, Latinovits Pál, Latinovits Géza, Szemző Gyula, Gozsdu Elek, dr. Grüner Samu, Gräff Nikáz, dr. Dudás Gyula, id. Mihályi János, Roediger Lajos, dr. Thim József, Trenesény Károly és Trischler Károly. S utasította ezen előkészítő bizottságot, hogy a könyvtáregyesület kiküldött bizottságával együttesen az eszmét széles társadalmi körben, s a sajtó útján is hirdesse és terjessze, dolgozzon ki egy memorandumot, melyben fejtse ki a kulturpalotának városunk közművelődési haladása és virágzása érdekében fontosságát és szükségét, s a várostól a palota fölépítésére helyet kérjen, illetőleg e célra az Erzsébet-liget egy részét kérje. Kérje meg továbbá a várost, a vármegyét s a miniszteriumot erkölcsi és anyagi támogatás iránt.

A memorandumot a bizottság legkésőbb 1902. deczember végéig elkészítse és beterjessze.

2. A Muzeumok és Könyvtárak orsz. főfelügyelősége értesíti a társulatot, hogy az 1902. évre régiségtárunk gyarapítására 600 koronát hozott javaslatba a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnál. Ez összeg kiutalványozása előtt a hovafordításról előzetes tervet kér. — A választmány az értesítést köszönettel tudomásul veszi, s az előzetes költségvetést még a gyűlés folyamán megállapítja.

3. A Hontvármegyei Múzeumtársulat meghívja társulatunkat a Szondy György hősi halálának 350 éves évfordulója alkalmából Ipolyságon és a drégelyi várban 1902. július 6.-án rendezendő ünnepélyre és múzeum megnyitásra. — A társulat — sajnálattal — nem képviseltetheti magát az ünnepélyen, de a Hontmegyei Múzeumtársulatot táviratilag üdvözlí.

4. A múzeumör előterjesztései:

Báth-Monostor község az ottani feliratos római sírkövet érvényes határozottal társulatünknak átengedte. Kéri a választmányt, hogy a beszállításról gondoskodják, s fölmerült költséget: 6 kor. 20 fillért utalványozza ki. — A szállítás iránt való intézkedéseket a választmány a múzeumörre bizza; jelzett költségeit kiutalványozza.

Az 1902. évi 600 kor. államsegély fölhasználására a következő költségvetést ajánlja.

A begecsi ásátásokra 50, az apatini telepi ásátásokra 50, a bodrogmonostorszegi ásátásokra 50, a bodrogmonostorszegi Reiter-féle telepi ásátásokra 50, a gombosi ásátásokra 50, az apatini két telepi ásátásokra 50, az apatini leletek vásárlására 50, a b. monostori sírkő szállítására 40, régészeti fényképfelvételekre 60, az óverbázi ásátásokra 50, az elnökség rendelkezésére régészeti bevásárlásokra 100, összesen: 600 korona — A választmány a költségvetést a múzeumör megokolása alapján elfogadta.

5. Indítványok:

a) Latinovits Pál, vál. tag úr figyelmébe ajánlja a társulatnak a török hódoltság korának és a telepítések korának tanulmányozását — A választmány köszönettel fogadja a figyelmeztetést, s felszólítja dr. Dudás Gyula, Erdújhelyi Menyhért és dr. Thim József működő tagokat, hogy történelmi bűvárlataikat a jelzett két irányban is folytassák, s működésük eredményeit évkönyvünkben közöljék.

b) Dr. Thim József, választmányi tag úr tudomására hozza a választmánynak, hogy Weigang János, működő és vál tag úr Apatinban a polg. iskola épületében eddigi régészeti munkálkodása eredményeiből kiállítást rendezett; indítványozza, hogy e kiállítást a társulat kiküldöttéi nézzék meg. — Schnurr György és Trillsam Márton, polg. isk. tanárokat, kik már eddig is buzgó segítői voltak, Weigang tagtársunk működő tagoknak ajánlja. — A választmány Weigang tagtársunk buzgó működéseért köszönetet szavaz; a kiállítás megszervezését elhatározza; Schnurr György és Trillsam Márton, apatini polg. isk. tanárokat működő tagokul megválasztja.

K. m. f.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1902. november 22.-én tartott gyűléséről.

1. Az elnök üdvözlőlvén a megjelenteket, a gyűlést megnyitotta, s a következőket jelentette:

a) Az alelnök ur és a muzeumőr ur együttes buzgólkodása folytán Mezey Imre, újvidéki főszolgabíró ur 15 pártoló tagot jelentett be az 1902. évtől számítva. Németpalánka község pedig az 1903. évtől újabb 3 évre pártoló tagul jelentkezett. — Örvedetes tudomásul szolgál. — A titkár a tagsági okmányokat az alapszabályok egy egy példányával az új tagoknak megküldi.

b) A budapesti Vörösmarty-szoborbizottság Kis György szobrász kitüntetett pályatervét társulatunknak ajándékozta. A szállítás 92 63 koronába került. A választmány utólagos jóváhagyását kéri. — Az ajándékot örvedetesen, köszönettel fogadja. A szállítási költség kifizetését jóváhagyja.

c) Egy régi zsebórát, mint érdekes iparművészeti tárgyat, a nála levő 100 kor. beszerzési készletből — 14 koronáért megvásárolt. — A választmány tudomásul veszi és jóváhagyja.

d) Az országos Muzeum és Könyvtárbizottság november 28.-i közgyűlésére meghívta társulatunkat. — A választmány az alelnök urat kéri föl, hogy társulatunkat a közgyűlésen képviselje.

e) A Muzeumok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelősége a Numizmatikai Társulat pártolására szólítja föl társulatunkat. — Társulatunk már előbb tagja lett a nevezett társulatnak.

2. A titkár jelentései:

a) A Szabadkai Közkönyvtár s Muzeum-Egyesület azon indítványának pártolására szólítja föl a társulatot, hogy a Muzeumok és könyvtárak orsz. Főfelügyelősége kéressék föl egy a muzeumok és könyvtárak érdekeit szolgáló és célzó szakközlöny létesítésére. — A választmány az indítvány pártolását kimondotta.

b) A vármegyei és Zombor városi törvényhatóság értesíti a társulatot, hogy a kért monográfiákat csakis használatra engedheti át — Tudomásul szolgál.

d) A Magyar Nemzeti Muzeum igazgatósága meghívta társulatunkat az intézet megalapításának 100. évfordulója alkalmából 1902. november 26. és 27. tartandó emlék-ünnepre. — A választmány az alelnök urat kéri föl, hogy a társulatot képviselje.

A muzeumőr jelentése.

Régészeti kutató körutazás.

Társulatunk alelnökének felhívására már évek óta tanulmányom tárgyává tettem, miért is oly hézagos megyénk régészeti térképe Tanácsára előkerestem a megye régi térképeit is, és az idevágó irodalommal összevetvén, azon meggyőződésre jutottam, hogy ha térképünk igen üres, annak csakis az lehet oka, mivel a muzeumőrségben való elődeim igen mozdulatlanok valának, na meg hogy — maguk se hitték, hogy Bácska ősrégészeti telepekben gazdag lehetne.

Mindössze az ugynevezett kis és nagy római sánczok, Bács vára és a Zombori László által Romer Florissal megismertetett és későbbb Romer által Czirfusz F. néhai elnökünk segélyével átkutatott Vaskuti halmok, az akkor ugynevezett török sánczok voltak a domináló ősrégészeti objektumok, ezek körül forgott minden vita. (1868. Arch. Közl.)

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszterium által társulatunknak juttatott államségély révén a dunai részen megindult kutatások azonban sok új tényt derítettek fel; amin gondolkozni lehetett.

Az újabb nagy katonai térképek, s a szomszédos területek régészeti irodalmának tanulmányozása és 4 évi kutatásaink eredménye azon meg nem ingatható nézetet keltették bennem, hogy megyénk területe a legrégibb időktől igen sűrűn lakott hely volt és ezekből kifolyólag nem lehet csekély az ősrégészeti objektumok száma se megyénkben; csakhogy nem volt még, aki azokat felke esse.

Azon körülmény, mely szerint a múlt év tavaszán a katonai térképen, a doroszlói határban egy köztöltést fedeztem fel, melyet kérésemre Cziráky Gy. tagtársunk felkeresett és földvárnak konstatált, még csak erősebbé említett nézetemet. De a nyáron már oly érdekes objectumokat fedeztem föl megyénk térképén, miként lehetetlen volt ellenállnom a vágyakozásnak, hogy azokat saját szememmel is láthassam.

Mivel e mellett az is meggyőződésemmé vált, hogy csak úgy nyerhetjük meg a vidék érdeklődését, ha hozzájuk megyünk magunk, továbbá társulatunknak esupán jámbor óhajtozással munkatársakat és tagtársakat nem nyerhetünk; emlékeztettem alelnök urat azon ígéretére, mely szerint társulatunk érdekében szívesen tesz körutat, a merre szükségesnek mutatkozik.

Ilyen okokból indultunk el alelnök urral f. évi október 2-án Bácsba, mely körutat okt. 5-én fejeztünk be Ujvidéken. Utközben időztünk Vajszkán, Bogyánban, Bukinban, Német-Palánkán, Csében, Glozsánban, Begecsen, Futtakon is. Majd okt. 6-án Apatiuba rándultunk ki. A jegyző urak, kiket érkezésünkről és utunk czéljáról eleve értesítettem, a legnagyobb előzékeny-

séggel fogadtak és megismertették a községeik területén felmerült régészeti és ősrégészeti tárgyakkal.

Utunk muzeális eredményei a következők:

Bácsban a Szt. Ferenczrendiek ősrégi templomának megtekintésekor a gyóntató székek közt két régi divatu deszkánfestett szent képet találtunk. Trapp V. páter quardián alelnök ur kérésére hajlandónak nyilatkozott e két kép átengedésére, ha helyette megfelelő ad társulatunk. Azóta a kicserélésre szolgálандó képek festetése folyamatba tetetett és azok értéke — 50 korona maximumban — az 1901. évi államsegélynek elnök urhoz utalványozott cziméből fog fedeztetni.

Feltedeztünk Bács és Vajszka közt egy eddig teljesen ismeretlen, 50—60 tumulusból álló tumulus temetőt Valóban csodaszámba megy, hogy Henszlmann, ki hetekig kutatott Bácsban és környékén, nem került e helyre. Még Vajszkán megkértük dr. Tumbász I. plébános tagtársunkat, vállalná el e tumulusok kutatását. Hazaérkeztem után azonnal értesítettem Cziráky Gy. tagtársunkat e nagyfoutosságu felfedezésről, kérve őt, hogy fáradna át Vajszkára és egy pár tumulust kutatna át dr. Tumbászszal. Időközben Bibó Bige Gy. működő társunk értesítvén engem, hogy neki az 1901. évi átalányból kiutalt, de az általa fel nem használt 50 koronányi összeget visszaküldte, elnök ur, kérésemre, ezen összeget a vajszkai tumulus temető kutatására kiutalványozta. Értesítettük erről a Muz. Orsz. Főfelügyelőségét is, ki készséggel adta engedélyét hozzá.

Bukinban Diksz jegyző értesített, hogy a Bukin-Plávna közti utmentén is van egy földvár.

O-Palánkán a legszívelyesebb fogadtatásban részesültünk és onnét azon benyomással távoztunk, hogy társulatunk igen előnyére tenne, ha oda kirándulva felolvasásokat tartana. O-Palánkán egy körülbelől 180 met. átmérőjü földvárat jelzett a katonai térkép. Mi azt ott felkeresve, konstatálhattuk annak majdnem teljes épségben lételét, sőt Bikár Gy. jegyző ur azóta 3 drb római őrlőkövet és 1 szántóvasat is küldött be e földvárból. Muzeumunkat Bikár ur ez alkalomból 10 drb régi községi jegyzőkönyvvel gyarapította, melyek igen érdekes adatokat tartalmaznak.

Glozsánban tudomásunkra jutott, hogy a glozsáni ág. ev. templom a Kuva-vár tégláiból építettett, — mely várat a parochia jkve Onagriummal összeesőnek állit, sőt a parochiális épület alapjai is csupa római téglákból rakattak fel.

Begecsen megtekintettük Brezsovszky jegyző ur ásatási munkálatait. A környékbeli intelligentia megjelenése konstatalója volt az archeologia iránt való érdeklődésnek. A kiásott félkörös alapfalvak az ott elszórt tetőcserep és vízvezeteki cső töredékekkel a kastromok mellett építetteti szokott

fürdőházakat juttatták eszünkbe, miben még csak megerősített a félkördomboru oldala felől eső szobortalapzat. Futtak felé utaztunkban megtekintettük Fekete viziesi uradalmi ispán ur szép éremgyűjteményét.

Ujvidéken meglátogattuk Keppel apátplébános urat, Szalay Lajos polgármester urat és Rohonyi Gy. tagtárs urat. Igen élvezetes előadással mutatta be nekünk gyűjteményeit.

Itt ért véget tapasztalatokban gazdag tanulmányutunk.

Egyben a muzeumőr jelenti, hogy Evetovics János, bácsi plébános ur Bácsvár és városról ez. felolvasást jelentett be a közgyűlésre; — örvendetes tudomásul szolgál; s indítványozza, hogy Trischler Károly, másodtitkárnak Schweidel Józsefről irt életrajza az évkönyv IV. füzetében jelenjék meg. — A választmány az indítványt elfogadta.

Indítványozza végül, hogy monográfiákat közvetlenül az illető megyéktől, illetőleg városoktól kérjünk s társulatunk szakkönyvtárának jegyzékét valamelyik évkönyvünkben közöljük. — A választmány mindkét indítványhoz hozzájárul.

4. Latinovits Pál indítványára — Latinovits Géza, alelnök urnak és Roediger Lajos, muzeumőr urnak a társulat érdekében kifejtett ujjabb buzgó, sikeres fáradozásaiért a választmány jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.

Latinovits Pál felhívja a társulat figyelmét a Tiszavidék, valamint a felső Bácska történelmi emlékeinek s ismételten a ferenczrendi bajai és szegedi zárdák irattárainak vármegyénk multjára vonatkozó adatok czéljából való felkutatására. — A titkár jelenti, hogy a társulat megbízásából hivatalosan fölkérte dr. Dudás Gyula és Érdujhelyi Menyhért, vál. tagokat ily irányu kutatásokra.

A jelenlevő dr. Dudás Gyula, vál. tag kinyilatkoztatja, hogy ő is, Érdujhelyi Menyhért is már megkezdték ez irányban munkálkodásukat.

5. A pénztáros bejelenti, hogy mélt. dr. Vojnits István báró ur 100 korona lefizetésével a társulat alapító tagjai sorába lépett. — Örvendetes tudomásul szolgál.

Jelenti továbbá, hogy a pénztár jelenlegi készlete 457 korona; s a hátralékok behajtása folyik. — Tudomásul szolgál.

Több tárgy nem lévén, az elnök az ülést berekesztette.

K. m. f.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vm. Történelmi Társulat választmányának 1903. januárius 10.-én tartott gyűléséről.

1. Az elnök szíves szavakkal üdvözli az alelnök urat s a választmány többi tagjait és az értekezletet megnyitja.

Az elnök jelenti, hogy Latinovits Géza alelnök ur levélben értesítette az elnökséget, hogy a társulat fölkérésére a M. N. Muzeum 100 éves fennállásának ünnepén társulatunkat képviselte s az összes üléseken, valamint az ünnepségeken részt vett. A M. és K. orsz. bizottságának közgyűlésén azonban képviselői elfoglaltsága miatt nem jelenhetett meg. — A választmány az alelnök urnak a képviselésért köszönetet szavaz.

Jelenti továbbá az elnök, hogy Gubitz Kálmán, b. monostorszegi működő tagtársunk a Szauerborn-féle telepnek fölkutatására — egészségi állapotára való tekintetből — ez idén már nem vállalkozhat. Az azon célra utalványozott 50 koronát a társulat pénztárosának visszaküldötte. — A választmány a jelentést sajnálattal veszi tudomásul; de reméli, hogy egészsége helyreállításával működő tagtársunk tovább folytatja buzgó munkálkodását.

2. A titkár előterjesztései :

a) a M. N. Muzeum igazgatósága a M. N. Muzeum alapításának száz éves ünnepsége alkalmából megküldte társulatunk könyvtára számára A M. N. Muzeum multja és jelene cz. emlékkönyv egy példányát. — A választmány a becses ajándékot örömmel fogadja s érte a M. N. Muzeum igazgatóságának köszönetet szavaz ;

b) dr. Balogh Sándor, fővárosi ügyvéd ur, Schweidel József aradi vértanu veje, „a többi családi tagok egyetértésével“ (a zombori Schweidel-szoborbizottság elnöksége útján) ajándékképen megküldte társulatunk muzeumának a vértanu eredeti olajfestésű arcképét, ezen kijelentéssel : „e kép Schweidel tábornok hű arcképe azon korból, midőn mint főhadnagy Bilinszka Domicella (zlotillói) nagy műveltségű lengyel nővel Lembergben egybekelt.“ — A választmány a nagybecsű ereklyéért az ajándékoznak s családtagjainak hálás köszönetet szavaz. A képnek diszes keretbe foglalásáról s méltó megőrzéséről kegyelettel gondoskodik ;

c) a Schweidel szoborbizottság gyűjtőívet küldött a társulatnak. — A vál. egyelőre tudomásul veszi s az aláírást illetőleg máskor határoz ;

d) Iványi István, tiszteletbeli és működő tag értesíti a titkárt, hogy Bács vm. helységeinek mintegy 100 drb pecsétét gyűjtötte össze az 1848. előtti időből. E gyűjteményről tanulmányt ir évkönyvünk számára. Kérdi : hajlandó-e a társulat a pecsétek lerajzoltatására mintegy 60 koronát utalványozni ? — A választmány határozata : Mivel muzeumunkban szintén van egy esomó régi községi pecsét, fölkéri Iványi tagtárs urat, küldje be az ő gyűjteményét megtekintés s esetleg az itteniből kiegészítés céljából. Megkéri továbbá, hogy gyűjteményét ajándékozza muzeumunknak. Az ígért

tanulmányt köszönettel fogadja; a pecsétek lerajzoltatása ügyében Iványi tagtárs válasza után határoz;

e) Fratricsevic Aszt Vinceze (Zombor), Hallósy Kornél (Csávoly) pártoló tagok; dr. Margalits Ede (Budapest) működő tag a tagságról írásban lemondtak. — A vál. a lemondást sajnálattal tudomásul veszi s őket a tagok sorából törli.

3. A muzeumőr jelentései:

a) a Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége által kívánt jelentést és kimutatásokat összeállította, mely munkálat társulatunknak a régészeti kutatások terén kifejtett működését s az évi állami segélynek miként való fölhasználását részletesen föltünteti. — Az egész terjedelmében felolvasott kimerítő jelentést és elszámolást a választmány jóváhagyólag tudomásul vette;

b) a muzeum vastárgyait praeparálta s 11 táblán összeállítva elrendezte;

c) az Apatinból beérkezett nagy mennyiségű régészeti tárgyakat is, amennyire a helyiségek szűk volta engedte, elhelyezte és rendezte;

d) örömmel jelenti, hogy muzeumunk anyaga nem csak számban gyarapodott öröndetesen, hanem jelentőségében is megizmosodott. Már azon a ponton vagyunk, hogy képesek lettünk vármegyénk eddig oly üres ősrégészeti térképén majdnem minden helyről feljegyezni valami jelentőset. A gyarapodásról szóló kimutatást a közgyűlésen felolvasandó muzeumőri jelentés foglalja magában. — A vál. e jelentéseket is öröndetes tudomásul veszi.

4. Dr. Gozdsu Elek, vál. tag nagy elismeréssel szól Frey Imre és Husvéth István pártoló tagjaink, nagybecsű régi pénzgyűjteményeiről s e téren való szakavatottságukról. Kivánatosnak tartja, hogy a társulattal szorosabb kapcsolatba jöjjenek. Azért indítványozza, hogy a társulat válassza be őket a választmányba. — A választmány az indítványt helyesli s elhatározza, hogy a legközelebbi üresedés alkalmával a nevezetteket a választmányba bevásztatja.

Indítványozza továbbá, hogy kérje föl a társulat dr. Thim József és Weigang János vál. tagtársainkat, hogy az Apatinban látható s igen érdekes népipari tárgyak: vontatóhajó-orrok közül néhány szebb példányt muzeumunk számára szerezzenek meg. — A vál. az indítványt helyesli s a teendőket a titkárt bizza meg.

5. Az elnök indítványára — az idő előrehaladottságára való tekintettel — a közgyűlés előkészítésére vonatkozó ügyek a januárus 17.-i vál. gyűlésre maradtak.

K. m. f.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1903. januárius 17.-én tartott gyűléséről.

1. Az elnök a gyűlést megnyitván, örömmel jelenti, hogy társulatunk tagjainak száma ismét növekedett. És pedig alapító tagul jelentkeztek: Matkovits Béla főszolgabíró Apatin, Apatin község, Priglevicza-Szent-Iván község, Bács-Bresztovác község 100—100 korona alapító tagsági díjjal. Pártoló tagokul jelentkeztek: Bodrogmonostorszeg, Kupuszlina, Gombos, Doroszló, Szónta, Ó-Sztapár községek 1903.-tól évi 6 kor. párt. tagsági díjjal.

Ezzel kapcsolatban Roediger Lajos bejelenti alapító tagul (1903. 100 kor.) Fernbach Károlyt (Zombor), Buday Gergely pedig pártoló tagul (1903. 6 kor.) Vértesi Károly ügyvédet (Zombor.) — A választmány a bejelentéseket örvendetesen tudomásul veszi, a jelentkező alapító illetőleg pártoló tagokat a tagok sorába fölveszi. A szabály szerint a tags. okmányt megkapják.

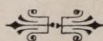
2. Az 1903. évre szóló költségelőirányzat megállapítása.

3. Roediger Lajos muzeumőr, a költségelőirányzattal kapcsolatosan indítványozza, hogy — a többi muzeumok példájára — a muzeumi tárgyaknak táblákra való fölvarrását a Nemzeti Muzeum szakértő embereivel végeztessük. — A választmány megbizza a muzeumőrt, hogy a Nemzeti Muzeumhoz kérdést intézzon e munkálatok költségére nézve.

4. A tagsági díjakkal hátralékosokra nézve a választmány határozata: a pénztáros, az ügyész és a titkár együttesen állapítsák meg: kiket lehet és kell törölni. S ez ügyben a választmány később dönt.

5. A közgyűlés ideje és tárgysorozata. — 1903. márczius 8. d. e. 9 $\frac{1}{2}$ óra. — 1. Elnöki megnyitó. 2. A titkár évi jelentése. 3. A muzeumőr évi jelentése. 4. A számadások és a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése s a fölmentvény iránt való határozat. 5. Az 1903. évi költségvetés tárgyalása és megállapítása. 6. A jövő évi számadások s a pénztár megvizsgálására három tagu bizottság kiküldése. 7. Részletek Bács multjából a XVII. és XVIII. századból. Irta és fölolvassa Evetovics János, működő tag (Bács). 8. Esetleges indítványok. 9. A közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére bizottság kiküldése. 10. Elnöki zárószó.

K. m. f.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat
tagjainak NÉVSORA 1903. évre.

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
TISZTELETBELI TAGOK :			
1	Császka György kalocsai érsek	Kalocsa	1892
2	Dr. Fraknói Vilmos ez. püspök, a Muzeu mok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelője	Budapest	1898
3	Dr. Hampel József tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
4	Iványi István nyug. főgymn. tanár	Szabadka	1884
5	Oltványi Pál prépost	Szeged	1888
6	Dr. Pauler Gyula min. tanácsos, országos főlevéltárnok	Budapest	1898
7	Schmausz Endre főispán	Szabadka	1884
8	Dr. Szentkláray Jenő kanonok	Temesvár	1888
9	Dr. Wlassits Gyula vall. és közokt. minister	Budapest	1898
10	Gr. Zichy Jenő országgyűlési képviselő	Budapest	1899
ALAPÍTÓ TAGOK :			
1	Apatin község közönsége 100 kor.	Apatin	1903
2	B.-Bodrog vármegye közönsége 200 "	Zombor	1898
3	B.-Bresztovác község közöns. 100 "	B.-Bresztovác	1903
4	Bács-Kula község közönsége 100 "	Bács Kula	1899
5	Balla Pál ügyvéd 100 "	Ujvidék	1885
6	Bende Imre püspök 100 "	Nyitra	1899
7	Dr. Boromisza Tibor kanonok 100 "	Kalocsa	1896
8	Baja város közönsége 100 "	Baja	1900
9	Ifj. Chottek Rezső gr. nagybirt. 100 "	Futtak	1892
10	Császka György érsek 200 "	Kalocsa	1899
11	Csurog község közönsége 100 "	Csurogh	1899
12	Dungyerszky István nagybirt. 100 "	B.-Szent-Tamás	1899
13	Dungyerszky Lázár nagybirt. 200 "	B.-Szent-Tamás	1899
14	Fejér Gyula apát-plébános 100 "	Zombor	1899
15	Fernbach Antal nagybirtokos † 100 "	Zombor	1899
16	Fernbach János nagybirtokos 100 "	Roglaticza puszta	1899
17	Fernbach Károly nagybirtokos 100 "	Zombor	1903
18	Fernbach Lajos nagybirt. † 100 "	Temerin	1899
19	Gferer Miklós nagyvállalkozó 160 "	Budapest	1899
20	Grossmann Vilmos nagyvállalk. 100 "	Budapest	1899
21	Latinovits Albin es. kir. kamarás 100 "	Grác	1899
22	Magyar Építő Részvénytársaság 100 "	Budapest	1902
23	Matkovits Béla főszolgabíró 100 "	Apatin	1903
24	Mohol község közönsége 150 "	Mohol	1899

Folyószám	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
25	Nagy Béla plébános 100 kor.	B.-Monostorszeg	1899
26	O-Kanizsa község közönsége 100 "	O-Kanizsa	1899
27	Pilaszanovits József nagybirt. 100 "	Roglaticza puszta	1899
28	Prigl.-Szt.-Iván község közöns. 100 "	Prigl. Szt. Iván	1903
29	Pucher József nagybirtokos 100 "	Budapest	1899
30	Báró Rédl Béla nagybirtokos 100 "	Kelébria	1899
31	Szabadka sz. kir. város közöns. 100 "	Szabadka	1900
32	Szemző Gyula nagybirtokos 100 "	Zombor	1899
33	Szemző László nagybirtokos 200 "	Budapest	1899
34	Gr. Teleky József nagybirt. 100 "	Tetétlen	1899
35	Ujvidék sz. kir. város közöns. 100 "	Ujvidék	1899
36	Dr. Vojnits István báró 100 "	Szabadka	1902
37	Vojnits Simon nagybirtokos 100 "	Zobnaticza puszta	1899
38	Zenta város közönsége 100 "	Zenta	1899
39	Gr. Zichy Nep János nagybirt. 200 "	B.-Topolya	1885
40	Zombori Takarékpénztár 200 "	Zombor	1898
41	Zombor sz. kir. város közöns. 100 "	Zombor	1898
42	Zsablya község közönsége 100 "	Zsablya	1899
MŰKÖDŐ TAGOK :			
1	Bayer József főgymn. tanár	Budapest	1900
2	Bázler István plébános	Prigl.-Szt.-Iván telep	1900
3	Buday Gerő áll. főgymn. r. k. hittanár	Zombor	1898
4	Bibó Bige György közs. főgymn. tanár	Szabadka	1900
5	Cziráky Gyula segédlelkész	Gombos	1898
6	Csetri Károly m. kir. áll. főgymn. tanár	Zombor	1900
7	Dömötör Pál kir. ítölő-táblai bíró	Zombor	1898
8	Dr. Dudás Gyula segédtanfelügyelő	Zombor	1887
9	Erdélyi Gyula főjegyző	Baja	1887
10	Érdújhelyi Menyhért plébános	Zenta	1890
11	Evetovits János plébános	Bács	1898
12	Id. Frankl István ny. kir. főgymn. igazg.	Szabadka	1884
13	Fridrik Tamás tanító	Ada	1884
14	Gergurov Milán városi főmérnök	Zombor	1895
15	Gohl Ödön nem. muzeumi tisztviselő	Budapest	1895
16	Gozsdu Elek törvényszéki elnök	Zombor	1901
17	Gräff Nikáz kir. tanfelügyelő	Zombor	1884
18	Gubitz Kálmán igazgató tanító	B.-Monostorszeg	1899
19	Holezmann Ignác tanító	Torzsa	1887
20	Juhász Árpád rajztanár, társ. illusztrátor	Zombor	1899
21	Koch József ág. ev. lelkész	Kis-Kér	1884
22	Kubinyi Viktor plébános	Heves-Csány	1900

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
23	Kurucz Gyula segédtanfelügyelő	Szabadka	1898
24	Kuzmiák Sándor tanító	B.-Keresztur	1899
25	Kálits Dömötör g. k. szerb t.-nőkep. tanár	Zombor	1900
26	Id. Mihályi János ny. árvaszéki elnök	Zombor	1901
27	Roediger Lajos áll. főgymn. tanár	Zombor	1898
28	Schnurr György polg. isk. tanár	Apatin	1902
29	Száries Bertalan főügyész	Zenta	1898
30	Szalay Frigyes főispáni titkár	Zombor	1900
31	Dr. Thim József járásorvos	Apatin	1890
32	Trillsam Márton polg. isk. tanár	Apatin	1902
33	Trischler Károly vármegyei árv. ülnök	Zombor	1900
34	Trenesény Károly fels. keresk. isk. tanár	Zombor	1900
35	Weigang János polgári iskolai tanár	Apatin	1900
36	Zsák J. Adolf muzeumőr	Nagy-Várad	1900
PÁRTOLÓ TAGOK :			
1	Ada község közönsége	Ada	1899
2	Dr. Alföldy Gedeon ügyvéd	Zombor	1884
3	Alföldy Géza jegyző	B.-Monostorszeg	1899
4	Allami tanítónőképző-intézet	Baja	1887
5	Bács Almás község közönsége	Bács-Almás	1899
6	Bács-Keresztur község közönsége	Bács-Keresztur	1899
7	Bács-Martonos község közönsége	Bács-Martonos	1899
8	Bács Topolya község közönsége	Bács Topolya	1899
9	Bácsi ág. evang. egyházmegye	Bács	1901
10	Dr. Baloghy Ernő ügyvéd	Zombor	1899
11	Barakovits Lajos gyógyszerész	B.-Szent Tamás	1899
12	Bárány Zsigmond kereskedő	Zombor	1902
13	Bedő Albert országgyűlési képviselő	Budapest	1899
14	Begecs község közönsége	Begecs	1902
15	Bezdán község közönsége	Bezdán	1894
16	Bezerédy István országgy. képviselő	Szabadka	1899
17	Dr. Bikár Nenád ügyvéd	Zombor	1898
18	Bikiczky Tamás segédjegyző	B.-Monostorszeg	1894
19	Bittermann Nándor nyomdatulajdonos	Zombor	1897
20	Boromisza János ügyvéd	Zenta	1884
21	Borovánszky Gyula jegyző	Bács-Kula	1899
22	Borsay Jenő s. jegyző	Báth-Monostor	1903
23	Borsód község közönsége	Borsód	1899
24	Bosnyák János jegyző	Bezdán	1899
25	Brezsovszky Vazul jegyző	Begecs	1902
26	Gróf Chottek uradalmának igazgatósága	Futtak	1898

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
27	Csantavér község közönsége	Csantavér	1900
28	Csávoly község közönsége	Csávoly	1899
29	Cservenka község közönsége	Cservenka	1899
30	Csilits Bálint r. k. plébános	Felső Sz.-Iván	1899
31	Csonopla község közönsége	Csonoplya	1899
32	Dr. Czirfusz Dezső orvos	San-Remo	1900
33	Dr. Czvetkovits Péter ügyvéd	Zombor	1899
34	Dalmay Béla kincstári ügyész	Zombor	1901
35	Deák Zsigmond nyug. főszolgabíró	Borsód	1885
36	Deszpót-Szt.-Iván község közönsége	D.-Szt.-Iván	1902
37	Doroszló község közönsége	Doroszló	1902
38	Dr. Duchon János orvos	Zombor	1902
39	Dudás Andor városi tanácsnok	Zenta	1899
40	Dudás István takarékpénztári igazgató	Zenta	1894
41	Dudás Lajos polgármester	Zenta	1884
42	Eggert János jegyző	Kunbaja	1899
43	Eigl József apát, esperes-plébános	Uj-Futtak	1884
44	Engisch Frigyes ev. ref. lelkész	Szeghegy	1900
45	Evinger Kálmán jegyző	Gyurgyevó	1902
46	Falcione Gusztáv nagybirtokos	Zombor	1899
47	Falcione Lajos nagybirtokos	Zombor	1899
48	Dr. Falcione Nándor nagybirtokos	Zombor	1899
49	Faller Alajos jegyző	Veprovác	1899
50	Dr. Feles Adolf orvos	Zombor	1902
51	Felső kereskedelmi iskola	Zombor	1898
52	Felső Szent-Iván község közönsége	Felső-Szt.-Iván	1899
53	Fernbach Bálint nagybirtokos	Zombor	1899
54	Fernbach József nagybirtokos	Budapest	1899
55	Filipova község közönsége	Filipova	1899
56	Fischer Nándor jegyző	Gajdobra	1884
57	Főgymnasiumi tanári könyvtár	Szabadka	1887
58	Főgymnasiumi könyvtár	Zenta	1897
59	Főgymnasiumi könyvtár	Zombor	1898
60	Dr. Földes Simon orvos	Zsablya	1884
61	Frey Imre ékszerész	Zombor	1899
62	O-Futtak község közönsége	O-Futtak	1902
63	Uj-Futtak község közönsége	Uj-Futtak	1902
64	Gákova község közönsége	Gákova	1899
65	Gärtner Sándor r. k. plébános	Borsód	1899
66	Georgievits Avram földbirtokos	B.-Szent-Tamás	1899
67	Georgievits Tivadar földbirtokos	B.-Szent-Tamás	1899
68	Dr. Gertinger Pál ügyvéd	Zombor	1899

Folyószám	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
69	Glozsán község közönsége	Glozsán	1902
70	Gombos község közönsége	Gombos	1902
71	Gospodince község közönsége	Gospodince	1899
72	Gör. kel. szerb főgymnasiumi könyvtár	Ujvidék	1898
73	Gräber Ferencz földbirtokos	Zombor	1902
74	Dr. Grünbaum Pál ügyvéd	O Becse	1899
75	Dr. Grüner Samu ügyvéd	Zombor	1884
76	Gyurgyevó község közönsége	Gyurgyevó	1900
77	Haladókör	Torzsa	1900
78	Hauke Imre polgármester	Zombor	1899
79	Haverda Mátyás ny. főgymn. igazgató	Szabadka	1884
80	Dr. Hegedűs Aladár polgármester	Baja	1899
81	Hinger Péter r. k. plébános	Kunbaja	1899
82	Hipp Dezső főszolgabíró	Palánka	1899
83	Hofbauer Vilmos orvos	Hódság	1902
84	Dr. Hoffmann Károly r. k. apát-plébános	Bács-Kula	1899
85	Dr. Holländer Adolf orvos	Jankovác	1884
86	Horthy István es. és kir. huszárszázados	Bécs	1899
87	Horthy Istvánné urnő	Bécs	1899
88	Husvéth István műfestő	Zombor	1899
89	Husvéth Károly takarékp. tisztviselő	Zombor	1899
90	Incze Gusztáv es. és kir. szolg. kiv. főhadn.	Zombor	1899
91	Ivanits Izidor jegyző	B. Szent-Tamás	1899
92	Jankováczi olvasókör	Jankovác	1884
93	Janovich Gyula kinestári ügyész	Zombor	1901
94	Járek község közönsége	Járek	1902
95	Justh Ferencz országgyűlési képviselő	Tót-Prona	1899
96	Karácsón Gyula alisján	Zombor	1884
97	Kármán József ev. ref. lelkész	Uj-Verbász	1884
98	Káty község közönsége	Káty	1900
99	O-Kér község közönsége	O-Kér	1902
100	Kiss Gyula jegyző	O-Verbász	1898
101	Kiszács község közönsége	Kiszács	1902
102	Kleiner Adolf r. k. esperes-plébános	Hajós	1887
103	Kopping Péter r. k. plébános	Bács-Novoszelló	1899
104	Kovács Ferencz r. k. plébános	O-Becse	1898
105	Kovács Pál ügyvéd	Zenta	1899
106	Kovacsich Máté r. k. apát-plébános	Bács Almás	1898
107	Knézy Péter r. kath. segédlelkész	Ujvidék	1900
108	Korény Béla földbirtokos	Hódság	1902
109	Kovalszky Lajos nyug. gymn. igazgató	Uj-Verbász	1884
110	Kozma László ügyvéd	Zombor	1884

Folyószám	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
111	Községi tanító testület	Bács-Keresztur	1899
112	Kuczura község közönsége	Kuczura	1899
113	Kulpin község közönsége	Kulpin	1902
114	Kunbaja község közönsége	Kunbaja	1899
115	Kupuszina község közönsége	Kupuszina	1902
116	Kirshbaum Lajos r. k. plébános	Titel	1900
117	Lajthay Benjamin jegyző	Mélykut	1899
118	Lajthay János r. k. plébános	Kupuszina	1899
119	Lallosevits Jakab nagybirtokos	Zombor	1899
120	Latinovits Géza nagybirtokos	Borsód	1884
121	Latinovits János főrendiházi tag	Budapest	1899
122	Latinovits János ügyvéd	Baja	1899
123	Latinovits Frigyes nagybirtokos	Borsód	1899
124	Latinovits Pál főispán	Zombor	1899
125	Lederer Gusztáv kir. ítélő táblai bíró	Bács-Kula	1899
126	Léh Pál tanító	Uj-Verbász	1899
127	Dr. Lőrincz Mihály községi orvos	B.-Szent-Tamás	1899
128	Lőwy Vilmos kereskedő	Zombor	1902
129	Lukácsévits István városi tanácsnok	Zenta	1884
130	Magyar István r. k. plébános	Uj-Verbász	1899
131	Magyar olvasókör	Zombor	1897
132	Maison Mihály r. k. esperes-plébános	Rigycza	1899
133	Mallin Károly jegyző	Obrovác	1884
134	Manojlovits L. Szteván földbirtokos	B.-Szent-Tamás	1899
135	Marodity Axent festőművész	Alsó-Kovil	1900
136	Matheovics (Tatabáza) község közönsége	Matheovics	1899
137	Mayer István kereskedő	Zombor	1899
138	Mélykut község közönsége	Mélykut	1899
139	Mladoniczky Vincze r. k. esp.-plébános	Kula	1899
140	Dr. Molnár Károly országgy. képviselő	Zombor	1899
141	Bodrogmonostorszeg község közönsége	B.-Monostorszeg	1902
142	Mosorin község közönsége	Mosorin	1900
143	Nemes-Militics község közönsége	Nemes-Militics	1899
144	Nemzeti Kaszinó	Szabadka	1884
145	Német-Palánka község közönsége	Német-Palánka	1899
146	Neszmirák Mátyás jegyző	Sztanisits	1899
147	Nikolies Izidor főszolgabíró	Zsabya	1899
148	Olchváry Ödön m. kir. honvédalezredes	Szabadka	1899
149	O-Morovicza község közönsége	O-Morovicza	1888
150	O-Palánka község közönsége	O-Palánka	1899
151	O-Szivacz község közönsége	O-Szivacz	1899
152	O-Verbász község közönsége	O-Verbász	1899

Folyó szám	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
153	Pártos Gyula műépítész	Budapest	1884
154	Dr. Pavlovits Momir orvos	B Szent-Tamás	1899
155	Dr. Pavlovits Simon megyei főorvos	Zombor	1884
156	Dr. Pertschy Ferencz nyug. főtörzsorvos	Filipova	1899
157	Piros község közönsége	Piros	1902
158	Piukovich József országgy. képviselő	Szabadka	1899
159	Polgári olvasókör	Gombos	1898
160	Polgári olvasókör	Torza	1900
161	Raisz Lajos takarékpénztári tisztviselő	Zombor	1898
162	Rauschenberger Adolf jegyző	Prigl. Szt.-Iván	1894
163	Dr. Récesey Ede ügyvéd	Bács-Kula	1899
164	Dr. Rényi József orvos	Kunbaja	1899
165	Rigyicza község közönsége	Rigyicza	1899
166	Roediger Lajosné urnő	Zombor	1900
167	Rohonyi Gyula országgyűlési képviselő	Ujvidék	1884
168	Rómits Gerő r. k. segédlelkész	B.-Monostorszeg	1899
169	Rónay László nagybirtokos	Kis-Zombor	1899
170	Scherer Sándor áll. tanítóképző int. ig.	Baja	1900
171	Dr. Scultéty Jenő ügyvéd	Hódság	1900
172	Sigmond Göntér jegyző	O-Soóvé	1884
173	O-Soóvé község közönsége	O Soóvé	1902
174	Uj-Soóvé község közönsége	Uj-Soóvé	1902
175	Széchényi József földbirtokos	Zombor	1884
176	Dr. Széchényi Tamás főszolgabíró	Bács-Kula	1899
177	Szedresy Károly jegyző	Felső-Szt.-Iván	1899
178	Szendy Lajos ev. ref. lelkész	Pacsér	1899
179	Szilbás község közönsége	Szilbás	1899
180	Szilágyi Mór ügyvéd	Zombor	1884
181	Szmiha Kálmán jegyző	O-Kér	1902
182	Szommer József jegyző	Bács Almás	1899
183	Szondy Mátyás törvényszéki bíró	Zombor	1900
184	Szóna község közönsége	Szóna	1902
185	O Sztapár község közönsége	O-Sztapár	1902
186	Dr. Szucsics Sándor r. k. plébános	Csávoly	1899
187	Szutrély Lipót takarékpénztári igazgató	Baja	1899
188	Ifj. Szutrély Lipót főszolgabíró	Bács-Almás	1899
189	Tárczay Dezső főszolgabíró	Zombor	1900
190	Tárczay Dezsőné urnő	Budapest	1900
191	Temerin község közönsége	Temerin	1902
192	Temunovits József igazgató-tanító	Zombor	1899
193	Tipka Antal tőgymnasiunai tanár	Szabadka	1884
194	Tiszakálmánfalva közönsége	Tiszakálmánfalva	1900

Pályó szám	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
195	Torzsa község közönsége	Torzsa	1900
196	Tripolszky Béla jegyző	Bács	1899
197	Tárczay Istvánné urnő	Zombor	1900
198	Tumbász István r. k. plébános	Vajszka	1899
199	Turnovszky Rezső r. k. plébános	Karavukova	1899
200	Uj-Verbászi kaszinó egyesület	Uj-Verbász	1899
201	Vagner György jegyző	Uj-Verbász	1898
202	Válits János r. k. kanonok-plébános	Bács-Madaras	1884
203	Dr. Valihora Ágoston kanonok plébános	Kalocsa	1885
204	Dr. Városey Gyula püspök	Székes-Fehérvár	1890
205	Városey Károly ny. jószágig. titkár	Zombor	1902
206	Városi könyvtár	Zombor	1894
207	Vermes Béla országgyűlési képviselő	Szabadka	1899
208	Vértesi Károly ügyvéd	Zombor	1903
209	Vojnits Béla nagybirtokos	Zobnaticza pusztja	1899
210	Vojnits Dániel r. k. apát-plébános	Baja	1899
211	Ifj. Vojnits István megyei főjegyző	Zombor	1899
212	Ifj. Vojnits István (Gábris fia) nagybirt.	Szabadka	1899
213	Vojnits József nagybirtokos	Szabadka	1898
214	Vuits György nagybirtokos	Zenta	1894
215	Vuits Vazul nagybirtokos	Zenta	1894
216	Vujevich Alajos	Zombor	1894
217	Wámoscher Nándor nagybirtokos	B. Monostorszeg	1898
218	Weidinger Lajos kereskedő	Zombor	1899
219	Wissinger Richárd jár. állatorvos	Hódság	1902
220	Würth Zsigmond földbirtokos	Mélykut	1899
221	Zákó Milán főispán	Pancsova	1899
222	Dr. Zákó István közjegyző	Zenta	1899
223	Dr. Zalár István orvos	Borsód u. p. Bikity	1899
224	Zsarkó Ferencz gőzmalomtulajdonos	Mélykut	1899
225	Zsigmond Gyula jegyző	Piros	1899
226	Zsupánszky Lyubó	O Szivacz	1899

Zombor, 1903. évi januárius hó.

Titeleteletbeli tag	10.
Alapító tag	42.
Működő tag	36.
Pártoló tag	226.
Összesen	314.

TARTALOM.

	Lap.
Elnöki megnyitó. Kozma Lászlótól	3
Részletek Bács multjából a XVII. és XVIII. századból. Irta : Evetovits János	6.
Utolsó szavam a garábi apátság ügyében. Közli: Erdujhelyi Menyhért.	14
Társulati ügyek: Jegyzőkönyv	19.
Titkári jelentés	21.
Muzeumi jelentés	25.
A Bács-Bodrog vármegyei Tört. Társ. Muzeumának gyarapodása 1902.-ben	28.
Vagyongkimutatás	42.
Pénztári kimutatás	42.
Pénztári kimutatás az ásatásokról 1902.-ből	43.
Jegyzőkönyv a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1903. márczius 23.-án tartott gyűléséről	43.
Jegyzőkönyv az 1903. márczius 28.-i választmányi gyűlésről	45.
Jegyzőkönyv a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1902. május 1.-én tartott gyűléséről	45.
Jegyzőkönyv a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1902. június 2.-án tartott gyűléséről	46.
Jegyzőkönyv a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1902. július 3.-án tartott gyűléséről	48.
Jegyzőkönyv a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1902. november 22.-én tartott gyűléséről	50.
A muzeumi jelentése	51.
Jegyzőkönyv a Bács-Bodrog vm. Történelmi Társulat választmányának 1903. januárius 10. én tartott gyűléséről	53.
Jegyzőkönyv a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1903. januárius 17. én tartott gyűléséről	56.
Tagok névsora 1903. évre	57.

Tagdíjat fizettek :

1900-ra :

Bács-Martonos, Baloghy Ernő.

1901-re :

Baloghy Ernő, Bács-Martonos, Bedő Albert, Bittermann Nándor, Bosnyák János Bezdán, Deák Zsigmond Apatin, Egger János Kunbaja, Haladókör Torzsa, Jankováczi olvasókör, Kovács Pál Budapest, Kunbaja, Molnár Károly Zombor, Valihora Agoston dr. Kalocsa, Vermes Béla Szabadka, Dalmay Béla Zombor, Janovits Gyula Zombor, Roediger Lajosné Zombor, Kozma László Zombor.

1902-re :

Alföldy Gedeon Zombor, Mallin Károly Obrovác, Lövy Vilmos Zombor, Czvetkovics Péter Zombor, Bikár Nenád, Falcione Gusztáv, Falcione Lajos, Falcione Nándor, Felső ker. iskola, Főgymn. könyvtár, Frey Imre, Hauke Imre, Husvéth István, Husvéth Károly, Ince Gusztáv, Karácson Gyula, Magyar Olvasókör, Mayer István, Pavlovits Simon, Raisz Lajos, Szilágyi Mór, Temunovich József, Fratriesevics-Aszt Vincze, Grüner Samu, Szondy Mátyás, Tárczay Istvánné, Városi könyvtár, Zákó István, Vojnits István főjegyző, Weidinger Lajos Zombor, Szendy Lajos Paesér, ifj. Vojnits István Szabadka, Neszmirák Mátyás Sztanisics, Hinger Péter Kunbaja, Chottek gróf uradalmi igazgatósága Futtak, Eigl József Futtak, Piukovics József Szabadka, Nemzeti Kaszinó Szabadka, Kopping Péter Novoszellő, Lajthay János Kupuszina, Gärtner Sándor Katymár, Csonoplya, Felső-Szent Iván, Goszpodinceze, Magyar István Verbász, O-Verbász, Uj-Verbászi Kaszinó, Wagner György, Kiss Gyula Verbász, Csantavér, Csilies Bálint F.-Szt.-Iván, Mladoniczky Vincze Kula, Maison Mihály Rigyeza, Cservenka, Filipova, Káty, Kovács Ferencz O-Becse, Bikiczky Tamás Monostorszeg, Alföldy Géza és Rómics Gerő Monostorszeg, Wámoscher Nándor Monostorszeg, Scultéty Jenő Hódság, Kirschbaum Lajos Titel, Főgymn. könyvtár Szabadka, Válics János Madaras, Bárány Zsigmond Zombor, Vojnits István báró (alapító) Szabadka, Feles Adolf dr. és Városey Károly Zombor, Korény Béla Hódság, Állami tanítóképző Baja, Bezdán, Keresztur, Topolya, Martonos, Gräber Ferencz Zombor, Feröbach Bálint Zombor, Lajthay Benjamin Mélykut, Haverda Mátyás Szabadka, Kunbaja, Hipp Dezső Palánka, Latinovits Frigyes Bikity, Gákova, Kovácsics Máté Almás, Lederer Gusztáv Kula, Lukácsévits István Zenta, Gyurgyevó, Léh Pál Ujverbász, Jovanovits Izidor Szenttamás, Knézy Péter Szabadka, Kuczura, Kármán I. Ujverbász, Justh Ferencz Tót-Próna, Latinovits János Budapest, Fischer Nándor Gajdobra, Földes Simon Zsablya, Grünbaum Pál Obecse, Latinovics János Baja, Jankováczi olvasókör, Holländer Simon Jankovác, Temerin, Piros, Valihora Agoston Kalocsa, Dudás Andor, Dudás Lajos, Dudás István Zenta, Bosnyák János Bezdán, Borovánszky Gyula Kula, Blum Salamon Ujverbász, Faller Alajos Veprovác,

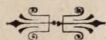
Opalánka, Fernbach József Budapest, Községi tanítótestület Keresztur, Balogh Ernő Zombor, Molnár Károly Zombor, Dalmay Béla Zombor, Duchon János dr., Gertinger Pál, Janovits Gyula, Latinovits Pál, Bittermann Nándor Zombor, Récsei Ede Kula, Olchváry Ödön Szabadka, Nemesmilitics, Oszivacz, Mélykut, Pertschy Ferencz Filipova, Mosorin, Nikolits Izidor Zsablya, Kovács Pál Budapest, Roediger Lajosné Zombor, Főgimn. könyvtár Szabadka, Kulpin, Glozsán, Begecs, Járek, Kiszács, O- és Ujfuttak, Deszpót-szentiván, O- és Ujsóvő, Okér, Brusovszky Vazul Begecs, Szmiha Kálmán Okér, Turnovszky Rudolf Karavukova.

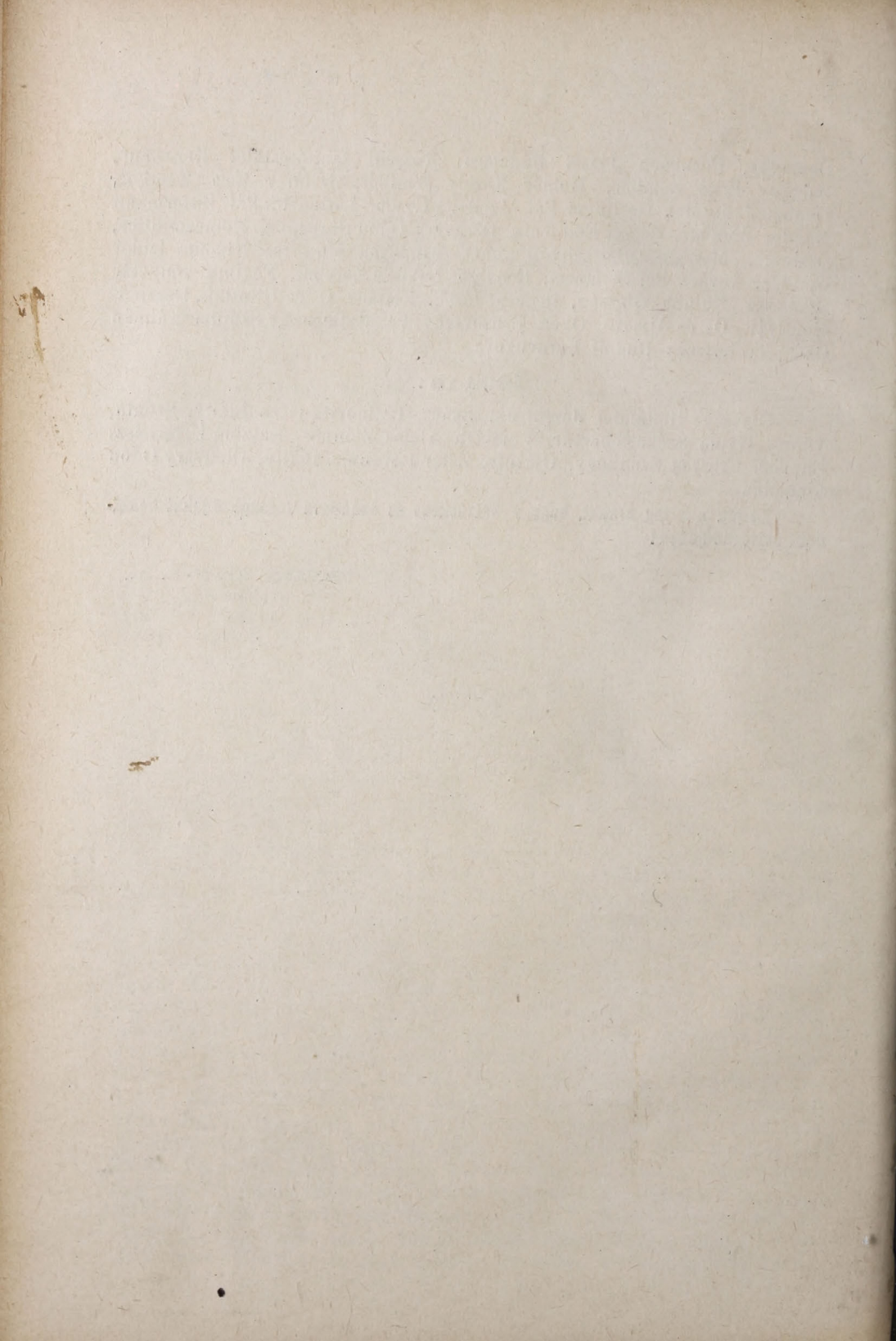
1903-ra :

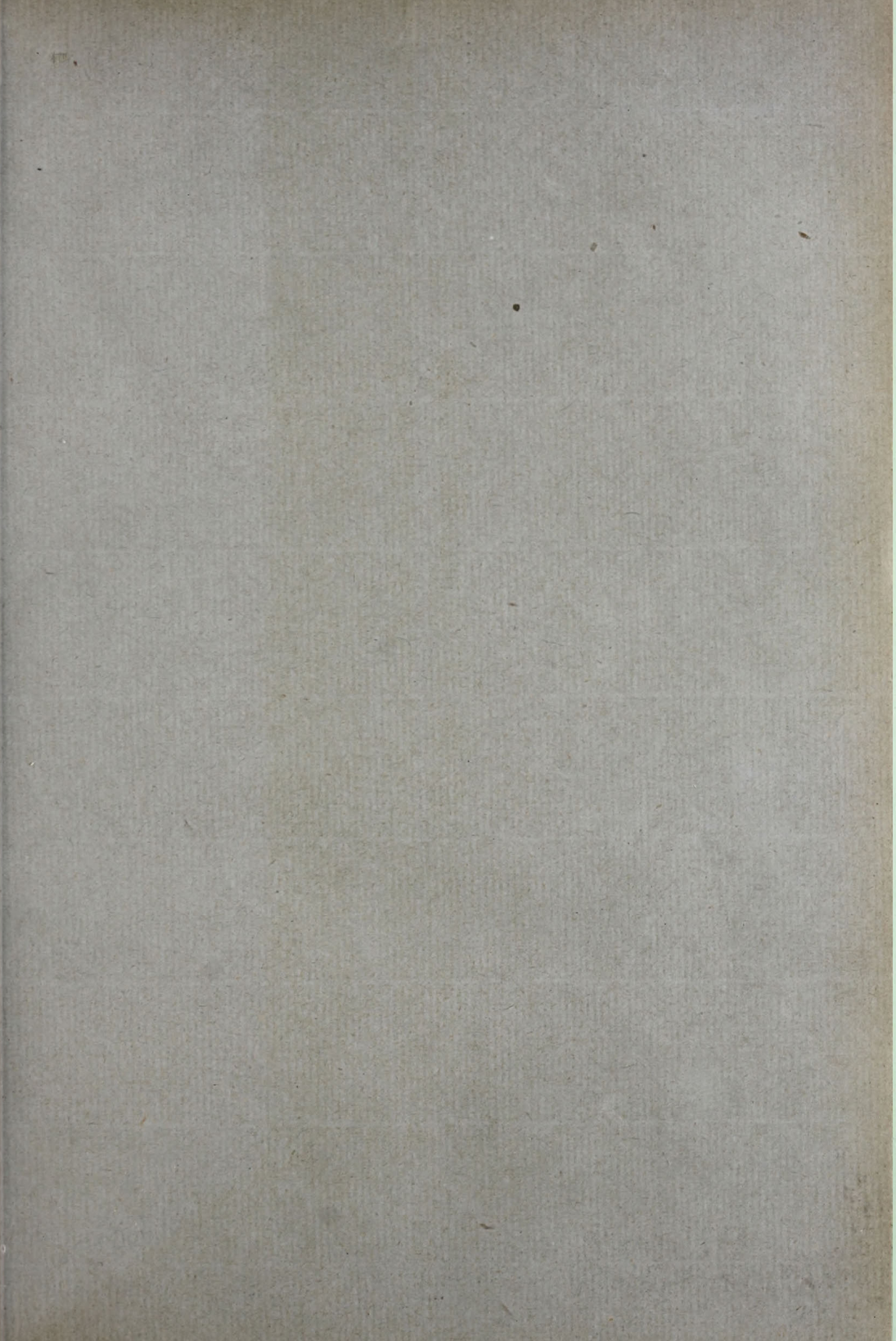
Glozsán, Holländer József Jankovác, Latinovits Géza Bikity, Szóna, Városh Gyula Székesfehérvár, Vujevich Alajos Zombor, Kaszinó Ujverbász, Engisch Frigyes Szeghegy, Csávoly, Zalár István dr. Bikity, Olchváry Ödön Szabadka.

Kérjük a t. tag urakat, hogy a hátrálékos és esedékes tagsági díjakat beküldeni sziveskedjenek!

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

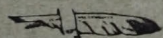

A BAC3-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XIX. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.
1903.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

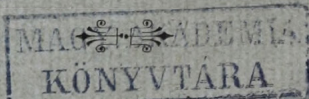
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében., s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati címek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u. p. Bikity)

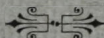
Titkár: Trencsény Károly Zombor.

Másodtitkár: Trischler Károly Zombor.

Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

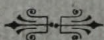
Múzeumőr: Roediger Lajos Zombor.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

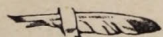

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A titkár hivatalos órái: szerda és szombat 11—12.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XIX. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.

1903.

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

Bács-Bodrog vármegyei községek régibb pecségei.

Ada. (Ostrova.) Minden tiszai kerület helységének volt egy közös pecsétje 1751-ől. (Lásd tiszai kerület.) Van kétféle vésetű pecsétje, a régibb példány vésete: Sigill. loci coron. ostrovo és a kétfejű sas két oldalán van az évszám 1751. Az 1820-as években újabb vésetű használatot: Sigill. R. Cor. P. Poeonis. Ada. 1751.

Almás. 1. Kis körpecsét, igen kicsiny, alig olvasható elszélyezett betűkkel (ilyen Katymáré is): Selo Almas. Belül a földmivelés jelvényei: szántóvas, buzakalász, csoroszlya, kapa, és alul keresztben ásó vagy lapát. Használatot 1744—51.

2. Köralak: Sigillum, Almasiense. Belül szántóvas, három águ buzakalász és csoroszlya. Használatot 1775—86.

3. Egyszerű koronán könyöklő emberi kar 9 kalászt tart legyezőszerűen szétterjesztve. Körirat: Sig. Privi. Oppidi. Almas. 1808. Használatot 1829. is.

Apatin. 1. Nep. szt. János állva jobbjában keresztet, baljában pálmaágot tart, fejét csillagok veszik körül. Feje felett felírás: Apten. — Szt. János két oldalán e szám: 1751. Az egész a pecsét oldalait szegélyező, alul összekötött két hajlított pálmaág veszi körül. Használatot 1764.

2. Nep. szt. János úgy mint előbb, állva. A körírás: Sigill. Ro (regio) C. Oppidi. Apatin. 1751. Használva 1775—80.

3. Egészen más. Egy nagy kőhid két ivezettel a folyó vizének számára. A hidon három ember alak áll. Két oldalról 1—1 alabárdos, középen egy kalapos alak, kinyújtott jobb kézzel,

alatta a hid mellett vizirányos fekvésben egy alak a vízbe zuhan. Ez ama prágai jelenet, midőn Venczel cseh király szent Jánost a vízbe dobatta. Egész fönt félkörben csillagok vannak. A körirat : Sigill. R. Cammer oppidi. Apathin. 1751. Használtatott 1783—86.

4. Ujabb vésetű. Szent János baljában feszület, s jobbájában pálmaág, fején papi süveg (biretum) s e körül csillagok ; két oldalán e szám : 1751. A körirat : Sigill. R. Camera. oppidi. Apathin. Használva 1828—41.

5. Dudás szerint (Tört. társ. évk. XIII.) van egy pecsét zászlós báránynyal.

Bács. 1. Három vártorony rom áll egymás mellett ; az első magas hegyes csúcsban végződik. A körirat : Sigill. Archiepiscopis. civitatis Bács. Használva 1725—44.

2. Kis várépület lőrésekkel, csillag alakú várfallal körülvéve. Körirat : Sigill. Civitatis Ar. Ep. Bacs. Használva 1780, 1783. Ezen pecsét Bács városnak XV. századbéli állapotára vonatkozik.

Bácsujfalu. 1. Egy szivből kinövő fa, két oldalán ágaskodó két szarvas. A sziv mellett két oldalon egy szántóvas és egy csoroszlya, ezek között a körirat szalagjában kis sarló van. A körirat : Bács-Ujfalu 1773. Használva 1780.

2. Ugyanazon kép, de más körirat : Bács-Ujfalu 1789.

Baja. Baja város pecsétje mindig a paradicsomi jelenetet tünteti fel : Ádám és Éva az almafa alatt, melyen a kígyó is látható.

1. Ilyen véset van egy 1755. évi okmányon, kicsi alakú. Körirata : Sig. Opi. Baia. 1734.

2. Egy újabb okmányon más vésetűt is találtam a következő felirattal : Sigillum † Opidi † Baja † 1. 6. 9. 6. †

3. Egy 1771. évi okmányon hasonló pecsétet találtam, de ezen körirattal : Sigillum Oppidi Baya 1768.

4. A kép a régi. A körirat : Baja város pecsétje 1696. Megújított 1840.

Felemlitem itt a bajai csizmadia czéhnek egy 1786. évi okmányon talált pecsétjét ezen körirattal : Im privilegirten Markt Baja. Belül egy lefelé nyíllal átlótt rövidszáru, nagy felkunkorodott orru csizma van, s fölötte a köriratban kimagasló püspök püspöki pálczával és pálmaággal. Két oldalt az évszám : 17—59.

Bajmok. 1. Szt. Péter élével lefelé fordított szántóvason áll, jobbjában keresztbe tartja a menyország két kulcsát, a másik oldalon lenn kakas áll. Körirat : Sigil. Pos. Baimak. Ano 1783.

2. Ujabb vésetű, olyan mint az előbbi, csak kisebb, s a kulcsok egyike fel, másika lefelé áll. Használva 1793.

3. Szt. Péter apostol egy élével lefelé fordított szántóvason áll, baljában keresztbe állítva tartja a menyország kulcsait. Körírás : Bajmak helység pecsétje. 1844.

Bajsa. 1. Csoroszlya és szántóvas. Körirat : Sigill. Bajshae Ano 1754. Igen kezdetleges vésetű. Használva 1776.

2. Egy csoroszlya és szántóvas között egy buzakalász áll. Körírás : Sig. Bajshae. 1754. Használva 1787, 1813, 1826.

Baracska. 1. Csoroszlya és szántóvas között egy pálmaalakú buzakalász, alatta keresztbe fektetve egy lapát. A pecsét tetején e két betű : C. B. (azaz Szelo Baracska). Használva 1746.

2. Csoroszlya és szántóvas között egy pálmaalakú buzakalász. Fölötte e két betű : F. B. (azaz Falu Baracska.) Használva 1766.

3. Egy bárány zászlóval (mint Jankóvácznál). Használva 1767.

4. Palástos, koronás királyi alak, jobbjában ág. Körírás : Baracska. Használva 1779—81.

5. Egy koronás király mellképe. Jobbjában kormánypálczát, baljában két kalászt tart. Körirat u. a. Használva 1787—88.

6. Olyan mint az 5-ik, csak hogy újabb vésetű. Használva 1829.

Bát- (kis) Monostor. Szép templom, elől két és hátul egy toronnyal. Körülírás : Sig. Bat-Monostor. Használva 1787—96.

Ó-Becse. 1. Pecsétje a tiszai kerület községeinek közös pecsétje 1751-ből. Körírás : Sig. Oppidi Coron. Becsei. Egy vitéz áll, jobbjaiban szántóvasat tart, melynek szélén egy kard van keresztbe fektetve. Az egyfejű sas két oldalán 1751. évszám. Használva 1759.

2. A vitéz kivont karddal és baljaiban a szántóvas. Fölötte kétféjű sas. Körülírás : Sigill. R. Cor. P. Opp. V. Betse 1751.

3. Kardos vitézzel és szántóvassal. Körírás : Ó-Becse mezőváros pecsétje. 1867.

Begecs. 1. Csoroszlya és szántóvas között pálmászerű buzakalász. Körülírás : Sig. Posses. Begecs 1758. Használva 1780—98.

2. Lukács evangelista könyvvel és felette ökörfej. Használatott 1829. A körirat nem tiszta. Az évszám 1800. (?)

Béreg. 1. Egy templom keresztos toronynyal, tetején az igazságszobra mérleget és pálmaágat tart, utána szántóvas. A templom előtt virágféle buzakalász. Körírás : Sig. Bereg. Használva 1780—87.

2. Justitia nagy alakja, egyik kezében kard, másikban mérleg. Körírás : K. K. Béreg helység pecsétje 1840. Haszn. 1841.

Bezdán. 1. Egy korona alatt egy nyitott könyv két lapja látható. A két oldalán csoroszlya van és szántóvas. Körírás : Sig. oppidi Bezdany 1743. Használva 1744, 1779—80.

2. Magyar királyi korona alatt az ország czimeréhez hasonló : négy folyó, de a három halmon egy terebélyes fa áll ; ettől jobbra-balra két emberi alak van. (Ádám és Éva ?) A jobb-oldali keresztet tart jobbjaiban. Körirat : Sig. Privi. R. C. Opp. Bezdán 1743. A czimer két oldalán diszgirland látható. Használva 1828.

3. Szintén ilyen, csak buzakalászok övezik a czimert. Használva 1841.

Bikity. 1. Egy nagy szántóvas, alatta csoroszlya, s ez alatt kétfelé van két-két buzakalász. A szántóvason ezen irás van : Bicik. Használva 1779, 1780—84.

2. Csoroszlya és szántóvas között egy buzakalász. Körirat : Sigil. Bikicsiense. Használva 1838.

Bogojeva. 1. Csoroszlya és szántóvas felett e két betű : C. B. látható. Használva 1744—48.

2. A szántóvason egy szent áll, jobbjában kalász. Körirat : Ui Karavukovó. Használva 1773, 1780—81.

3. Egy szántóvason, melyre 1783 évszám van írva, egy szent (Szent István) térdel az előtte felhőkben ülő Mária és Krisztus előtt. Alatta egy vánkoson van a királyi korona. Körirat : R. Caal. Poss. Bogojeva. Használva 1783—90, 1828—40.

Bogyán. 1. Pecsétje épen olyan mint Katymáré és Almásé. Széles olvashatatlan kis betűkkel : Selo Bog . . any. Belül kapa, csoroszlya, kalász, szántóvas, alatta lapát. Használva 1742, 1780—85.

2. Kis körpecsét az előbbi eszközökkel és felette összedobált betűkkel : Bodian. Ügyetlen vésetű. Használva 1773.

3. Ugyancsak az előbbi eszközök, csak alul a lapát hiányzik. Körírás : Selo Bogyan 1787. Használva 1792.

Bresztovác. 1. Csoroszlya és szántóvas között egy kéve buza. Körírás : Sig. Pagi Bresztovac. Használva 1780—87.

2. Egy élével felfelé fordított szántóvas felett két oroszlán ágoskodva három buzakalászt tart. Fejök fölött az évszám 18—10. Körirat : Sig. caalis Poonis Bresztovac. Használva 1826—28, 1841—46.

Bukcsinovác. (Régebben falu volt Apatin alatt a Duna partján.) Két pálmaág diszítés között csoroszlya és szántóvas, fölött e két betű : C. B. (azaz Selo Bukcsinovác). Használva 1744—48.

Bukin. 1. Két pálmaág diszítés között szántóvas és csoroszlya, fölött e irva : Bucin. Használva 1744—48, 1752.

2. Jézus vízben áll, Keresztelő szt. János a parti sziklán térdelve kereszti Jézust, kinek feje fölött két angyal fej és Isten szeme van. Körirat : Sig. Buciniense. Használva 1780—85, 1826?

Bulkesz. 1. A husvétí bárány zászlóval. Körirat : Sig. R. Caal. Poss. Bulkes. A. 1786. Használva 1788, 1800.

2. Ugyanaz, de a körirat : Sig. R. Caal. Poss. Bulkes. D. 28. jul. 1800. Használva 1826.

Csantavér. 1. Szt. Pál jobbájában egyenes kardot tart felfelé fordítva, két oldalán egy-egy buzakalász. Körírás : Sig. Poss. Csantavér. 1783. Használtatott 1791.

2. Pád. szt. Antal egy élével lefelé fordított szántóvason áll, jobbájában pálmaágot, baljában a kis Jézust tartva ; két oldalán 1—1 buzakalász. Körirat : Csantavér helység pecsétje 1845. Használtatott 1845.

Csatalja. 1. Körpecsét. Palástos magyar király álló alakban, koronája már a köriratban van, jobbájában királyi pálcát tart. Két oldalán az évszám 17—32 ; ez alatt a 32 szám alatt kis szántóvas van. Körírás : Sig. Csataliense. Használtatott 1773., 1780.

2. Szintén ily királyi alak, balkezében királyi pálcza, jobb lába előtt a magyar czimer fekszik. Köriratja : K. K. Csatalia közs. pecsétje. 1840. Használtatott 1841.

Csávoly. 1. Két buzakalász között egy kocsikerék s fölötté egy élével felfelé álló szántóvas. Körirat : Csávoly falu pecsétje. 1734. Használtatott 1780—87.

2. Épen ezen jelvények, csak a körirat : Sig. Poss. Csávoly. 1734. Használtatott 1830.

Cseb. Csoroszlya és szántóvas között pálmaágszerű buzakalász. Feliratja egyszerűen : Cseb. Használtatott 1780—82.

Cservenka. Nagy körpecsét. Halmos vidék ; az egyik halmon buzakalászok s alatta szántóvas, a másik halmon szőlőtőke van s alatta a halom oldalában boltíves nyílások. (A telecskai dombokba vájt pinczék ajtai.) Körírás : Sig. Poss. Cservenka. 1785. Használtatott 1788., 1813—41.

Csonopla. 1. Igen kezdetleges vésetű kis körpecsét. Benne szántóvas és csoroszlya s ezek körül elszórva alig kibetűzhető írás : Csonoplia. Használtatott 1775.

2. Kis pajzsban buzakalász és szántóvas, fölötté korona.
Körírás : Sig. R. C. Poss. Csonopla. Használtatott 1778., 1828.

3. A pecsét belsejében az ország czimeréhez hasonló pajzs, belső udvarán 3 kalász és ekevas van. Körirat : K. K. Csonopla Helység Pecsétje. 1836.

Csurog. Tiszakerületi pecsét 1751-ből, egyfejű sassal.

Dautova. 1. A körpecsét közepén egy csoroszllya és szántóvas áll e két betű között : C D = Selo Dautova. Köröskörül csillagok. Használtatott 1744.

2. Nem tisztán kivehető vésetű, közepén madár áll a fészken. Előtte buzakalász s felette csillag, utána vártorony vagy támlásszékféle s felette csillag. Azután ismét 2 palmaág. Körirat : Sig. Poss. R. Caal. Dautova 1770. Használtatott 1778.

3. A szentháromság felhőkben, alatta keresztelő Szt. János és 5 angyal hárfákkal. Körirat : K. K. (kir. kincstári) Dautova helység pecsétje 1840. Használtatott 1841.

Dérony. 1. Kis ekekocsi, előtte faféle s tetejében egy madár, a fa mellett 3 kalász. Körirat : Possio. A. Eppalis. Derony. 1770. Használva 1773.

2. Alul összefont 2 palmaág között egy fenyű-féle fa áll s annak tetején egy madár. Körirat : A. E. P. Deroni 1782. Használtatott 1780—83.

3. Más vésetű. Két mezőre osztva, az alsóban egy kéve buza áll, a felsőben egy tömött lombu fa tetején madár ül. Körirat : A. E. P. Deroni. 1782. Használtatott 1785—86.

Doroszló. 1. Hegyével lefelé fordított csoroszllya és szántóvas között fen e két betű : C D (Selo Doroszló), alul keresztbe fektetve egy ásó vagy lapát. Használtatott 1742.

2. Igen kezdetleges rajzban egy élével lefelé fordított szántóvason egy királyi alak mellképe van, jobbjaiban királyi pálcza vagy kereszt. A szántóvas alatt ügyetlen vésetű apró és nagy betűkeverékben : Doroszló. Használtatott 1764—75—80.

3. 1826-ban a következő feliratu pecsét volt : Sig. Caal. Poonis. Doroszló.

Feketehegy. 1. Három kis halom, a középsőn egy fa, jobbról bárány kereszttel és felette egy kéve buza, balra egy ember kaszával. Körirat: Feketehegy falu petse . . .

2. Fűves, egyenes talaj közepén egy fatörzs több ággal, előtte ember áll kaszával, a fa után a husvétí bárány zászlóval, mellette egy kéve buza. Körirat: Feketehegy falu petsétje 1786. Használtatott 1792., 1828—41—48.

Filipova. 1. Földig érő hosszú ruhába öltözött emberi alak (szl. Fülöp ?), jobbájában botot tart (püspöki pálcza ?). Körirat: Cam. Ort. Phl. Ova. A hl és a va egybeolvasztott betűk. Használtatott 1779—80—83—91.

2. Magános lombos fa, előtte: C, utána: Phi betűk. Használtatott 1828.

3. Egy püspök püspöki süveggel és görbe püspöki pálczával. Körírás: Sig. Reo. Caal. Coonis. Philipova 1841.

Földvár. Egy szántóvason egy ember áll, kezében kard. Körirat: Sig. loci. coron. Földvár 1751. Használtatott 1795.

Futak. I. Ófutak. 1. A pecsét belseje két mezőre van osztva; balfelől szántóvas áll hegyével felfelé, a jobboldalon 3 méhkasféle. Körírás: Sig. oppidi Futak 1714. Használtatott 1739—60.

2. Egy csoroszlya és egy szántóvas. Körirat: Sigill. in. W. Futak. 1771. Használtatott 1777.

3. Szintén csoroszlya és szántóvas, de közöttük virág. Körírás. Sig. in. W. Futak. Használtatott 1778—83.

4. Két szent egymás mellett állva valami palaczkot tart orvossággal, lábuk alatt van: K. et D. (Kosmas et Damian). Körirat: Sig. opp. Futtok. Használtatott 1806.

II. Újfutak. Egy kaszáló ember. Körirat: Nei. Fudoker. Gemein. Insigel. Használtatott 1783—98.

Gajdobra. Parasztember térdig érő ruhában és háromszögű kalappal áll, jobbájában három kalászt tart, baljában sarlót. Körirat: Sig. Cumunitatis. Gaidobrae. Használtatott 1775—83., 1791., 1826.

Gákova. 1. Szent Márton lóháton. Jobbájában kivont karddal

levág köpenyéből egy darabot a háta mögött ülő koldusnak. Feje felett két kis szántóvas között G. A. betűk. Használtatott 1779.

2. Egy nagy szántóvas, felette korona, alatta sarló, két oldalán buzakalász áll. Körírás : Sig. Pos. Gakova. Használva 1787.

3, Szent Márton lóháton, köpenyét levágja a mankós koldusnak. Körirat : Sig. Regis. Caal. Poonis. Gakova 1763. Használtatott 1841.

Gara. 1. Szántóvas, csoroszlya és két kéve buza egymás mellett. Körírás : Possio Gara. Használtatott 1778—85.

2. Hegyével felálló szántóvas és hegyével lefordított csoroszlya. A körirat u. a. Használtatott 1780.

3. Szent László király, mint a falu patrónusa, lóháton ül, keresztes koronával, jobbában lefelé fordított nyilat tart, melynek hegyénél már a körirat sorában két kis szántóvas van. Körirat : S. Lad. Pat. Poss. Gara. Használtatott 1814—27.

Glozsán. 1. Csoroszlya, pálmászerű buzakalász és szántóvas. Körirat : Sig. Pos. Glossan. Használtatott 1775 – 80.

2. Élével lefelé fordított szántóvas, ezalatt csoroszlya s ez alatt lapát. A szántóvas felett alacsony korona s fölötte ez írás : Gloschein. Használva 1798.

Hegyes. 1. Kis szántóvas, három buzakalász és egy csoroszlya állanak egymás mellett. A körirat : Mariatherisiastat. 1770. Használva 1780.

2. 1788-ban új körirat : Sig. R. C. Poss. Hegyes. A. 1788. A kép ugyanaz. Használva 1791.

3. 1826-ban: álló emberi alak, mindkét kezében buzakalászt tart. Tőle jobbra egy csoroszlya, balra egy szántóvas áll. Fölírás : Kishegyesi helység pecsétje.

Hódság. 1. Egy felálló csoroszlya és szántóvas között hosszú ruhás szent alak, jobbában virágot tart, két oldalán ezen írás van : Dof --Ozi. Használva 1778--83.

2. Egy sárkány hátán angyal áll, jobbában mérleg, bal-

jában buzakalász vagy kard. Fölírás : Sig. Comm. Hodschach. Használva 1776—88.

3. Egy sárkány felett két rózsatő között áll egy koronás alak s dárdáját a sárkány torkába döfi. Körirat ugyanaz. Használva 1785., de 1845. is.

4. Város korában a mérleget tartó angyal volt a pecséten ez irással : Sig. Reo. Camer. Opp. Hodsagh. Így használva 1841. is.

Jankovác. 1. A szomszédos Kis-Kun-Majsa, Dorozsma és Szeged mintájára szintén felvette a zászlós husvéti bárányt, melynek fejét szent fénykör veszi körül és három csillag. Fölírás : Jankovaczi faluia pecsettese. Használva 1765—67.

2. Ugyanaz a kép. Jankovaczi falv. Pöcsetye. Használva 1784.

3. Ugyanaz a bárány s fölötte három csillag van egy négysarku kis paizsban s e fölött az évszám 1731. A körírás : Jankováczi Helység Pecsetye. Használva 1786—87.

4. Irott betűkkel a következő körirat látható : Jankovatz mezőváros pecsétje 1808. Belsejében valami 15 boglya széna van 4 sorban s jobbra-balra buzakalászok. Használva 1836.

Járek. 1. Két mezőre felosztva, a felsőben mellét felszaggató pelikán madár kiterjesztett szárnyakkal, az alsóban két csillag között egy szántóvas és egy csoroszlya. Sig. Caal. Poonis. Járek. Használva 1788.

2. A felső mezőben szárnyát félig kiterjesztő madár áll hátra tekintve, az alsó mező olyan, mint az előbbi. Sig. Poonis. Járek. 1809. Használva 1828.

István megye. Egy nagy szőlőtőke mellett egy ember áll sarlóval, baljában kaszát tart, fölötte a nap süt. Sig. Possionis. István megye. 1776. Használva 1790—85.

Ó-Kanizsa. 1. Körirat : Sig. opp. coron. Kanizsa. Korona alatt egyfejű sas s mellette 1751. Alul egy ember jobbában szántóvasat tart lefelé fordítva. Használva 1768—95.

2. Korona alatt kétfejű sas, belül egy vitéz jobbában

kardot tart, baljában szántóvasat, Körirat : Sig. R. Cor. P. Oppidi. V. Kanizsa. Használva 1829—49.

Karavukova. 1. Kisded pecsét. Csoroszlya, buzakalász és szántóvas egymás mellett, alattuk keresztben lapát. Fönt csak e két betű : S. K. Használva 1744.

2. Egy ember fején háromszögletű kalap, jobbjában halat, baljában rákot tart. Sig. Cum. Karavukovae. Használva 1778., 1790., 1841.

Katymár. 1. Ásó, csoroszlya, buzakalász és szántóvas egymás mellett, alatta keresztben egy lapát fekszik. Köriratja kicsi, alig megkülönböztethető betűkkel : Selo Kagmár. Használva 1744.

2. Csoroszlya, buzakalász, szántóvas. Katymár helységének petyete. Használva 1832.

3. Szűz Mária vánkoson térdelve imádkozik, előtte egy angyal áll liliummal, fölül a szentlélek van galamb alakban. Katymár helység pecsétje 1841. Használva 1841.

Kér. 1. Ó-Kér. Nagy szántóvas mellett csillagok közt egy kinyújtott kar egy kardot tart. Sig. pagi. Gevergerg. Használva 1728.

2. Szántóvas, kalász és csoroszlya. Körirat : S. Kér. Használva 1775—80.

3. Hasonló kép, de a körirat : Ó-Kér.

4. A kép hasonló, de a körirat : Sig. Poss. Ó-Kér 1815.

5. Ismét hasonló. Körirat : Ó-Kér község pecsétje 1816.

6. Kis-Kér. Két álló oroszlán egy nagy szivet tart, melynek közepéből három nagy virágféle áll ki. A sziv alatt ez évszám : 1786. Körirat : Kis-Keer Gericht Sigill. Használva 1826. is.

Keresztur. 1. Csoroszlya és szántóvas között egy búzakalász. Körirat : Sig. N. Kereszturiense. Használva 1767, 1780, 1783.

2. Szántóvas és csoroszlya közt három szál összekötött kalász. Sig. N. Keresztur. 1808. Használva 1826, 1841.

Kernyája. Egy élével lefelé fordított szántóvason egy szt. pásztor térdel, felette isten szeme, előtte kutya vagy bárány,

mögötte egy ökör van. Poss. Kernyaia. 1768. Használva 1780, 1786, 1816, 1841.

Kiszács. Parasztember jobbában egy csomó buzakalászt tart, baljában sarló van; lábánál kutya féle állat, s alatta az évszám: 1759. Sig. Poss. Kisacs. Használva 1778, 1783, 1798.

Kolut. 1. Ásó, csoroszlya, szántóvas és kalász egymás mellett, alatta keresztbe fektetve egy lapát. Selo Kolot. Használva 1744.

2. Jézus térden felül érő ruhában áll, baljában kereszt zászlót tart. Jobbában három kalászt, s emellett oldalvást van e körirat; Kollutt. Használva 1773, 1780.

3. Keresztelő szt. János baljában nagy keresztet tart, jobbával megkereszteli Jézust. Sig. Poss. Kolluth. (An 810.) Használva 1788, 1822.

4. Szt. János egy nagy fa mellett kereszteli Jézust. Körírás: K. K. Koluth helységének pecsétje. 1839. Használva 1841.

Kovil. Élével felfelé fordított szántóvas, felette kereszt. Használva 1743.

Krusevlya. 1. Parasztember egy felfelé fordított kaszának pengéjén áll és jobbával a kasza nyelét fogja. Sig. Cum. Crusevlae. Használva 1779, 1787.

2. Mária Jézus holttestét ölében tartja. Körirat: Kireirozin krali Krusouheli Bacs.

Kuczura. 1. Egy szivből rózsza nő fel, s fölötte e betűk vannak: C. K. Használva 1771.

2. Egy hosszonyelű szántóvas és egy rendes szántóvas között buzakalász; a köriratban a betűk elszóródtak: K. V. C. V. R. A. Használva 1772, 1778.

3. Csoroszlya, szántóvas, buzakalász egymás alatt. Fölötte az irás: Kutzura. Használva 1783, 1792.

4. Szántóvas, kalász és négyszögű zászlóforma van egymás alatt. Körírás: Kutzura. Használva 1792, 1809.

5. Hosszonyelű csoroszlya, kalász, szántóvas egymás mellett áll. Fönt az irás: Kutzura 1817. Használva 1841.

6. Szántóvas és csoroszlya. Sig. Pagi. Kucsura. Használva 1828.

Kula. 1. Ásó, csoroszlya, kalász és szántóvas egymás mellett, alul keresztben lapát. Körirat: CEΛO. K8Λa. 1745. Használva 1768, 1788.

2. A magyar királyi korona alatt kis paizsban csoroszlya, kalászek és szántóvas van egymás mellett. Körirat: Sig. Reo. Caal. Opp. Kula. 1813. Használva 1841.

Kulpin. 1. Igen kezdetleges vésetű, össze-vissza dobált számokkal és betűkkel. A középen hegyével lefordított szántóvas, két oldalán a falu neve: Ku-lpi, ez alatt egy kereszt, meg egy csillag. Fönt ez évszám: 1752. Használva 1775, 1780.

2. Egy kalász és egy szántóvas, s ez fölött egy csillag. Köriratja: Sig. Poss. Kul. 1752. Használva 1782, 1783.

3. Egy sarló, kéve és egy csoroszlya egymás mellett. Sig. Poss. Kulpin. Használva 1842.

Kupuszina. 1. Egy hármás kalász és egy álló szántóvas van egymás mellett. Kupuszina. Használva 1772, 1780.

2. Cifrázatok között kis paizsban három águ kéve van. A paizs felett e szám: 27 látható. Körírás: Kupuszina. 1785. Használva 1790.

3. Két emberi alak. A baloldali nagyobb alak egy kereszttel ellátott golyót (kir. alma?) tart kiterjesztett jobbujában. Körírás: Sig. Reg. C. Poss. Kupuszina. 1801. Használva 1828, 1841.

Lality. 1. A pecsét egy felszerelt ekekocsit tüntet fel. Kissebb és nagyobb vésetű pecséteiben a körirat majd: Po * Lalitz. 1761., majd meg: Po * Lalich. 1761. Használva 1772, 1778, 1783.

2. Korona alatt kis paizsban csoroszlya és szántóvas és a körirat: Sig. Res. Caal. Poss. Lality. Használva 1841.

3. U. o. köriratu, de a csoroszlya és szántóvas két oldalán 1807. évszám van. Használva 1826.

Madaras. 1. Hattyu a vízben nádat vagy buzakalászt tart

a csőrében. Két oldalán az évszám 1787. van. Körirás: Sig. Poss. Madarass. Használva. 1788—90.

Martonos. 1. Korona alatt egyfejű sas, két oldalán 1751. évszám. Alatta kis körben egy vitéz szántóvasat tart. Körirat: Sigil. Loci. Coron. Martonos.

2. Körirat u. a. Korona alatt vitéz áll, jobbájában markolatával lefelé fordított kardot tart a hegyénél fogva. Évszám nincs. Használva 1788.

Mélykut. 1. Szántóvas, kalász, csoroszlya és megint kalász egymás mellett; körirat: Mélykuti pecsét. 1731. Használva 1764, 1780—86, 1812.

1. Régibb vésetű, csak csoroszlya és szántóvas látható rajta. Használva 1764.

3. Legujabb pecsétjén kút látható, előtte szarvas.

Militics. Nemes-Militics. 1. Egy kétfarku oroszlán kivont karddal látható egy kis paizsban. Efelett, mint a nemesi czimereknél szokás, egy sisakból is u. o. oroszlán emelkedik ki. Nemes-Militics. 1791. Használva 1793—99, 1814.

2. Ujabb vésetű is van, de a felirat: Nemes-Militics. 1819. A plebánia pecsétje Krisztus menybemenetelét tünteti fel.

Militics. Rác-Militics. 1. Két alul összefont kalász között van egy csoroszlya, pálmazerű fácska és egy szántóvas. Fölül e betűk: M. F. Használva 1775.

2. Két alul összefont pálmaág között van egy csoroszlya, egy nagy buzakalász és egy szántóvas. Fölül e betűk: R. M. Használva 1778 - 90.

3. Egy élével felfelé fordított szántóvason két oroszlán ágaskodik és egy hármás kalászt tart. Sig. Cam. Poss. Rác-Militics. 1802. Használva 1828—41.

Moholy. 1. Köriratja: Sig. Loci. Coron. Mohol. 1751.

2. Korona alatt egy kétfejű sas és a körpaizsban egy vitéz, jobbájában kardot és baljában szántóvasat tart. Körirat: Sig. P. Cor. P. Poonis. Moholy. 1751. Használva 1822.

Monostorszeg. 1. Egy nagy kereszt alatt egyik oldalon egy

nagy tör, másikon kulcs látható. Sig. comm. Monostoriensis Használva 1743—46.

2. U. e. kép, de a körirat: Sig. Monostorszeg. Használva 1770.

3. A pecsét megújított 1820-ban. U. a. kép, alul az évszám: 1820. Körirat: Sig. Comm. Monostoriensis.

4. Más körirat: Sig. R. C. Poss. Monostorszeg. Használva 1828.

Ó-Morovicza. 1. Két buzakalász közt van egy sziv, s ez alatt egy görbe kard, fölötte pedig korona. Körirat: Poss. Cam. Ómorovitza. Használva 1789—98, 1822.

2. A pecsét belsejében egy paizson sziv két galy között. Felirat: Ómorovitza helység pecsétje. 1828.

Mosorin. A függőlegesen két mezőre osztott pecsét első részén szántóvas van, a másodikon sok nád. Sig. Pagi Mosorin. Használva 1714.

Novoszelő. A kis pecsét közepén kis körben: S. Anna, s e felett egy kereszt van. A körirat: Sig. Nosvelolensae. Használva 1778—85.

Obrovác. 1. Sig. Pagi Obrovác, — belül szántóvas. Használva 1728.

2. Egy négyszögből a sarkok elcsapása által okozott nyolcszögű pecsét. Egy C betű után csoroszlya, buzakalász és szántóvas, e felett egy O betű. Alul lapát van keresztbe fektetve. A C. O. = Selo Obrovác. Használva 1744.

3. Csoroszlya, pálmászerű kalász és szántóvas egymás mellett. Sig. Obrováciense. Használva 1771—80.

4. Egymás fölött álló 2 csillag mellett szántóvas és csoroszlya, a kettő között fönt kereszt, végre egy kalász. Alul van e szó: CEOS, azaz Selo Obrovác. Használva 1783—85, 1825.

Pacsér. 1. Egy husvéti bárány zászlóval, felette korona, alatta három egymás mellett lévő halomból három-három kalász emelkedik ki. Sig. Poss. Batser. 1790. Használva 1829—41.

2. U. a. kép, de a körirat Bacser Helység. 1836. Használva 1848.

Palánka. Ó-Palánka. 1. Szántóvas, kalász, csoroszlya van egymás mellett. E fölött két sorban van irás: B II || és II C J. Használva 1774, 1785—86.

2. 1785 u. a. kép, de felirás: S. II. V. P. C.

3. Szt. János — kezében zászlós kereszt — megkereszteli Jézust. Szt. János lába alatt egy kis ekekocsi van egy befogott kis állattal. Alatta 1829. évszám. Körirat: Sig. Reo. Caal. Priv. Opp. Vetus. Palánka. Használva. 1833.

Palánka. Új-Palánka. 1. A pecsét két mezőre oszlik. Lent a földön három nagy és két kis fa van. A felső mezőben több fa, egy egész erdő van egy folyó mellett. Sig. Cum. Palankae. Használva 1775, 1780—85.

2. A pecsét minden jelvény nélkül csak ezen irást tartalmazza három sorban: Nei-Palank. 1799.

Palánka. Német-Palánka. 1. A kép nem tisztán látható. Egy ember szánt, mellette kalászok vannak. Sig. Reo. Caal. Poss. Teuto. Palánka. Használva 1829.

2. Képén egy dicsfényes ember látható három águ kalással. Köriratja: Gemeinde Deuts-Palanka. Használva 1845—50.

3. A pecséten semmi kép nincsen. Deuts-Palankaer Markt Gemeinde. Belül ezen irás olvasható: Nölonde (?). Használva 1850—70.

4. Jézus dicsfényével. Jobbra buzakéve, balra eke. Köriratja ez: Pémet-Palánka mezőváros pecsétje. Használva 1870—90.

5. A kép teljesen ugyanaz. Köriratja ez: Bács-Bodrog vármegye Németpalánka községe. Használva 1890.

Parabuty. 1. Egy szántóvas hegyével felfelé és egy csoroszlya lefelé fordítva. Használva 1743.

2. Kis templom keresztos tetővel és toronynyal. Alul jobbra-balra egy-egy szántóvas. Parabuty possessió pecsétje. Használva 1754.

3. Kis szántóvas, pálmászerű kalász és csoroszlya egymás mellett. Körirás: Sig. Com. Parabuty. Használva 1780—85.

4. Nep. szt. János, alatta szántóvas és csoroszlya. Sig. Caal. Poo. Parabuty. Használva 1826—40.

Paraga. 1. Csoroszlya, kalász, szántóvas egymás mellett, ezek alatt keresztbe fektetve egy lapát. Fölül e két betű: S. P. (Selo Paraga.) Használva 1743, 1780—85.

2. Sig. Reo. Caal. Paraga. Szt. György lovag lóháton, keresztben végződő dárdáját a sárkány torkába döfi. Használva 1732.

Pétervárad, ma Ujvidék. 1. Szt. Flórián zászlót tart jobbjában, egy csőbörrel vizet önt az égő házra. Caal. Marck Peter-vardein Insigil. Használva 1735.

2. A kép u. a. Körirat: Peterv. Cam. Insig. Használva 1742—43.

3. 1747-ben kis körpecséten három sorban csakis ezen írás volt: Pétervar. Caal. Waross.

Petrovác. 1. Nagy szántóvas és csoroszlya között egy ember áll, jobbjában sarló. Alul egy lapát van keresztbe fektetve. Sig. Petrovacz. Használva 1768—83.

2. U. e. kép, de a körírás: Sig. Comm. Petrovatz. 1787. Használva 1842.

Petrovoszellő. Sig loci. Coron. Petr. Szelo. 1751.

Piros. 1. Szt. Lőrincz balkezében rostélyt tart, jobbjában pálmaágot. Fölötte korona, s mellette két betű. W és P. Használva 1768—83.

2. Két pálmaág között két szántóvas s ezek közt kalász vagy virág. E fölött s a két szántóvas sarkaiba elszórva van az évszám: 1792. Körírás: Sig. Com. Piros. Használva 1828.

Pivnicza. 1. Nagy szántóvas mellett egy kinyújtott kardot tart. Körírás: Sig. Pagi. Pivnicsa. Használva 1728.

2. Két pálmaág között egy szántóvas és egy csoroszlya. Pivnicz. Használva 1744.

3. Egy csoroszlya és egy szántóvas között egy zászló áll. Sig. Carol (?). Posson. Pivcien. Használva 1768—78.

4. Két pálmaág közt egy szántóvas, alatta vízszintesen egy csoroszlya, fölötte pedig egy sarló. Körírás: Com. Regis. Cam. Poss. Pivnicza. Használva. 1821—45.

Plávna. 1. Ásó vagy utkaparó mellett csoroszlya, kalász, szántóvas, alatta keresztbe fektetve egy lapát. Selo Plavna. Használva 1742.

2. Szántóvas, kalász, csoroszlya, s alatta egy lapát keresztbe fektetve. Körírás: S. Plavna. 1744.

3. Csoroszlya és szántóvas két összekötött pálmaágon. Fönt egy kereszt van, a két oldalon S és I, a másik oldalon S és P betűk vannak. Használva 1775—88, 1826.

Rigicza. 1. Csoroszlya, buzakalász és szántóvas egymás mellett. Sig. Poss. Cam. Rigicza. Használva 1776—81.

2. Egy szántóvas, melynek hegyéből és két oldalából 1—1 kalász áll ki. Poss. R. C. Rigicza. Használva 1787—90.

3. Ugyanaz, mint az első, de a körirat: Rigyitzha helység hiv. pecsétje 1800. Használva. 1841.

Sándor. 1. Sándor pápa hármaskoronával, jobbjában hármaskereszt, bal kezében pálmaág. Lába alatt az évszám: 1800. Sig. Poss. Sándor. Használva 1829—49—50.

2. A kép ugyanaz. Körírás: Sándor község pecsétje 1877.

Sóvé. I. Ó-Sóvé. 1. Szántóvas és csoroszlya. Sig. Pagi. Schove. Használva 1728.

2. Két pálmaág oldaldiszítés között van egy szántóvas, egy halomból kiemelkedő kalász és egy csoroszlya. Fölül e két betű: S. S. Használva 1778—83.

2. Két pálmaág diszítés közt egy ember, jobbjában felfelé fordított csoroszlyát tart kard gyanánt, baljában lefelé fordított szántóvasat. Sig. Reg. Caal. Poss. Vetus Sovve. Az ember lába alatt az évszám 1819 (?) Használva 1826.

4. Ujabb vésetű. Az ember jobbjában kard, feje fölött korona, lába alatt 1822. Sig. Reo. Caal. Poss. Vetus Sorve.

II. Új-Sóvé. 1. Öt águ korona 1875-ből. Használva 1788.

2. Egy álló embertől jobbra buzakalászkok, alatta 1818, balra egy szántóvas. Sig. Poss. Neo-Soove.

Szabadka. 1. A tiszai határőrvidék idejében régi négykraj-czáros nagyságu körpecsétet használt. Belsejében egy hátranéző oroszlán egy előttte levő S betűvel jelzett paizson balra ágaskodik s jobb első lába egyenes kardot tart. Körirata : Sig. Cum. Milit. in Sabatka.

2. Kamarai mezőváros idejében Szent Mária név alatt pecsétje két részre van osztva. A felső kék mezőben Szt. Terézia apácza a szentlélektől besugározva feszület előtt áll. Az alsó vörös mezőben egy kétfarku oroszlán kardot tartva jobbfelé ágaskodik. A körirat : Sig. Regio Privilegiati Oppidi Szent Mária 1743.

3. Szabad királyi város idejében következő pecsétje volt : A feszület helyett felhők közt Szűz Mária látszik, karján a kis Jézus, ki az előttte levő szent Terézre nyújtja kezét. Az alsó mező a régi maradt. A körirat : Sig. Liberae et Regiae Civitatis Mariae Theresiopolis.

4. Ezen pecsét ma is használtatik, de a körirat magyar.

Szántova. 1. Szűz Mária, balján a kis Jézus, jobbjában pedig pálmaágot tart. Körül : Selo Santova. Használva 1707—44-- 88.

2. 1826-ban : Szűz Mária és a falusi jelvények. Körírás : Sig. Caal. Poss. Szantova.

Szeghegy. Egy kis halmon álló fára mindkét oldalról egy-egy oroszlán ágaskodik, szőlőfürtöt tartva. A halomban 1786. évszám. Körírás : Szekityer Gericht Siegel. Használva 1826, 1849.

Szentiván. I. *Deszpót-Szent-Iván.* 1. 1743. olyan mint Paragáé 1743-ban.

2. Egy czifrázattal körülvelt paizsban egy szántóvas. A körírásból csak ennyit láthatni : Sigi Szent. Használva 1786.

3. 1826-ban : Sig. Possis. D. Sz. Iván és falusi jelvények.

II. *Felső-Szent-Iván*. 1. Egy paizsban kisebb-nagyobb szántóvas, felette : F. S. I. Használva 1742.

2. Nagy szántóvas és csoroszlya után egy kéve buza áll. Körülírás : Super. Szentiván. Használva 1780.

3. Keresztelő szent János jobbjaiban keresztet tart, melyre kigyó tekerődött. Felső × Szent × Iván. Használva 1756—87.

III. *Priglevicza-Szentiván*. 1. Egy szent pástör bottal, baloldalán bárány. Sig. Cum. Szentiván. Használva 1773.

2. Ugyanez a szent pástör és két oldalán egy-egy bárány. Sig. Prig. S. Ivaniense. Használva 1779—80.

3. A pástör helyett szent Rókus térdig felemelt ruhával, mellette balra kutyája. Sig. Cum. Szt. Iván. Használva 1787., 1826., 1828.

4. Egy korona alatt két kis tojásdad paizs, az elsőben Magyarország czimere, a másodikban keresztelő szent János megkereszteli Jézust. Körirat : Sig. Caal. Poss. P. Sz. Ivan. Használva 1809—12.

Szent-Tamás. Egy vitéz szántóvassal, felette korona. Koronális. D. Santamas. Használva 1786—95., 1843.

Szilbás. 1. Szántóvas és kard. Sig. Pagi. Szilbas. 1714. Használva 1728.

2. Hátára fektelett szántóvas fölött, csillagok között van C × C, azaz Selo Szilbás. Használva 1775—83.

3. Egy szerb püspök pálcájával és szent diéskörrel, két oldalán : S. × S. Használva 1828.

Szivacz. I. Ó-Szivacz. 1. Fölül virágban végződő két pálmaág között szántóvas, csoroszlya és kivont kard egymás mellett. Sig. Pagi. Szivatz. 1717. Használva 1773—80—99.

2. Csoroszlya, egy kéve buza és egy szántóvas egymás mellett. Sig. R. Caal. Pov. Vetus. Szivatz. 1826. Használva 1841.

II. Új-Szivacz. Egy szántóvas alatt egyik oldalon három buzakalász, másikon szőlőtő van. Sig. des Orts N. Szivatz. 1796. Használva 1826, 1841.

Szóna. 1. Az egész pecséten csak három sor irás. Selo-Soen-Ta. Használva 1739—44—53.

2. Szent Lőrincz rostélyt és pálmaágot tart kezében. Két oldalán a : S. S. Használva 1780—81.

3. Szent Lőrincz balkezeiben rostélyt, jobbában pálmaágot tart. Poss. Sontansis. Használva 1790.

4. Ugyanolyan, de nagyobb alaku és 1756. évszámu. Használva 1778.

Sztanicsics. 1. Egy szent szerb pap egy előtte térdelő szent nőt áld meg. Sig. Cam. Poss. Sztanicsics. Használva 1776—80.

2. S. Ven. Feits. Stani. Coloni. 1787. Szent Vendelin pástör nagy bottal. Használva 1788.

3. Pap és a nő, mint az 1. szám, s e mögött szántóvas. Sig. Cam. Szt. Anicsics. Használva 1793.

4. Egy szent férfi egy kisebb férfival kezét fog, a kisebb mögött egy szántóvas, a szent mögött az évszám : 1800. Camer Posses. Szt. Anicsics. Használva 1809.

5. Egy kis ház, ez alatt több kis buzakalász kévébe kötve, ez alatt csoroszlya és szántóvas, Sig. Priv. Oppi. Sztanicsits. 1811. Használva 1821--29.

Sztapár. 1. Szántóvas és csoroszlya, az előbbi alatt galyhoz hasonló buzakalász, fölül korona. Két oldalán e betűk : S. P. Használva 1777—81.

2. Ugyanaz. Szántóvas és csoroszlya közt buzakalász, fölül korona s e fölött : Cztapar. Használva 1828.

Tataháza. 1. Kis fa tetején madár áll, csőrében buzakalászt tart. Körirás nagy és elszélesztett betűkkel : Tatahaza. 1776. Használva 1780—87.

2. A kép nem tiszta. Három kalász... Tatahaza 1790. Használva 1833.

Temerin. 1. Szántóvas és kard. Használva 1714.

2. Falusi jelvények egymás mellett, alul keresztbe fektetve lapát van. Körirás : Selo Temerin 1710 (?) Használva 1736—43.

3. Falusi jelvények. Körirat : Selo Temerin 1733.

4. Egy korona alatt egy élével lefelé fordított szántóvas, s így egy csoroszlya is. Sig. Pos. Temerin. Használva 1786.

5. Szintén korona alatt egy élével felfelé fordított szántóvas, melyből három buzakalász emelkedik. Sig. . . . Temerin. Használva 1789.

6. A sugárzó nap alatt egy bárány, emellett buzakalászok és egy méhkas. Sig. Oppidi Temerin 1800. Használva 1814—28.

Topolya. 1. Szántóvas, kalász, csoroszlya. Körírás : Topolya. Alul az évszám 1767. Használva 1780—91.

2. Két pálmaág diszítés közt egy szántóvas, kalász, csoroszlya, felül korona. Sig. Reo. Caal. Poo. Topola. Használva 1792—93.

3. Korona alatt levő kis paizsban oroszlán áll egy szántóvason, s három buzakalászt tart. Sig. Opp. Topola 1806. Használva 1807—16, 1842.

Torzsa. Sig. R. C. Possessionis Torzsa 1819. Belül mindenféle mezei munkaeszközökkel van telve: csoroszlya, szántóvas, három kalász, sarló, kasza mind egymás mellett egy sorban. Ez alatt jobbra-balra szőlőtő, s ezek alatt ismét egy kapa és szőlőmetszőkés. Használva 1841.

Tovarisoa. 1. Élével felfelé fordított szántóvas, fölötté csillagok közt egy kereszt és oldalvást e két betű: C. T. Használva 1742.

2. Más vésetű: ferdén álló szántóvas fölött C és T jegyek. Használva 1744.

3. Kis paizsban szántóvas van felállítva, a paizs fölött korona, s e fölött C és T jegyek. Használva 1778, 1780—85.

4. Korona alatt szántóvas és ennek két oldalán buzakalászok. Sig. Pos. Tovarissova. Használva 1826—46.

Turia. 1. Élével felfelé fordított szántóvas, felette kereszt és e két betű: C T. Használva 1743.

2. Körírás : Sig. Locom. Turi 1751.

3. Katonai pecsét. A korona alatt kétfejű sas, ezalatt kis

paizsban egy vitéz áll, jobbjában kard, baljában szántóvas. Sig. R. Cor. P. Poonis. Turia 1751. Használva 1828.

Ujvidék. (Lásd még Pétervárad.) Három egyforma vártorony nyitott kapuval, a középső torony felett galamb repül, csőrében a béke olajága. Körírás: Sig. Regiae. liberae civitatis Neo-Plantensis.

Vajszka. Két pálmaág fölött egy szántóvas és egy buza-kalász, fölötté a név: Weisco. Használva 1742.

Vaskut. Egy koronás angyal jobbjában kardot, baljában mérleget tart. Poss. Vaskut. Használva 1780—87.

Veprovác. 1. Két pálmaág diszítés között egy nagy szántóvas. Körírás: Veprovacz 1752.

2. A kép ugyanaz, de a körirat: Veprovatez. 1759. Használva 1769—89.

3. Hármas halom közepén koronás, palástos király (Szent István?) jobbjában kormánypálcza, s ez alatt kis szántóvas. Fölül szalagon e felirat: Veprovacz. Használva 1728—41.

Ó-Verbász. 1. Nagy szántóvas és utána egy kar kivont karddal. Sig. Pagi. Verbas. Használva 1728—43.

2. Csoroszllya, virág vagy kalász, szántóvas. Fölül egy W. Használva 1753.

3. A jelek fordított rendben s fölül a W. Használva 1768.

4. 1771-ben ugyanilyen, de P. V. betűkkel.

5. Korona alatt négy mezőre osztott paizs; az első mezőben szőlőhegy, a másodikban szántóvas és csoroszllya van; az alsó 3—4 osztatlan mezőben egy kis hajó van hullámokon. A korona két oldalán az évszám: 18—32. Sig. Reo. Caal. Poo. Vetus. Verbasz. Használva 1826—41.

Új-Verbász. Két mezőre osztva; a felsőben szőlőtő van két fűrttel, az alsóban hullámokban hal úszik. Sig. der Gemeinde Nei Verbasz. Használva 1786.

Zenta. 1. Korona alatt egyfejű sas, s ezalatt paizsban egy vitéz karddal és szántóvassal. Körírás: Sig. Opp. Coron. Szentá 1751. Használva 1785, 1848.

2. 1895-ben újra felveszi a hajdani czimerét 1895 évszámmal.
Zombor. E város két részből állott: egy katonai sánczból és kamarai helységből.

1. A katonai sáncz pecsétje olyan, mint Szabadkáé volt. Hátranéző két farku oroszlán egy előtte levő és S betűvel jelzett paizson tartja jobb lábát, míg bal lábában kardot tart. Körírás nem olvasható.

2. A kamarai részben használt pecsét valami piskótához hasonló alakot tüntet fel, középen hiddal elválasztva. Fölül ezen szerb írás: ЧИП, alul félkörben valami rákféle. Használva 1740—42.

3. Egy csillag és nap, alatta a husvéti bárány kettős kereszttel, s egy-egy angyal. Ezek alatt egy három águ virág és szántóvas. Sig. Com. Caal. Opp. Zombor.

4. Mint szabad királyi város: Nagy vártorony kapuval, s ebben két katona. A torony egyik oldalán zászló, a másikon kiálló kard van. A nagy torony két oldalán 1—1 kisebb torony a várfalban. Körírás: Sigil Regiae, liberaeque Civitatis Zombor 1749.

Ha ezen régi pecséteket egymással összehasonlítjuk, azon felfedezésre jutunk, hogy több helység pecsétje nemcsak hogy egy mintára készült, hanem mintha ugyanaz az egy kéz csinálta volna.

Névszerint hasonlitanak a következő pecsétek:

I. Ada 1. Becse 1. Kanizsa 2. Martonos 1. Moholy 2. Turia 3. Zenta 1. Csurog és Földvár pecsétjei.

II. Almás 1. Bogyán 1. Katymár.

III. Ugyanaz a könyöklő kar látható Almás 3. és Verbász 1. pecsétjein.

IV. A bárány képe — ami kún telepésekre mutat — a következő pecséteken van meg: Baracska 3. Bulkesz 1. Feketehegy 1—2. Pacsér 1. Zombor 3. Jankovác.

V. A palástos király alakja ugyanaz Baracska 4. és Csatalja 1. pecsétjein.

Közli: Iványi István.

A kalocsa-bácsmegyei klérus honvédelmi tevékenysége a mohácsi vész előtt.

Országunk történetének egyik érdekes pontja, melynek párját más nemzetek történetében nem leljük: a papság részvétele a honvédelemben. A magyar papok és püspökök szilaj paripákon száguldottak a harcban, vitéz csapatokat vezettek háboruba, vérökkel öntözték e drága haza földjét. Föltűnő jelenség, hogy Isten szolgálói, kiknek hivatása az áhitat, gyilkos háborukban hadakoznak, halált osztogatnak. Ennek a különös jelenségnek okát hazánk különleges viszonyaiban s nemzetünk faji jellegében találjuk meg. Csupa ellenségtől környékezve él a magyar nép ezer év óta Európában. Maroknyi nép, köröskörül véve szláv, germán, román fajú népekkel. A magyar nép faji sajátossága szerint harczias. Ez a faji jelleg az örökös harczokban, melyeket nemzetünknek a honfoglalás óta folytonosan vivnia kellett, annyira kidomborodott, hogy a magyarnak egyik fő jellemvonása. Végül a hadviselésben való részvételt megkövetelte a magyar papság közjogi helyzete. A banderiális rendszer alapját a földbirtok képezte. A törvényhozás a földbirtok szerint vetette ki a katonaállítás részarányát az egyházi és világi nemesekre egyaránt. A papság épp úgy, mint a világi nemesség törvény szerint köteles volt részt venni a honvédelemben. — Im ezek voltak az okok, melyek a magyar papságot a mohácsi vészt előző századokban arra készítették, hogy fegyvert fogjon a haza védelmére s habár a hadviselésben való aktív részvétel ellenkezésben volt a papi hivatással, mégis ha a haza üdve kívánta, papjaink kardot kötöttek s hadba szállottak; tették ezt még az egyház fejének buzdítására is, mint Tomory életírásából tudjuk.

A kalocsai és bácsi egyházmegyéek papsága, mint mindenben, úgy e tekintetben is az elsők között volt mindenkor. Kivette tekintélyes részét a honvédelemben. A két egyházmegye papságának honvédelmi tevékenységét óhajtom röviden vázolni

értekezésemben. Pillantsunk vissza a múltba és látni fogjuk, hogy ez a papság minden téren megtette hazafias kötelességét. Szolgált a haza ügyét ott is, hol a cselekvés éppenséggel nem tartozott hivatásához.

A mohácsi vést előző századokban a papság részvétele a honvédelemben főképpen abban állott, hogy az egyháziak kötelesek voltak bandériumaikkal hadba vonulni. Az egyházi nemesek bandériumai épp úgy, mint a világiakéi az ország hadseregének kiegészítő részét képezték. Zászlóaljok tartására és kiállítására nemcsak a püspökök, hanem a káptalanok, prépostok, nagyobb javadalommal bíró plebánosok és szerzetesek is kötelezve voltak; azzal a különbséggel, hogy birtokaik aránya szerint két, vagy egy-egy egész, vagy fél, vagy negyed zászlóaljat, vagy csupán egyes fegyvereseket tartoztak kiállítani. A püspökök s a káptalanok nemcsak úgy, mint a többi zászlós urak minden 20, majd 10 jobbágytelek után 1—1 lovast tartoztak kiállítani, hanem még tizedjövedelmeik minden 100 forintja után is 5—5 lovast. Ezen fölül minden kanonok saját személye helyett köteles volt egy lovast kiállítani. Ha csekélyebb jövedelme miatt erre képtelen volt, a gazdagabb jövedelmű kanonokok segítették ki. A plebánosok és oltárigazgatók tizen-tizen állítottak ki 1—1 lovast, vagy jövedelmeik tizedét adták a haza védelmére. A püspök és káptalan fegyveresei páczelt, sisakot, mellvértet, paizsot és lándzsát viseltek; saját zászlójuk alatt sorakoztak, mely egyik oldalán a püspök czimerét, másikon az egyházmegye védőszentjét tüntette fel. Begyakoroltatásukat kapitányuktól s alsóbb foku tisztjeiktől nyerték; főparancsnokuk meg a püspök volt, ki harcz idején személyesen vezette őket a király zászlaja alá a csata mezejére, hol a fél vagy negyed zászlóaljakat egyes egészekké foglalták össze.¹⁾

Az 1498. évi XX. t. cz. szerint a kalocsai érsek egy teljes bandériumot, a bácsi káptalan 500 lovast, a péterváradi apát 200-at, a titeli káptalan 50-et volt köteles tartani a haza

• ¹⁾ Bunyitay Vincze. A váradi püspökség története. II. 306—307.

védelmére.¹⁾ Az egyházmegye többi javadalmasairól és testületeiről nem szól tüzetesen a törvényczikkely, mivel csekélyebb számu katonaságot kellett tartaniok s ilyen sok volt az országban; azokra nézve irányadók azok a törvényi intézkedések, melyeket röviden fönnebb érintettem. A kalocsai káptalan, a háji prépost s az egyházmegye területén lévő többi apátságok és prépostságok azért nincsenek névszerint fölemlítve, mivel javadalmuk kisebb volt, mint a fönnebbieké.

Az egyházmegyei csapatokat a kalocsai érsek maga vezette hadba. Ugron kalocsai érsekről följegyezte a történelem, hogy harcziás, csatára mindig kész, vakmerő ember volt.²⁾ Midőn Vác környékén megütközött a tatárokkal, vitézei mind elhullottak, az érsek alig tudott 3—4 emberével nagynehezen kivergődni és utat nyitni Pestre a király táborába.³⁾ A sajómezei ütközet előtt az érsek az egész éjjelt fegyverben virrasztva töltötte. Az ütközet előtt lelkesítette a félénkeket s az ütközetben oroszládként viaskodott. A tulnyomó erő győzött. Az érsek hősi halállal halt meg a csata mezején.⁴⁾ Miklós kalocsai érsek 1358-ban Zeéchy Miklós országbíróval, Ugron Miklós macsói bánnal és több püspökkel hadat vezet Boszniába.⁵⁾ Bundelmonte János érsek 1431-ben a többi főpapokkal és nemesekkel részt vesz a háboruban és Friaulba vezeti csapatát.⁶⁾ Midőn Mátyás király Várdai István érsek számára a bibort kéri Rómából, egyéb érdemei közt kiemeli, hogy az ország déli részének a törökök ellen való oltalmazásában a kereszténységnek eléggé nem méltányolható szolgálatokat tett.⁷⁾ A főök, mely a pápát a biborosi kinevezésre birta, az volt, hogy a kalocsai érsek a délvidéken őrállója a kereszténységnek, ki az országot a török ellen védel-

1) Corp. Juris Hung. A. 1498. Art. XX.

2) Hadtört. közl. 1893. évf. 11.

3) U. o. 6.

4) Katona. Hist. Metr. Eccl. Coloc. I. 284.

5) Veszprémi püspöki levéltár. Miscell. Cap. 109. No. 30.

6) Zichy-kódex. VIII. 463.

7) Katona i. m. I. 439.

mezi.¹⁾ Midőn Mátyás király a csehországi háborúval volt elfoglalva, a déli határt fenyegető törökök betörései ellen Matecsinai Gábor érseket küldte hadakkal s neki teljes hatalmat adott az összes védelmi intézkedések megtételére, katonák toborzására.²⁾ Mit szóljak Tomoryról, az alázatos lelkű szerzetesről, ki érsekségének egész idejét harczokban töltötte? Éveken keresztül oltalmazója volt hazánknek s midőn látta, hogy a rohanó áradatot nem lesz képes megakasztani, odaállt a veszedelem elé, hogy ha már vissza nem szoríthatja, legalább feltartsa utjában és életét áldozza a szent keresztért és a magyar hazáért. A hazának legelszántabb vértanuja nemzeti nagy létünk nagy temetőjén lelte halálát.³⁾

Az érsekek, az egy Tomoryt kivéve, nem voltak a hadmiveletekben kiképzett emberek; azért hadvezéri szerepök részben a bizalmi férfiak szerepe, részben parádé jellegével bírt. Végül a törvény szerint is ők voltak a csapatok vezérei. Mindazáltal az egyházmegyei csapatok nem nélkülözték a szakértői vezetést, mivel az érsek háta mögött ott volt az érseki hadvezér (belliductor), ki képzett katona volt s az egyházmegyei bandériumok tényleges vezetését és rendezését ő végezte.⁴⁾ Ő igazgatta mind az érseki, mind a káptalani, apáti és plebánosi lovasokat.

Ha a szükség úgy kívánta, a papság bármikor fegyvert fogott, valahányszor a hazát veszedelem fenyegette és mint népfölkelő katonáskodott. Így 1513-ban a pápa írja a titeli egyházzól, hogy a káptalan kanonokjai és egyéb papjai zsoldos katonák módjára fegyverrel védelmezik a várat és a templomot.⁵⁾

A papság honvédelmi tevékenységének méltatásánál nem csekély figyelmet érdemelnek azok a várak, melyeket az ellenségtől sűrűn fenyegetett délvidék védelmére fenntartott.

Bebizonyított dolog, hogy első várépítőink egyházi férfiak

¹⁾ Theiner. Mon. Hung. II. 419.

²⁾ Bonfini. Rer. Hung. Decad. (1568.) 588.

³⁾ Fraknói. Tomory Pál élete.

⁴⁾ Orsz. levéltár. Dipl. 30959.

⁵⁾ Theiner i. m. II. 591.

voltak.¹⁾ Minthogy a tatárjárás idején az egyházi testületek várai igen jó szolgálatot tettek a lakosság megmentésére, IV. Incze pápa 1247-ben oly utasítást adott az esztergomi és kalocsai érsekeknek, hogy Magyarországnak a tatárok esetleges betörése ellen való biztosítása czéljából tartsanak tanácsot szuffraginens püspökeikkel s a király akarata és tetszése szerint válaszszanak erődítésre alkalmas helyeket és azokon mind ők, mind a többi püspökök s a hivek közös akarattal építsenek várakat, hogy veszedelem idején a hazát megoltalmazhassák.²⁾ A pápa intelmeit tettek követték. A következő két század alatt annyi vár épült különösen a délvidéken, hogy a XV. század közepén annak minden fontosabb pontja meg volt erősítve.

Lássuk sorba az egyháziak várait a kalocsai egyházmegye területén.

A kalocsai érsekek főszékhelye Bács vára volt. Habár bizonyos adataink nincsenek, mégis föltehetjük, hogy Bácsban már a tatárjárás előtt kellett valamelyes erődítménynek lennie. A tatárjárás szörnyű csapását Bács nagy nehezen heverte ki. Midőn a kalocsai érsek 1344—45-ben székhelyét át akarta helyezni Péterváradra, a római szentszéknél azzal érvelt, hogy a bácsi egyház a tatárjárás idején teljesen elpusztult, nincs erődítménye, hol veszedelem idején biztonságba lehetne menekülni.³⁾ Az érsek kérvénye Rómában kedvezően lett elintézve; székhelyét mindazáltal nem helyezte át Péterváradra, hanem Bácsban épített várat. Henszlmann azt tartja, hogy a bácsi vár 1338—42-ben épült⁴⁾ Azonban mint az érsek kérvényéből látjuk, 1345 elején még nem volt vár Bácsban. Az tehát csak a következő években épülhetett. Mint tudjuk, a várat később Várady Péter érsek kitataroztatta, megerősítette és sánczokkal ellátta.⁵⁾

Az érsek kalocsai székhelye is meg volt erősítve: falakkal

¹⁾ Századok. 1887. évf. 607.

²⁾ Katona. Hist. Crit. VI. 92.

³⁾ Vatikáni titkos levéltár. Clement. VI. Reg. Supplic. A. III. P. II. f. 18.

⁴⁾ Schemat. Coloc. A. 1871. XVI.

⁵⁾ Schemat. Coloc. A. 1873. XVII—XXX. és 1871. XIII—XXIX.

és sánczokkal körülvéve. A kalocsai vár parancsnoka két várnagy volt, kik a katonaság fölött a felügyeletet végezték.¹⁾ Az erőd csekély jelentőségű volt.

A szerémi és valkói Duna-mentén is több várat tartott fenn a kalocsai érsek az ország védelmére, ugymint: a zatait²⁾ és szlakotait Valkó vármegyében;³⁾ továbbá a baricsit és rednekít.⁴⁾ Mindezekben az érsek parancsnokokat tartott s a várak jókarban tartására gondosan felügyelt.⁵⁾ A régi térképeken Apáti is a megerősített helyek közt szerepel, melyről tudjuk, hogy az érsek városa volt.⁶⁾ Ugron érsek 1227-ben megszerezte az érsekségnek Pozsga várát is;⁷⁾ ez azonban későbbi időben nem tartozott az érsekség várai közé. Miképp vesztette el, nem tudjuk.

A péterváradi erődöt a bélakuti ciszterciáták építették 1247—52. körül. Sokáig a rend kezén volt a vár. Midőn Mátyás király az apátsági javadalmat Várady Péter érseknek adományozta, neki egyuttal a várat is átadta.⁸⁾ A királyi oklevelek az erődöt az apátság várának nevezik.⁹⁾ Az 1504. évi XXVII. t. c. a péterváradi apátságot tisztességes okokból egyesítette a kalocsai érseki javadalommal.¹⁰⁾ Az egyesítés tisztességes oka a honvédelem volt. A kalocsai érsekek, akikre első sorban nehezedett a délvidék védelmének kötelezettsége, erre a várra különös gondot fordítottak. A vár tatározását az apátság javadalmaiból földözték. Pétervárad fontosságát fölösleges ez alkalommal bővebben méltatnom. Legyen elég itt annyit jegyezni meg röviden, hogy Belgrád eleste után Pétervárad volt Délmagyarország kulcsa. A bácsi és péterváradi erődök szervezetét, személyzetét

1) Orsz. levéltár. Dipl. 18909.

2) Wagner. Epistolae Petri de Warade. 9.

3) U. o. 14.

4) U. o. 272.

5) U. o.

6) A B.-B. v. m. tört. társ. évk. IV. évf. 108.

7) Katona i. m. I. 268.

8) U. o. 461.

9) Orsz. levélt. Dipl. 13446.

10) Katona i. m. I. 509.

és annak ellátását érdekesen világítja meg az a napló, melyet Imreffy Mihály irt, ki Frangepán érsek halála után a két vár ideiglenes kormányzója volt.¹⁾ — Kamonecz előkelő város volt, valamennyire meg volt erősítve, mint azt a régi térképek tanúsítják.²⁾ Ez is Péterváradhoz tartozott. Valamint Baksafalva erősített hely is.³⁾

Azon egyházi testületek között, melyek várakat tartottak fön, a péterváradi apátság után első volt a titeli káptalan. Hogy mikor épült a titeli vár, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy a vár a titeli káptalan tulajdona. Falait Bakócz Tamás prépost megerősíttette; védelmére saját költségén zsoldos katonaságot tartott. 1513-ban a pápa mindazoknak, kik a tatározás költségeihez hozzájárultak, bucsúkat engedélyezett.⁴⁾ — A titeli káptalan tulajdona volt az erdődi vár is. Henszlmann szerint az erdődi vár hasonló a bácsi erődhöz. Ugyanazon rendszerben, egy időben, úgy látszik egy mester építette mindkettőt.⁵⁾ Veráncsics beszéli konstantinápolyi utleírásában, hogy a Dunán hajóztában elhaladt Erdeud vár mellett, mely hajdan a titeli prépostsághoz tartozott.⁶⁾ A régi térképek Egres bácsmegyei községet, a titeli káptalan birtokát is mint megerősített helyet tüntetik fel.⁷⁾

Félegyháza a dersi prépostság birtoka volt. Sőt ettől a megerősített helytől nevezték a prépostságot Félegyházinak, később elszlávosítva Feligynek. Félegyháza várát 1529-ben Beliszló István szerb deszpota a töröknek elárulta.⁸⁾

A dombói apátság kolostorát is falak környékezték. A Duna mentén feküdt a szerémi hegylánczon Bánmonostor és Csöreg között. Fekvése váreépítésre utalta lakóit. A régi térképek mint

1) B.-B. v. m. tört. társ. évk. IX. évf. I. 24.

2) U. o. IV. évf. 108.

3) U. o.

4) Theiner. i. m. II. 591.

5) Schemat. Coloc. 1871. XXIV.

6) Magy. Tört. Eml. II. o. II. k. 289.

7) Anjouk. okmtr. IV. 584.

8) Szentkláray. A dunai hajóhadak. tört. 118.

megerősített helyet tüntetik fel Dombót.¹⁾ Harmadrendű erősség lehetett.

A szentgergelyi benczés kolostor a szerémi hegység déli lánczolatán feküdt, magas hegycsúcson, várfalakkal körülvéve. Midőn a tatárjárás után a várépítés hazánkban megindult, IV. Ince pápa 1247-ben levelet intézett a kalocsai érsekhez, melyben hangsúlyozza, hogy hallomása szerint a szentgergelyi benczés kolostor várépítésre igen alkalmas; czélszerű volna ott várat építeni.²⁾ A szerzetesek engedelmeskedtek a pápa parancsának. A kolostort körülvették várfalakkal. A szentgergelyi vár 1526-ig fennállott, midőn azt a törökök elfoglalták.³⁾ Későbbi sorsáról nem tudunk semmit.

Szeremlye a bátori apát birtoka.⁴⁾ Szinta-Rév a budai káptalan városa.⁵⁾ Régi térképek szerint megerősített helyek.⁶⁾

Ezek a várak képezték a mohácsi vész előtt a kalocsa-bácsi egyházmegye papságának tulajdonát.

Egyházmegyénk papsága békében a kereszt tanait hirdette. Midőn pedig veszedelem fenyegette a hazát, kezébe keresztet fogva vezette hadba hiveit. A főpapok, kanonok, prépostok, apátok mint a király tanácsadói, kancelláriájának tisztviselői, dolgoznak a haza javáért; az alpapság itthon oktatja a népet egyházi és világi dolgokban. Midőn pedig a haza veszedelmének híre érkezik, kardot köt minden fegyverfogható ember; egyik vezér, másik közharczos, tábori pap, várkatona; az öregebbje zsoldon tart katonaságot. — Idegen előtt furcsának tetszhetik ez a hadviselő papság. Nékünk mégis fönségesnek tűnik fel e látvány. Ennek a harczy vitézségnek mozgó ereje a magyar

¹⁾ B.-B. v. m. tört. társ. évk. IV. évf. 108.

²⁾ Theiner i. m. I. 205.

³⁾ Szerémi György emlékiratai. 115.

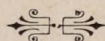
⁴⁾ Zichy-kodex. IV. 641.

⁵⁾ Cod. Dipl. IV. 3. 239.

⁶⁾ B.-B. v. m. tört. társ. évk. IV. évf. 108. Ugyanezen a térképen Kő nevű megerősített helyet is látunk a Bácskában Bánmonostorral szemközt. Valaha Kő volt a Kői káptalan székhelye. Valószínűleg a káptalan régi székhelyén később is tartott fenn valamelyes erődöt.

lángoló hazaszeretete. Ha békében torzsalkodott is a magyar; midőn hazáját veszedelem fenyegette, feledte pártviszályait, megszűnt az állás különbsége, megszűnt minden; barátot és ellenséget, papot és világit harciba vitt e jelszó: a haza megmen-tése. A maroknyi magyar nép így volt képes ezer esztendőn által, annyi vész között megoltalmazni hazáját.

Érdűhelyi Menyhért.

Bácsmegyei Bánk Pál.

A szamosujvári vár bástyafalában, a mostani fegyház belső kapuja fölött jobbra, egy — Kőváry László szerint — „fölmászó helyzetben“ lévő kőbe vésett oroszlán látható, s alatta, szintén kőbe vésve, a következő felirat van:

PAVLUS BANK VNGA
RVS DE COMITATV
BACIENSIS PROCVRAN
TE HOC OPVS CEPTV
ET PERFECTVM 1540.1)

(A bácsmegyei magyar Bánk Pál felügyelete alatt kezdték e mű építését és befejezték 1540-ben.)

E vármegyénket érdeklő adatot Franczl Endre volt zombori m. kir. honvédszázados közölte társulatunk muzeumőrével, Roediger Lajossal, ezzel is szép jelét adva társulatunk iránt való figyelmének.

Ez értesítés alapján megkezdtük a nyomozást, s *Bánk* Pálra vonatkozólag eddigelé a következő adatokat sikerült kikutatnunk.

A szolnok-dobokamegyei régi Bálványos vár romjaiból Martinuzzi György, Erdély kincstárnoka 1539-ben egy új várat

1) Vajna Károly, a fegyintézetnek 1898-ban igazgatója azt hiszi, hogy e feliratos kő az oroszlánal eredetileg nem azon a helyen volt. (A szamosujvári vár. Irták: Szongott Kristóf, Vajna Károly és Hodoreán János. Külön lenyomat a Szamosujvár város monografiájából. 1898.)

kezdett építtetni, mely erőször uj Bálványos vár, később Szamos-ujvár nevet nyert.¹⁾

A vár építése idejében *Bánk* Pál, Szapolyai János király hadvezére, ott mint várnagy (praefectus) szerepelt.²⁾

1542—44-ben szamosujvári várnagy volt.

1548-ban és 1549-ben praefectus Arcis Balvanyos (Szamos-Ujvar) és főispán.

1549-ben Martinuzzi *Bánk* Pálnak, mint hívének, adományozta a mai Torda-Aranyos vármegyében levő Tur falut.

1551. deczember 17-én, midőn Castaldó Martinuzzit Alvinczon meggyilkoltatta, az az nap nála volt *Bánk* Pált Szamosujvárra küldötte.³⁾

Tehát ekkor már Ferdinánd pártján volt.

Ezt mondja el részletesebben Budai Ferencz:⁴⁾

Bánk Pál. Erdélyi viczevajda volt első Ferdinánd alatt. Minekelőtte Erdély Ferdinánd kezére került volna, igen kedves embere volt ez a Pál a hires Martinuzzi György püspöknek; de mikor megtudta, hogy György püspök ki akarja Szapolyay János özvegyét, Izabellát, Erdélyből beszélni, a püspököt odahagyta, amint Tinódi Sebestyén írja. Igen nehéz tehát azt elhinni, amit Istvánffy ír, t. i. hogy ez a *Bánk* Pál is együtt munkálódott volna a György püspök kedvéért Lippa alatt az Uloman basa számára való szekér keresésben és annak elköltöztetésében. Az sokkal bizonyosabb, sőt egészen világos dolog, hogy mikor György püspököt, vagy inkább már akkor érseket 1551. eszt.

1) Magy. tört. eml. okmtára. II. 176. — Köváry László: Erdély épít. eml. 161.

2) Kádár József: Szolnok-Doboka m. monogr.

3) Kádár József, a Szolnok-Doboka vm. monogr. irójának közlései.

4) Budai Ferencz: Polgári lexicon. 2. kiad. II. 90. — Budai Ferencz ev. ref. pap volt Szováton. (Sz. 1770. Périben, Közép-Szolnok m., megh. 1802.) A mint öcsese, a hires debreczeni tanár, történetíró, püspök, Budai Ezsaiás mondja róla: „ismeretei kiterjedtek a... politikára, hazai törvényekre, ... különösen pedig a történelemre, melynek minden kutfőit ismerte.“ Kár, hogy munkájában a kutfőket nagyrészt nem nevezi meg. Munkája: Magyarország polgári históriájára való lexikon, a XV. század végeig. — Kiadta Budai Ezsaiás. Nagyvárad, 1804—1805., három kötet. — A második kiadás Résző Ensel Sándortól való. Pest. 1866., három kötet.

17. decz. Casztaldó megölette: már akkor Bánk Casztaldó mellett úgy volt, mint Ferdinánd igen buzgó követője és akkor mindjárt hevenyében ment Szamosujvár alá, hogy ott a György kincseit elfoglalja; de akkor első kérésre az ott való kapitány, Csáky Pál, őt oda be nem bocsátotta; ő tehát nem tudván még, micsoda szívvvel fogják az erdélyiek a püspök halálát szenvedni, akkor Csákyt tovább nem erőltette. Viczevajda volt már 1552. eszt., a micsoda hasznót tett, így írja le Tinódi Sebestyén:

Lőn ez időközbe, ben Moldva földébe
Illyés vajda készülé ötven ezeren,
Törökkel, oláhhal, Erdélynek földébe
Rablást és égetést tegyen király földébe.

E dolgot a törökök mikoron megérték,
Megvárni nem merék, ők futamást vőnek;

— — — — —
— — — — —

Ebbe hogy hire lett két viczevajdának,
Edenffy¹⁾ Lászlónak és az jó Bánk Pálnak,
Ország negyedrésszel ők támadának,
Kolos, Doboka, Ozd, Kikellő indulának.

Jó Edenffy László, Bánk Pál sietének,
Őket a havasig erősen kergeték,
Sokat levágának, kiket érhetének,
A terhes törökben, — havasokban vesztének.

Ugyancsak Budai Ferencz mondja Eödfőffy Lászlóról szólván a következőket:²⁾

Martinuzzi erőszakos halála után, hogy Báthori Bonaventura (másképp: András, Endre) erdélyi vajdává lett, annak viczevajdájává tette Ferdinand Eödfőffy Lászlót *Bánk* Pállal 1552. eszt. Hogy esztendő múlva Báthori a vajdaságot letette, annak helyébe Ferdinand Dobó Istvánt állította. E mellé is Eödfőffy Lászlót tette a király viczevajdának, de már akkor *nem Bánk* Pál, hanem Dobó Domonkos lett az ő társa.

Kádár József közlése szerint (folytatólag):

Bank Pál birta Csicsó várát³⁾ és tartozékait 1552. július 15.-től 1553. szept. 22.-ig, — mikor Báthory András volt a helytartó. Ekkor építtette (Bánk Pál) Apahidán a malmát és S. Kereszturt birta. Kiment azután Moldovába 1553-ban, s mit mivelte tovább, — jelenleg nem tudható.

Közleményét kiegészíti még a következőkkel:

1) Ödfőffy.

2) Id. m. 377—8.

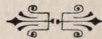
3) Fogaras vármegyében.

Hogy miket tett Bank Pál, s miket tettek az ő emberei, meg vannak írva Szolnok-Doboka vármegye monografiája czimű munkája II. kötetében (396—98. stb. l.). S kisebb adatok találhatók azon községek történetében, melyek az egykori Csicsó várához tartoztak. Ezekről a 6 kötetre tervezett monografiának utolsó köteteiben lesz szó, melyek most vannak sajtó alatt.

Am mindezen adatok *Bánk* Pálnak csupán erdélyi szerepléséről szólnak. De hogy honnét eredt ez a *bácsmegyei* kiváló történelmi alak? miféle bácsmegyei családokkal volt rokonságban? — eddigelé ismeretlen.

Fordultam e kérdésekkel dr. Karácsonyi Jánoshoz is, a magyar nemzetségek híres buvárához, de feleletet ő sem adhatott. Meddő volt a kutatásom Wertner Mórnak: A magyar nemzetségek cz. művében is. Mindazonáltal nem hiábavalónak tartottam ez adatok összeállítását. E nyomokon haladva talán valaki eljut még a Bánk-család eredetéhez.¹⁾

T. K.

Ásatások Zentán.

1. A hiressori lelet.

1902-ben a zentai határban, 2 óra járásnyira a várostól, a likasi ut mellett Papp József Mihály szállásán a munkások kerítést csináltak. Amint az emberek a kerítés oszlop számára egy méter mélységű gödröt ástak, az ásójuk kemény tárgyba ütdött. Kezdték mélyebbre ásni s egy sirra akadtak. Azonnal jelentést tettek nekem a dologról. Őskori sir volt. Egy emberi csontváz feküdt a sirban. Lábainál egy cm. magasságu és 11 cm. átmérőjű agyagbögre volt, fejénél egy római pénz. Ékszer

¹⁾ A több megyében található Bánkfalva, Bánkréve, Pusztabánk stb. helynevek se vezettek biztosabb nyomra.

Hogy ez a mi Bánk Pálunk családi összeköttetésbe hozható-e a II. Endre korabeli hirhedt Bánk-bánnal? — szintén nyílt kérdés. Bánk-bánt az 1212. év körül mint bácsi főispánt említik codexeink. V. ö. Péter és Bánk-bán összeesküvése. Erdújhelyi Menyhért. Évkönyv. 1893: 187.

vagy fegyver nem volt mellette. A csontváz hatalmas, erős férfi csontja lehetett. A lelet római korbeli, de nem római, hanem barbár sir. A pénz, melyet a csontváz mellett találtak, kétségkívül római. Egyik oldalán Diocletianus római császár arcsképe látható, ezzel a fölírással: Diocletianus P. E. Aug. Imp. C. C. Másik oldalon a római birodalom nemtője látható, ezzel a körirattal: Genio Populi Romani Sis. Ez a pénz tanubizonysága annak, hogy Krisztus születése után 300 év körüli időből való a lelet. Az agyagedény, melyben italt tettek a halott lábai mellé, egyszerű, korongon készült agyagbögre, diszítés nélkül. Első tekintetre kétségtelen, hogy barbár kezek munkája. Az ellentétet, mely a római pénz és a barbár temetkezési mód közt van, abból magyarázhatjuk ki, hogy a jazigok, kik a mai Zenta vidékén laktak, örökös háboruban éltek a rómaiakkal. A római történetírók műveiben sokat olvasunk azokról a harcokról, melyeket a Duna-Tisza közén lakó jazigok vívtak a rómaiakkal. Főleg Ammianus Marcellinus írja le tüzetesen azokat a hosszadalmas háborukat, melyeket a rómaiak vívtak a jazigok ellen. Leírása szerint a jazigok főleg a Tisza mentén laktak a jobb oldalon, le egész addig, ahol a Parthiscus (Tisza) habjai, az Ister (Duna) árjába vegyülnek. A jazigok sokszor betörték a római gyarmatokba: pénzeket, fegyvereket, ékszereket s egyéb értékes dolgokat hoztak magukkal zsákmány gyanánt. Ezt a pénzt is úgy rabolták el a rómaiaktól s a halott fejéhez tették, hogy a lelkét eresszék be a másvilágba. A bögre iszapolt agyagból készült, füle nincs, a mint hogy a jazigoktól származó edények rendszerint fületlenek. A halott fekvő helyzetben volt, kelet felé fordítva. A mondottak után kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a hiressori lelet jazig sir a Kr. u. III. század végéről. Kerestünk ama tájékon több ily sirt is, de nem találunk. Ez a körülmény a mellett tanuskodik, hogy a jazigok nem mindig egymás mellé temették halottaikat, hanem többször elszórtan házaik szomszédságában.

Azon a vidéken találtunk egy másik barbárkori sirt is

Sztepáncsev György szállásán. Erős férfi csontváza volt a sirban, lábai kelet felé nyultak. Mellette csupán egy bögre volt, melynek magassága 14 cm., átmérője 10 cm. A bögre agyagból van gyurva; szabad kézzel, nem korongon idomítva. Mind az agyag gyurása, mind a szabadkézi idomítás azt tanúsítják, hogy az a kelta kor előtt való időből származik. Szabad tűzön volt égetve. A csontváz lábához volt helyezve. Benne kétségkívül ital volt. Ékszereket, pénzt vagy házi eszközt nem találtunk mellette. Kerestünk szomszédságában egyéb sirokat is, de nem találtunk. Talán a következő kutatások még valamelyes eredményre vezetnek. Mindezen jel oda mutat, hogy ez a lelet a legeslegrégibb korból való, midőn vidékünkön emberek kezdtek lakozni.

2. Az oromi lelet.

1902. év tavaszán Tóth István zentai gazda oromi földjén szőlő alá fordították a földet. A munkások ásója cserép-tárgyba ütdött. Abban a reményben, hogy arannyal-ezüsttel teli fazékra találnak, tovább ástak, de csak cserepet, emberi csontokat s egy arany csöngőt találtak. Az edényeket darabokra tördelve szedték ki a földből s félre dobálták, az emberi csontokat pedig szétszórták. Tudomásomra jutott a dolog. Kimentem a helyszínére, megvizsgáltam a kiszedett cserépdarabokat; láttam, hogy igen figyelemre méltó őskori sirokat bontottak fel. A telek tulajdonosától engedelmet kértem az ásatáshoz. Egy kis darabon megengedte az ásatást, mire hozzá láttunk a munkához. Felkutattunk mintegy 100 négyzet méter területet, azonban több sirt nem találtunk. Hozzá láttam tehát a kibontott két őskori sir tüzetesebb megvizsgálásához s egyuttal kikérdeztem az embereket, kik a sirokra akadtak. A domb lejtőjén két sir volt néhány lépésnyire egymástól. Az egyik a lejtő felső szélén, a másik lejjebb. Mindkét sirban egy-egy zsugorított csontváz volt. A csontvázak lábainál edények voltak. Kisebb és nagyobb, agyagból gyurt és korongon készített edények. Egyik fazék, másik

tál alakú, a harmadik bögre. A fazék 50—55 cm. magas, jó öblös lehetett. A bögre kicsiny 10—15 cm. magasságú. A tál jókora, 75—80 cm. átmérőjű, két füllel ellátva. Hamu maradványok s apró állati csontok voltak benne. A fazékba és tálba kétségkívül ételt tettek az elhunyt számára, a bögrébe pedig bort. A hamu és pörnye az áldozat, illetve halotti tor maradványai. A csontvázak zsugorított helyzete és az edények azt tanúsítják, hogy nagyon régi sirokkal van dolgunk. Az edények korongon készültek. Három különböző edény van egy sirban. Mellettök zsugorított csontváz. Ezek a sirok csakis a Krisztus születése körül való korból származhatnak.

Még egy kiválóan fontos tárgyat kell figyelembe vennünk, a melyet egyik sirban találtak a munkások. Ez egy 3 cm. átmérőjű arany csöngő. A sir fölfedezői mindössze azt találták érdemesnek a megmentésre. Egy munkás felét elvitte magával, másik fele egy juhász birtokába jutott. A csöngő nyakék volt, vagy karpereczre volt akasztva. Szinaranyból való. Vastagsága 3—4 mm. Az érdemes régiségkedvelő látva, hogy arany, elvitte magával s meghagyta a feleségének, hogy még csak ne is mutassa senkinek. Elmentem a lakására, kértem az asszonyt, hogy mutassa elő a leletet. Az asszony, bár tudta kilétemet, gyanus szemmel nézett rám, s csak mikor biztosítottam, hogy nem viszem el erőszakkal, akkor mutatta elő a talált aranyból való csöngő ékszert. Miután láttam, hogy az asszony nem akarja eladni megfelelő árért, felhagytam az alkuval. Nekem elég volt meggyőződnöm arról, hogy az arany csöngő valósággal a sirban volt.

Végül figyelemmel kell lennünk a sirok fekvésére. Mindkét sir az oromi lejtőn van, a várostól kocsin félóra járásnyira. Valaha a Tisza partja volt az Orom. A város határának legmagasabb pontja. Alatta folyt a Tisza. Ma rétség a tájék. Ennek a partnak a lejtőjén, kelet felé egymás közelében volt a két sir. Egyikben férfi, másikban nő holtteste volt elhelyezve.

Mindezek leírása után állapítsuk meg immár: mely kor-szaktól való lehet a két sir?

Abból, hogy a holttestek zsugorítva vannak, azt kell következtetnünk, hogy a sírok a vaskor legrégibb idejéből valók. Az edények is vagy kelta, vagy jazig eredetűek. Az aranycsöngő hasonlóképen. Azonban kelta eredetűeknek még sem tarthatjuk. Először is azért, mivel a környéken nem találtunk több sirt; holott pedig tudjuk, hogy a kelták, kik rendes állami szervezetben éltek, közös temetőkhelyezték el halottjaikat. Továbbá azért sem, mivel kelták Zenta vidékén soha nem laktak. A kelták a dunántúli részt szállották meg, a Dunáninnen csak szóróványosan voltak apróbb telepeik. Azok is a Duna közelében. A Tisza mentén Krisztus születése körül a jazigok laktak. Arra nézve van több adatunk, hogy a jazigok halottaikat zsugorítva temették. Az is bizonyos, hogy a sírokban ételt és italt korongon készült edényekben helyeztek el. Az sem szenved kétséget, hogy nomád népek voltak; nem volt oly tömör állami szervezetük, mint a keltáknak. A nagy bácskai síkságon elszórva tanýáztak. Mindezek fontolgatása után bátran állithatjuk, hogy az oromi két sir jazig eredetű.

3. A mákosi lelet.

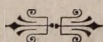
Az 1903. év tavaszán Zentán a Mákosnak nevezett Tiszaparton Kikirics Sándor szőlejében fordították a földet. A munkások ásás közben egy régi sirra akadtak. Egy csontváz feküdt 1½ lábnyi mélységben a földben. Feje nyugatra, lábai kelet felé voltak fordítva. Lábainál két edény volt. Mindkét edény korongon készült, égetett agyagfazék. Az egyiknek öble 19 cm., talapzata 14 cm. átmérőjű; a másik öble 22 cm., talapzata 16 cm. A két fazék magasságát csak hozzávetőleg állapithatjuk meg, mivel az ügyetlen munkások dirib-darabokra törték mindkettőt. Körülbelül mégis ugylátszik, hogy az egyik fazék magassága 20, a másiké 50 cm. körül lehetett. Közelében egy ló csontvázát találták. Valószínű, hogy a lovat a gazdája mellé temet-

ték. Fegyvereket, ékszereket nem találtak mellette. Legalább a munkások így adják elő a dolgot. Midőn a dolog értesemre esett, kimentem a helyszínére, azonban ott egyebet nem találtam, mint amit fönnebb leírtam: a két fazék cserépdarabjait, egy rakás emberi és lócsontot. A munkások semmi fontosságot nem tulajdonítottak a dolognak. Összetördelve kiszedték az edényeket és csontokat a földből s rakásra rakták. Én másoktól értesültem a dologról s csak azután mentem ki a helyszínére.

Habár leletünk így össze van ronsolva, belőle mégis megállapíthatjuk, hogy a talált sir a jazig-korból származik, Krisztus születése után a II—III. századból. Ugyanis a hely, hol a sirt találták, a Tisza partja. Most ugyan ártér van alatta; de kétségtelen, hogy hajdan ezen part alatt folyt a Tisza. Az az egész emelkedés, mely Zenta várostól Ada felé huzódik, amely alatt a Tisza ártere van, valaha a tiszta partja volt. A Tisza hullámai mosták ezt a partot, később a folyó lehuzódott mai medrébe. A csontváz lábainál volt a két edény. Szürke agyagfazék mindkettő. Korongon készültek. Az alacsonyabb szilkében volt az étel, az öblösebb fazékban az ital. Figyelemre méltó még az a körülmény, hogy ilyen szürke edénydarabokat, csontokat szanaszét nagyon sokat látunk a mákosi szőlőkben. Nincs ott rendszeres temető, hanem szerteszéjjel vetődnek föl edények és csontok. Ez a körülmény is azt bizonyítja, hogy az említett sir a jazigok korából való. A jazigok nem laktak rendes falvakban, utánuk nem találunk rendes temetőt. Szerteszéjjel tányáztak, leginkább a folyók mentén. Halottaikat úgy temették el, a milyen a fönnebb leírt sir volt. Azért méltán állítjuk, hogy a mákosi lelet a jazigok korából való, Krisztus után a II—III. századból.

Ezekből méltán következtethetjük azt, hogy ezen az egész vidéken, a Tisza mentén nagy nomád telepük volt a jazigoknak, akik a folyó partján halászattal és vadászattal foglalkoztak.

Érdujhelyi Menyhért.

Lapszemle.

— 1. Két vármegyénket érdeklő okmány 1598-ból. —

A Századok f. évi 6. füzetében Takács Sándor: Telepitések Esztergom vidékére a XVI. század végén cz. cikket irt, melyben vármegyénkre vonatkozó két érdekes okmányt találunk.

A cikk Esztergomnak 1595-ben a töröktől történt elfoglalásáról, s az elnéptelenedett vidéknek betelepítéséről szól. A telepítés munkálataival Rudolf Pálffy Miklóst bizta meg, aki a Duna mentén Esztergomtól Nándorfehérvárig elterülő vidék népességéből próbált Rudolfnak hiveket nyerni, és telepeseket szerezni.

A szerbekkel kötött, s a közös pénzügyi levéltárban: Hungarica, fasc. 14404. sz. a. levő két szerződés az, mely bennünket közelről érdekel. Mindkettő magyarul van írva s mindkettő Ujvárt (Érsek-Ujvár) kelt.

Az első így szól:

Mi Pap Faskas aranyasi, Voichin Radyth borsódi, Jnsbas Orgivan nagy-geöriczi, Robacsy Ilia kispatalomi, Kenéz Lázár kachmári, Vökon Kenéz vámtelkei monostori kalugerek; György madarasi, Radyvo ujvárosi, Lázár Kenéz nagypatalomi, Radowány Györgyny (így), Dobrothe Kenéz legyeni, Lukács Garai zombati, Dragai baskuthi, György Kenéz sári, és Mihály körtyélyesi rácz falukban való tisztartók és papok, az megnevezett rácz faluknak képekben valljuk ez mi levelünknek rendiben, hogy mi hajtottunk fejet és hódoltunk meg az m. kegyelmes és törvény szerint való fejedelmünknek, az keresztyén hatalmas római császárnak és magyarországi királynak, az fölséges Rudolphus császárnak, és kötjük magunkat ő felségének, az Magyarország törvénye szerint, azon Magyarország koronájához való hűségre, engedelemre és adó adásra. És mi végeztünk az mi kegyelmes urunkkal az tekintetes és nagyságos Pálffy Miklós által, úgymint ország kapitányával és urunkkal, és alkuttunk meg ilyen okkal, és kötöttük magunkat adó adásra ilyen módon: az mig az fölülről megnevezett falukra haza épülhetünk és haza mehetünk, addig fogadjuk ő felségének adni minden házas ember egy forintot és ötven pénzt; a kiknek pedig közöttük feleségek nem volna, de szántó-vető, baromtartó és kereskedő volna, az tartozik adni egy forintot, és ezt fogadjuk megadni esztendőnkint ő felségének. Ha pedig az falukra haza épülhetünk: akkor kötjük magunkat ő felségének minden törvény szerint való adóra és szolgálatra. Ha pedig mi az mi fogadásunkat és hűségünket meg nem állanánk és meg nem tartanánk, kötjük magunkat, hogy szabad legyen ő felségének és ő nagyságának minket mindenözt megfogatni, pusztíttatni, mint országnak és keresztyénségnek ellenségét. Ez kötésnek nagyobb

bizonyságára adjuk mi fölül megnevezett falubeliek az mi pöcsétes levelönket. Actum Ujvarii, decima die Aprilis, anno 1598. — (Tizenhárom ráczbetüs peccséttel (czimerek nélkül) és tizenhat aláírással.)

*

A másik egyezséget huszonhárom község megbizottjai irták alá. Ez egyezség a következő:

Mi, jankoi, ivánkai, mádai, szentpáli, rémai, borotti, temerdekháti, szentiváni, kunbajai, szentesi, tootháti, kotokháti, árokháti, bikedi, halmási, sidei, mátéháti, sebesegyháti, kelebi, továnkuti, bajánki, mélkuti, istori ráczok etc. Valljuk ez mi levelünknek rendiben, hogy mi hajtottunk fejet és hodoltunk meg . . . (— A szerződés szövege és adatai a továbbiakban hasonló az elsőhöz —) . . . Ez kötésnek nagyobb bizonságára adgyuk mi fölül megnevezett falubeliek az mi böcsületes levelünk. Actum Ujvar, decima quinta die Aprilis, anno 98. — (Huszonhárom ráczbetüs peccséttel, aláírások nélkül.)

R.

*

2. Bácsmegyére vonatkozó adatok a XVIII. századból.

A török hódoltság megszűnése után a mai Temes, Torotál, Krassó-Szörény megyék a passzarovici béke szerint (1718) szintén fölszabadultak ugyan, de nem csatolták vissza őket Magyarországhoz, hanem 11 vidékre osztva, mint *Temesi-bánság*-ot a bécsi kormánynak alárendelt *bánsági igazgatóság* katonailag kormányozta. Később Mária Terézia 8 vidéket kivett a katonai kormányzás alól és polgárilag, de azért abszolút módon igazgatta; a többi háromból pedig a bánsági katonai határőrvidék keletkezett. Többszöri sürgetés után végre az 1741. XVIII. t. cz. megszüntette ez alkotmányellenes állapotot.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeum-Társulatnak: Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez cz. kiadványában (Temesvár. 1903.) a: Megyék, városok és magánosok levelezése az adminisztrációval (bánsági igazgatóság) cz. XXI. szakaszban több Bács megyére vonatkozó adat is van.

A német nyelvű közleményből fordítva a következők:

1725. januárus 13. — Az adminisztráció jelenti a *makovai* városi tanácsnak, hogy — ravasz mentegetőzése ellenére is — igaznak találta, hogy a város közönsége azoknak a *bánáti* alattvalóknak, kik *Zomborból*¹⁾ elszöktek, segédkezet nyújtott.

Januárus 30. — A *makovai* városi tanács ismét azzal védekezik

¹⁾ Az eredeti iratokban nach Zombor van; az Adattár közlöje szerint azonban „helyesebben: von Zombor“. De a többi adatok mintha inkább az eredeti szöveg helyesége mellett szólnának. . . .

az adminisztráció vádja ellen, hogy a község semmiben sem járt kezére a *Zomborból*¹⁾ elsőkött bánáti alattvalóknak.

Márczius 12. — Az adminisztráció értesíti *Bács vármegyét*, hogy e levél vivője megbízatást nyert arra, hogy az oda szökött bánáti alattvalókat visszavigye, s a vármegye őt ez ügyben támogassa.

Julius 8. — Az adminisztráció jelenti *Bács vármegyének*, hogy mivel a legfelsőbb parancs arra irányul, hogy a megszökött alattvalók kölesönösen kicseréltesse, az ott található bánátiakat szolgáltatassa ki.

Augusztus 27. — *Edelspacher* Zsigmond válaszolja, hogy a megszökött bánáti alattvalókért kirendelt tisztnek mindenkép segítséget nyújtott azoknak kézrekerítésében.

Szeptember 15. — Az adminisztráció átirata *Bács és Arad vármegyék* alispánjaihoz az ott található bánáti alattvalók visszatatása ügyében.

Október 16. — Az adminisztráció megkéri *Bács vármegyét*, hogy e levél vivőjétől ne tagadja meg a bánáti szökevények elfogásában a segédkezését.

November 8. — Az adminisztráció jelenti ugyanannak, hogy bár ő (Bács m.) írásban kijelentette, hogy az ott található bánáti alattvalókat vonakodás nélkül kiszolgáltatja: mégis az e czélból oda kirendelt követek az ellenkezőt tapasztalták.

1728. szeptember 11. — Az adminisztráció kijelenti *Bács vármegyének*, hogy mindig kész örömet szolgáltatára áll ugyan, mégis az állítólag *Bács vármegyén* át a Bánátba költözött ottani alattvalókat tekintsek igazi bánáti alattvalóknak, kiket ennél fogva ne kelljen visszautasítani.

1732. szeptember 18. — Az adminisztráció megkéri *Bács vármegyét* több bánáti szökevény kiszolgáltatása ügyében.

1733. februárius 23. — *Osupor, bács-vármegyei* alispán megköszöni az adminisztráció fáradozását, melyet a Bánátba szökött *bácsi* alattvalók kipuhatolása ügyében kifejtett.

1737. márczius 12. — *Bács vármegye* megkéri az adminisztrációt, szigorúan intézkedjék vidéki hatóságainál, hogy egyetlen *bácsi* alattvalót se fogadjanak be Bánátba, mert különben a dezertálások soha sem szűnnek meg.

1739. februárius 16. — *Bács vármegye* jelenti, hogy a reá kiszabott 7500 mázsa szénajárulékot ígásbarom hiányában a meghatározott időre be nem szállíthatja. (... Szegedre.)

Márczius 1. — A helytartótanács biztatja *Bács vármegyét*, hogy

¹⁾ Szintén.

vállalja el ő maga a hadsereg számára szükséges victualiák (élelmi szerek) szállítását.

Április 14. — *Bács vármegye* jelenti, hogy az oda beszállásolásra rendelt hadsereg előcsapatának sem tudja beszerezni a szénát, még kevésbé a később jövő ezredeknek.

1742. szeptember 5. — Az adminisztráció több bánáti alattvalónak visszahelyezését kívánja, a kik onnan a Bánátba (?)¹⁾ bekebelezett *bodrogi* districtusba²⁾ vándoroltak.

Október 3. — *Bács vármegye* fölszólítja (az adminisztrációt) egy helytartótanácsi megbízás szerint, hogy a mellékelt jegyzékben megnevezett ottani alattvalók neki visszaszolgáltassanak.

1752. október 6. — *Ujvidék* város tanácsa értesítettik, hogy az ujonnan szervezett milícia az ottani templomban elhelyezett zászlót legközelebb el fogja vinni.

November 13. — *Bács vármegye* fölszólíttatik, hogy a felsőbb rendelet szerint onnét a Bánátba átköltözni rendelt 108 családot engedje akadálytalanul elvonulni és őket Wittowszky intézőhöz utasítsa.

December 14. — *Ujvidék* város tanácsa oly intézkedést kér, hogy a bánáti milícia zászlói minden ünnepiesség nélkül vitessenek el onnan, nehogy a köznépnek valami, tévedésből származó, zenebonára alkalma legyen.

1753. januárus 23. — *Bács vármegye* felszólíttatik a Bánátból odaszökött 19 család visszaküldésére.

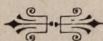
Márczius 18. — A *Becsére* kirendelt kamarai provizor megbizatik, hogy a *Bács vármegyéből* átköltöző 108 családnak az utazásban mindenkép segítséget nyújtson.

Junius 11. — *Redl* adminisztrátor *Zomborban* fölkéretik, hogy az onnét visszavitt szőkevény családoknak a gyermekeit, asszonyait és holmijait szintén szállíttassa haza.

Julius 6. — *Ujvidék város* tanácsa megkéretik, hogy a Magyarországból Bánátba költöző családokat engedje akadálytalanul átvonulni.

December 17. — Az adminisztráció közli *Bács vármegyével*, a mit Ő Felsége a vármegyének erdőültetés czéljából adandó tölgy- és más facsemetékre nézve határozni kegyeskedett.

T.

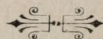

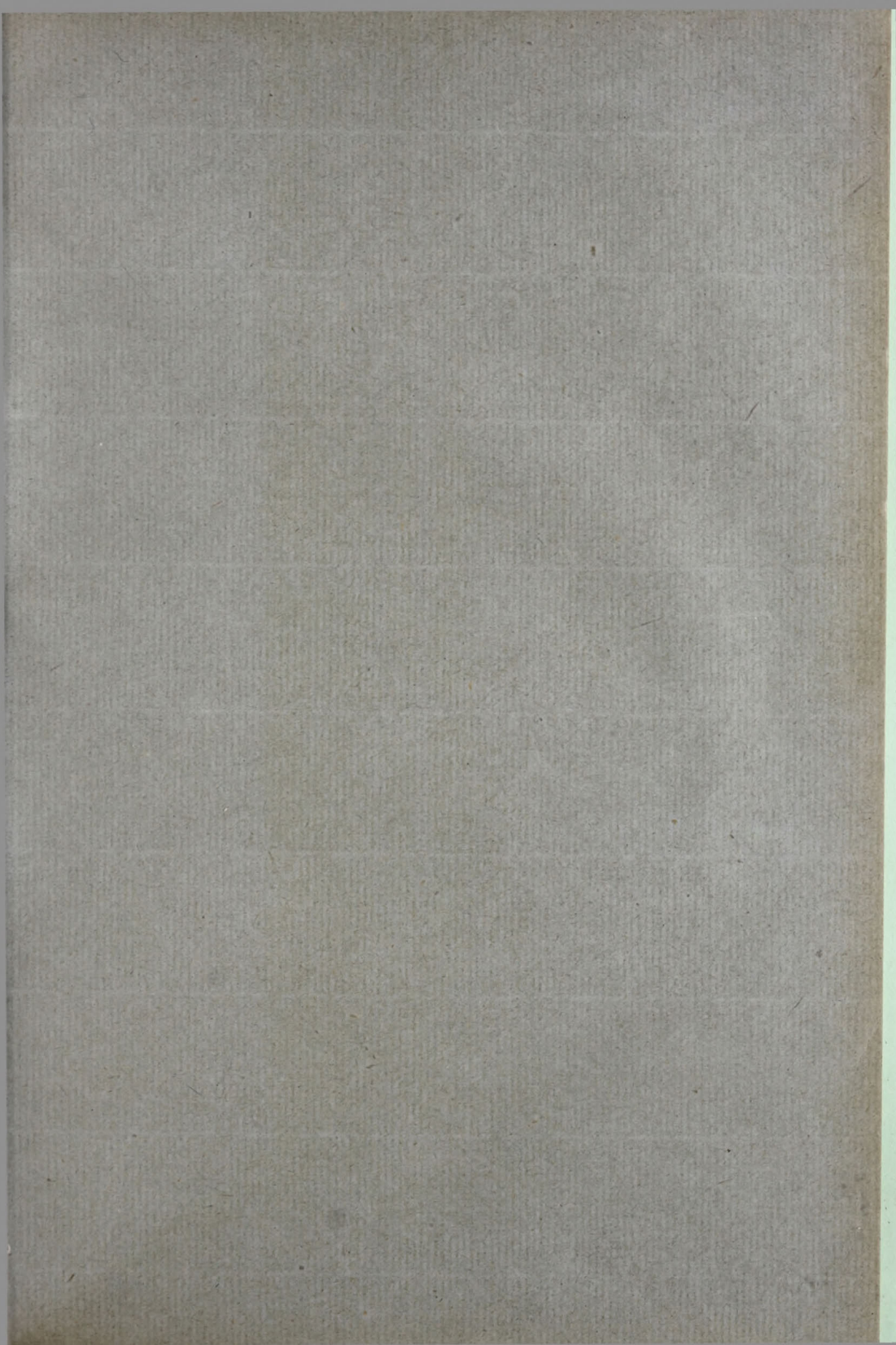
1) A kérdőjel benne van az eredeti szövegben is.

2) Districtus : katonai kerület.

TARTALOM.

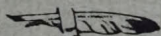
	Lapszám.
Bács-Bodrog vármegyei községek régibb pecségei. Közli: Iványi István	67.
A kalocsa-bácsmegyei klérus honvédelmi tevékenysége a mohácsi vész előtt. Irta: Érdujhelyi Menyhért	91.
Bácsmegyei Bánk Pál. Közli: T. K.	99.
Ásatások Zentán. Irta: Érdujhelyi Menyhért	102.
Lapszemle: 1. Két vármegyénket érdeklő okmány 1598-ból	108.
2. Bácsmegyére vonatkozó adatok a XVIII. századból	109.

A BAC3-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XIX. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.
1903.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

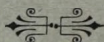
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati címek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveiknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztkara :

Elnök : Kozma László Zombor.

Alelnök : Latinovits Géza Borsód (u. p. Bikity).

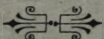
Titkár : Trencsény Károly Zombor.

Másodtitkár : Trischler Károly Zombor.

Ügyész : dr. Grüner Samu Zombor.

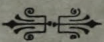
Múzeumőr : Roediger Lajos Zombor.

Pénztáros : Buday Gergely Zombor.

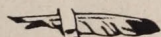

A társulat helyisége : Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A titkár hivatalos órái : szerda és péntek 11—12.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

TRENCSENY KÁROLY,

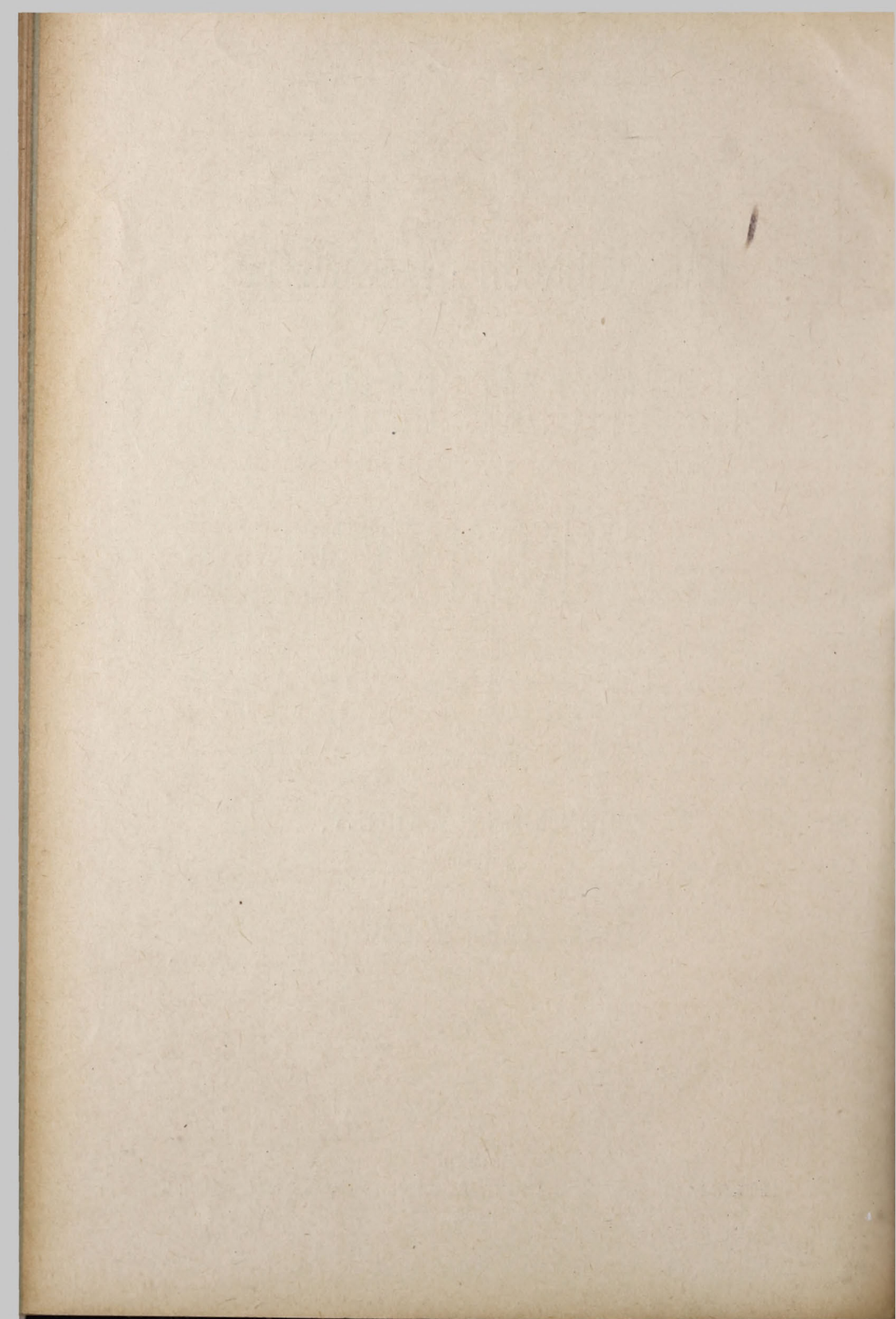
TITKÁR.

XIX. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBOL.

1903.

Vármegyénk s az 1867. kiegyezés, s a koronázás.

— Deák Ferencz születésének századik évfordulója alkalmából. —

Deák Ferencz emlékezetét ünnepeltük országszerte október 17.-én.

Az ő nagy alakja nem csak a nemzet egészének történelmében magasodik ki, hanem — közvetlenül, vagy alkotásának hatásában — az állam alkotórészeinek, a törvényhatóságoknak történetébe is belejátszik.

Az alábbi vázlatos közlemény azt igyekszik föltüntetni: milyen hatással volt a „nemzet bölcsé“-nek¹⁾ legnagyobb alkotása, az 1867.-i kiegyezés Bács-Bodrog vármegyére; hogyan méltatta az ő államférfiúi nagyságát e vármegye közönsége.

A kegyeletes alkalom csak növeli a gyér adatok érdekességét, jelentőségét.

*

1867. februárius 17.-én Ófelsége gróf Andrássy Gyula elnöksége alatt a második felelős magyar miniszteriumot ki-nevezte, s alkotmányunkat visszaállította.

Mingyárt a miniszterium megalakulása után Sennyey Pál báró, tárnokmester tudatta megyénkkel a hirt, hogy Rudics József főispánt saját kérelmére állásától fölmentették, április 20.-án pedig arról értesült a vármegye, hogy főispánná Mihajlovics Miklós neveztetett ki, s így Piukovics Ágoston, kir. biztos is megvált állásától.²⁾ Ezzel az alkotmányos élet nálunk is megkezdődött.

¹⁾ Először így nevezték.

²⁾ Bács-Bodrog vm. Monogr. I. 630.

Az új főispán a megye alakuló közgyűlését június hó 3.-ára hívta össze Zomborba. A közgyűlésen fölolvasták az új főispán kinevezési oklevelét, mire Mihajlovics a szokásos esküt azonnal letette, s a közgyűlés megkezdé tárgyalásait.¹⁾

A főispán programbeszéde után *Antunovics* János, kanonok s apát a megye közönsége nevében, többek között, ezeket mondotta: Méltóságos Főispán ur! Tekintetes megyei közönség! *Tizenkilencz évek előtt* bagyván el e termet, ma szent áhitattal lépek át küszöbét, — hálás hangom először is emelvén az apostoli király magas trónjához, hogy visszaállítá e nemzet azon alkotmányát, melyet a magyar korona népei vállat vállnak vetve századokon át a kül megtámadások ellen megvédeni és a belső megrázkódtatások közepette megtartani és nekünk késő unokáinknak sértetlenül átadni tudtak...

Tehát visszaállított az alkotmány; a honatyák körül ülök a törvényhozás zöld asztalát, hogy a megváltozott életviszonyokhoz képest a nemzet socialis kellékei szerint átalakítsák annak törvényeit; a király, miután a legalitás terére lépett, koronáztatja magát, hogy azon bizalmat és szeretetet, mely a trónusok legbiztosabb alapja, az ég és föld színe előtt teendő esküvel megszentelje.

Megnyíltak a *magyar alkotmány ódon védbástyái*, hogy az értelmes birtok által képesített nép választottait kebelükbe fogadhasák; mely alkotmányos szabadságnak mi *ma első ünnepét* üljük, midőn Bács-Bodrog törvényesen egyesült megyék Főispánjának beiktatását ünnepeljük; és hisszük, hogy annak ajtaján be nem lép többé az absolutismus, melynek kapuin a Szabadság cherubima virraszt; — és annak kebelében fel nem üti magát soha többé az anarchia százfejű hydrája, mert a fölött őrködik a nemzet alkotmányos szabadságának geniusa.²⁾

A második szónok *Latinovits* Vincze bizottmányi tag volt,

¹⁾ U. o. I. 633. A közgyűlés napjaul a Monografia hibásan június 4.-ét mondja. (L. a megyei jkv. 1867.)

²⁾ 1867. június 3. jkv. 2. pont.

ki az alkotmányos átalakulás nehézségei, s az azon ejtett sérelmekről ez alkalommal egy hosszabb, eszmedus beszédben emlékezett meg. Engedve mindazonáltal eme átalakulási korszak ellenállhatlan kíváncsi, s parancsolta szükségeinek, abban megnyugvást talál; — minek folytán az ennek létrehozásában fáradozó, s most kormányon ülő férfiaknak bizalmi szavazatot; *Latinovits* Gábor prépost ur pedig *Ő Felségének* az alkotmánynak legkegyelmesebben történt visszaállításáért hála feliratot; úgy *Deák Ferencz* nagy hazánkfiának azonképen bizalmi szavazatot hozott indítványba.

Ezen indítványok egyelőre tudomásul vétetni, s mind ezek újbóli felvétele a tisztikar megalakulása utáni időre halasztani rendeltetett.¹⁾

Másnap, vagyis június hó 4.-én folytatólagosan tartott bizottmányi ülésen megtörtént a tisztikar választása, mely után

Mártonfi Károly bizottmányi tag raetori szónoklat és eszmedús kifejezésekben egyaránt tündöklő beszédben azon fontos tényezőkről emlékezett meg, melyeknek befolyása alatt a Nemzet és Fejedelem közti kiegyenlítés nagy műve létrejött, s egyszersmind mulaszthatatlan kötelességének véli a polgári hála-adót mind azon férfiak irányában leróni, kik ezen óriási feladat megoldásában fáradozva, a sokáig nélkülözött törvényes tért előttünk egyengették, hogy elperelt ősi örökségünk birtokába végre valahára eljuthassunk, kiemelvén ezuttal az iránti meggyőződését is, hogy e transactio műve nem kizárólag egyesek szorgalma és fáradozásainak gyümölcse, de a Nemzet sok évi szenvedéseiből meritett meggyőződésének kifolyása, az ország halhatatlan geniusának az elnyomatás démona felett kivivott diadala.

Ezek után a szónok indítványozá, hogy a Bizottmány jegyzőkönyvi határozat alakjában mondja ki:

1. Hogy *Ő Felsége* e napokban már megkoronázandó apostoli

¹⁾ Jkv. 3. pont.

királyunk irányában az alkotmány visszaállítása körül tanusított ritka fejedelmi nagylelkűségeért és buzgó kitartásáért magát e megye a törhetlen hűség és legmélyebb hálára érzi kötelezve.

2. Hogy *Deák Ferenczet*, mint a Nemzet bölcsét, érzelmeinek hű tolmácsát és vezérét, ki a legszebb polgári koszorút és a halhatatlan nevet érdemelte ki, — osztatlan bizodalomban és a hazafiúi legőszintébb tisztelet és köszönetben részesíti.

3. Hogy mindazon hazafiaknak, kik az alkotmány kivívásáért férfias kitartással lándzsát törtek, — tartozzanak bármely pártnak táborába, — polgári elismerést szavaz.

4. Hogy az Ő Felsége által kinevezett Miniszterium iránt teljes bizalommal viseltetik és azt a törvény korlátain belőli működésében egész erejéből támogatni fogja.

Ezen lelkes, s a Nemzet történelmi multját élénk színekkel ecsetelő, s az egész megyei közönséget mélyen megható beszéd a tetszés többszöri nyilvánulásai közt harsány éljenekkel üdvözlöttnévén, s azt minden részleteiben saját meggyőződése kifolyása, s tolmácsolásának nyilatkoztatván ki, az abban foglalt s fentebb pontonként elősorolt, mint a megye közönségének érzelmeit hűségesen kifejező indítványok egyhangulag elfogadtattak.¹⁾

A nemzet és a fejedelem között létrejött kiegyezés ünnepies megpecsétlése: a koronázás június 8.-án történt meg.

Erre vonatkozólag a vármegye a következő értesítést kapta :

Telegramm :

Bácsmegye alispánjának Zomborban.

A koronázás, amennyiben valamely akadály közbe nem jő, folyó hó 8.-án történik ; két nappal előbb pedig az előünnepélyek lesznek.

Miről tudomás és esetleg alkalmazkodás végett értesitem.

Budán, 1867. június 3.-án.

Belügyminisztertől.²⁾

¹⁾ Jkv. 2. pont. — Nyoma van a levéltárban, hogy a vármegye Deák F. arczképének megszerzése iránt is intézkedett.

²⁾ Várm. levéltár. 1867—5641. sz.

A koronázáson a vármegye bandériuma is jelen volt.

Még a volt kir. biztos kormányzata idején történt ez iránt kezdeményező intézkedés, minek folytán egy a vármegye színeit viselő 6 tagu bandérium ment föl a koronázásra. Tagjai voltak : Pilaszánovics Jenő, Latinovits Gyula, Kovacsics Antal, Wagner Ferencz, Karakásevics Simon és Ivanics Sándor.¹⁾

A koronázási domb fölépítéséhez vármegyénk is hozzájárult történelmi nevezetességű földével.

A koronázási ügyek intézősége, mint a magyar szent korona minden törvényhatóságát, Bács-Bodrog vármegyét is fölszólította erre :

A m. kir. Főlovaszmesteri helyettes, mint a koronázási ügyek vezetőjétől.
9. szám.

Bács-Bodrog t. e.²⁾ vármegyék közönségének Zomborban.

Ősi magyar szokás szerint a koronázási halom, melyen a megkoronázott király a szokásos négy kardvágást teszi, jelképeül hazánk összes földterületének, a szent korona valamennyi helyhatóságaitól szolgáltatott földanyagból készítettik.

Miután pedig én Ő Felségétől a koronázási ügyek vezetésével megbizattam : azon kérelemmel járulok a megyei közönséghez ; miszerint a fentérintett hazafiúi célra, saját területéből fél köb lábnyi tiszta földet legfőlebb folyó évi május hó 15.-ig posta útján azon fölríással : „hivatalból bérmentve koronázási ügyekben,“ hozzám beküldeni sziveskedjék.

Kelt Pesten, 1867. évi május hó 1-én.

Gróf Szápáry Antal.³⁾

E fölhívásra a vármegye alispánja következőleg intézkedett :

T. Lovászy Mihály h. főbirónak Zentán.

Kir. főlovaszmesteri helyettes ur f. hó 1-én 9. szám alatt kelt levelében azon felhívást intézte a megye közönségéhez ...
(idézet a levélből.)

1) B. B. vm. Monogr. I. 634—35. l. A levéltárban adatokat nem találtam.

2) Törvényesen egyesített.

3) Várm. levélt. 1867. 4534. sz.

A megyei közönség helyeslésével vélek találkozni, midőn a kegyeletes czélra a megyének oly pontjáról óhajtanék néhány hantot küldeni, mely a hazai történet egyik fényes epizodjának szolgált diadalmas színhelyéül, s mely e megyének majdnem egyetlen, de mindenesetre legnevezetesebb historicus pontját képezi.

Felhivom ugyanazért czimzett Uraságodat, miszerint egy fél köb láb tiszta földet, ha lehet az u. n. Eugen szigetből, — ha nem — akkor Zenta város határából — egy asztalos által készitendő csinos falárába tétetve ezen felirással: „hivatalból, bérmentve koronázási ügyekben,“ kir. főlovászmesteri helyettes úrhoz posta útján legottan felküldeni, — és a kísérő levélben, mint Bács-Bodrog megye járulékát megérinteni sziveskedjék.

Zombor, 1867. május 4.¹⁾

A koronázás alkalmával a vármegye közönsége a királyhoz és királynéhez külön hódoló és hálafeliratot intézett.²⁾

A rájuk érkező választ az 1867. szeptember 3.-i folytatóságos bizottmányi gyűlésen olvasták föl:

Báró Wenckheim Béla, magyar királyi belügyminiszter ő nagyméltósága f. évi augusztus hó 8.-án 3394. eln. sz. alatti értesítvényével tudatja a megye közönségével, miszerint ő császári és apostoli királyi Felsége f. évi augusztus 3.-án kelt l. f. elhatározásával a megye bizottmánya részéről az alkotmány helyreállítása, a koronázás és ezzel egybekötött legf. kegyelmi tények alkalmából beadott hódoló és hálafelirat tartalmát kegyelmesen fogadni méltóztatott.

Örvendetes tudomásul vétetett.

Felolvastatott a nagyméltóságu m. kir. Belügyminiszteriumnak f. évi julius 29.-én 3146. eln. sz. alatt kelt abbeli értesítvénye, mely szerint császárné és királyné Ő Felsége e megye

¹⁾ Várm. levélt. 1867. 4534. sz.

²⁾ E feliratokat a levéltárban nem találtam.

közönsége által a koronázás alkalmából hozzá intézett hódoló és hálafeliratot legkegyelmesebben elfogadni méltóztatott.

Mi is kedves tudomásul vétetni rendeltetett.

Ugyanezen gyűlésen

Ő Méltósága a megyei Főispán folyó évi augusztus 30.-án 147. sz. eln. levelével értesíti a megyei bizottmányt, miszerint Belügyminiszter Ő Nagyméltósága legfelsőbb engedély folytán a megye számára egy kis arany és egy nagy ezüst koronázási érmet, — a koronázási ünnepély emelésére felküldött díszlovasok számára fejenként szintén egy arany és egy ezüst koronázási emlékérmét küldeni méltóztatott, s hogy az utóbb említettek az illetőknek már kézbesítettek is.

A megye részére küldött elől említett érmek örök emlék végetti megőrzésül a megyei főlevéltárnoknak rendeltettek átadatni, mi a bizottmány színe előtt tettleg folyamatba is ment.¹⁾

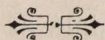
*

Az óta harminczhat esztendő múlt el...

A növekvő idővel semmit sem fogyatkozott Deák Ferencz szellemi nagysága, erkölcsi hatása.

Erről tanuskodnak a születésének századik évfordulóján országszerte megült emlék-ünnepek, melyekből Bács-Bodrog vármegye és Zombor szabad királyi város is méltóképen kivette a részét.²⁾

Trencsény Károly.

Görögök a Bácskában a török háboruk után.

Irta: **Érdúj helyi Menyhért.**

A török háboruk után a Bácska részint a lassacskán bevándorlott néppel, részint a tömegesen ide telepített lakosokkal

¹⁾ Jkv. 128., 129., 142. pont. A jkvi s egyéb levéltári adatokat mind az eredeti fogalmazásban közlöm.

²⁾ Az ünnepek leírása a helyi lapokban.

benépesült. A török háborúk idején csupa szerbek telepedtek a kietlen pusztaságra. A török kiűzetése után részben szerbek, részben bunyevácok az új telepesek. A Bácska kövér talaján dusan tenyészték a fű, a jószágnak bőséges legelője volt. Kiki annyit legeltetett, a mennyit akart. A körülmények marhakereskedésre utalták a Bácska lakosságát. Azonkívül sok albán, maczedón, örmény és görög kereskedő jött be az országba, kik vegyes árukkal kereskedtek. Mindezeket gyűjtőnévvel görögöknek nevezték. Görög kereskedőkkel már a XVII. század második felében találkozunk Magyarországon¹⁾; mindazáltal jelentékeny tényezővé a XVIII. században lettek. A század közepén már minden jelentékeny városban, sőt falvakban találunk görög kereskedőket. Tekintve azt az örökös háborús viszonyt, melyben a török birodalommal voltunk, könnyen megérthető, hogy a kormányzat szigorú ellenőrzés alatt tartotta a görög kereskedőket. Törekvése oda irányult, hogy a görög kereskedőknek régi hazájukkal való összeköttetését megszakítsa és őket magyarországi honosokká tegye. Ugyanis a görög kereskedők egy része csupán a kereskedelem üzése céljából lakott Magyarországon. Családjuk otthon maradt Maczedóniában, Albániában. Ők itt űzték a kereskedést, de időnként haza jártak családjukhoz. Az ilyeneket szigorú hatósági ellenőrzés alatt tartották. Minden városban és kerületben évenként összeírták őket s róluk a hatóságok félévenként kötelesek voltak jelentést tenni a helytartótanácsnak. Ily összeírás alkalmával iparkodtak őket rávenni a hűségi eskü letételére. Az esküben fogadást tettek a görögök, hogy a török birodalommal minden összeköttetést megszakítanak.

Ide céloz például a m. kir. helytartótanácsnak 1732-ben Szeged város tanácsához intézett rendelete, melyben eltiltja a török alattvaló görög kereskedőknek a rövidárukkal való kereskedést és azt csupán azon esetre engedi meg nekik, ha a hűség-
esküt leteszik és családjuk is letelepszik Magyarországon.²⁾ A

¹⁾ Márki. Arad története. II. 261. Galgóczy K. Pestmegye monográfiája. I. 99.

²⁾ Szegedi városi levéltár. Lad. B. F. 1. Nr. 468.

görög kereskedők összeírása alkalmával 1769-ben Bács-Bodrog vármegyében a járási tisztviselők a következő pontokat tartották szem előtt: 1. Az illető neve, kora, nemzetisége, vallása, állapota, személyleírása. 2. A törökországi tartomány és község, ahol született és lakik. 3. Az idő és hely, a mikor és a hol átlépte az osztrák-magyar monarkia határát, a török basa engedelmé a kereskedésre, egészségi bizonyítvány. 4. Lakóhelye a monarkia területén. 5. A kereskedés neme, portékái. 6. Hatósági engedelem az itteni kereskedésre. 7. A passzus keltének ideje. 8. Szándékozik-e letelepedni Magyarországon és hűségí esküt tenni?

Az említett összeírás szerint 1769-ben összesen 50 görög kereskedő lakott a Bácskában: Szilbáson 1, Szt. Mária mezővárosban 3, Tovarisován 2, Topolyán 1, Verbászon 4, Glozsánban 1, Szóntán 1, Bogyánban 1, Zenta mezővárosban 3, Szivacson 3, Garán 1, Deszpotszentivánon 1, Pivniczán 3, Palánkán 4, Kulán 2, Becsén 3, Szenttamáson 2, Béregen 1, Dautován 1, Bresztovácson 1, Jankovácson 1, Begecsen 1, Paragán 1, Sztapáron 1, Bikityen 1, Bácsban 1, Plávnán 1, Futtakon 1, Földváron 1, Szántován 1, Rigyczán 1.¹⁾ Köztudomás szerint legtöbb görög lakott Ujvidéken, hol külön iskolát is tartottak fönn s nagykereskedést űztek, azonban Ujvidék szabad királyi város volt, azért nem tartozott a vármegye joghatálya alá.²⁾

A csajkáskerületi görögökre vonatkozólag pedig az 1763-iki szervezet intézkedik.³⁾ A tiszavidéki katonai sáncz megszűnván, az a vármegye joghatósága alá tartozott. Azért az 1751-iki szabadalomlevél a tiszai katonai kerületben lakó görög kereskedőkre vonatkozólag ekkép intézkedik: (15.) „Kegyesen megengedjük, hogy lábas jószág után a réveknél és a legeltetésnél a földeken szedetni szokott összeg fele részét a községek nyer-

¹⁾ Orsz. levéltár. Helytartótanács. Miscellanea. Fasc. 2. Nr. 8. A. 1770.

²⁾ Érdúj helyi M. Ujvidék története. 284. l. Zombor szintén szab. kir. város.

³⁾ A B.-B. vm. Tört. Társ. Évk. IV. évf. 26. l.

jék, a másik fele rész azonban a görög kereskedők és cigányok adójával együtt az uradalomnak hagyassék; még pedig annak kitelentésével, hogy a görög kereskedők, akik már honfusitva vannak, azon helység birája alá tartoznak, a melyben laknak; a török alattvalók azonban, mint tisztán uradalmi adózók, az uradalom és ennek tisztjei alá tartoznak. Azon kereskedőknek pedig, kik a török jurisdictio alá tartoznak, csupán csak török kereskedelmi czikkekkel és nem mással, engedtessek kereskedést űzni, egyéb árukkal, mint bor, gabona, jószág, fa és más e félékkel való kereskedéstől elkobzás terhe alatt eltiltassanak.“¹⁾

Az állami kormányzat törekvése oda irányult, hogy a török alattvaló görög kereskedőket magyarországi honosokká tegye, vagyis hogy őket a hűségeskü letételére szorítsa. Azért adott ki a m. kir. helytartótanács annyi rendeletet, melyekkel a görögök kereskedését szabályozza. A helytartótanács intézkedése szerint 1. a török alattvaló kereskedő, ha Magyarországon akar kereskedést űzni, köteles erre vonatkozólag nyilatkozatot hozni a török tartományi kormányzóságtól. 2. Azután utlevelet kap 6 hónapra a magyar határon. 3. Utlevelét köteles bemutatni a kerületi hatóságnak vagy kapitánynak, kinek kerületében kereskedést akar űzni. 4. Ezen bemutatott utlevél egyuttal engedelem is a kereskedés űzésére. 5. Ha 6 hónapon tul akarja űzni a kereskedést, új utlevelet kell kieszközölnie. 6. Az utlevél kiállítása ingyenes. 7. Egyik örökös tartományból a másikba való átmenetelők szintén óvóintézkedéseknek volt alávetve. 8. A török alattvalóknak szabad török árukkal nagyban (all' in gross) kereskedniök, továbbá kifelé szabad kereskedést űzniök a monarkia területén gyártott árukkal, végül meg van nekik engedve a Törökország és a monarkia közt való legszélesebb érdemben vett átmeneti (transituális) kereskedés. 9. A török alattvaló állandó lakósnak sehol sem tekinthető. Ha azonban egy évnél tovább tartózkodik a monarkia területén, köteles czégjelzetét (firma), társait s az azokkal kötött szerződést a kereskedelmi

¹⁾ U. o. X. évf. 133. l.

törvényszéknek bemutatni, mely azután neki meghatározatlan időre a kereskedést megengedi; kereskedelmi könyvei is ugyanazon törvényszék ellenőrzése alá tartoznak. 10. Oly török alattvalók, kik a monarkia területén huzamosabb ideig űznek kereskedést, kötelesek ugynevezett Harács adót fizetni. 11. Ingatlanokat mindaddig, míg a hűségi esküt le nem tették, nem szerezhettek. 12. A mely árukból nagyobb készleteket tartaniok tilos, ne tartsanak. 13. A kereskedelmi engedély a kérvényező gyermekeire nem terjed ki. Azok szintén külön engedélyt kötelesek kieszközölni. 14. Peres ügyekben a török kereskedők az uriszék alá tartoznak. Az áruikon való felügyelet joga a kereskedelmi törvényszékhez tartozik.¹⁾

Látható ezekből, hogy a görög kereskedésre vonatkozó szabályok és helytartótanácsi rendeletek végcélja a kereskedelem előmozdítása volt. Szabad volt nekik török árukat behozni és viszont a magyar királyság s az osztrák örökös tartományok területén gyártott árukat kivinni. Ebben a tekintetben semmiféle korlátozásnak nem voltak alávetve. Azonban a belföldi kereskedés sok féle korlátozásnak alá volt vetve. Nem volt szabad czéheket, vagy más kereskedelmi társaságot alakítaniok. Sőt a többi kereskedők czélhébe sem léphettek be mindaddig, míg a hűségi esküt le nem tették. A vásárokon szabadon kereskedtek, de e miatt is sok összeütközésük volt a czéhbeli kereskedőkkel, kik nagyon sokszor jogtalan panaszokat tettek ellenük.

Nagyon természetes, hogy a politikai hatóságok minden erővel a hűségi eskü letételére szorították őket. Tették ezt először is azért, mivel a török alattvalók nyilvántartása kellemtelen volt nekik. Továbbá azért is, mivel a magyar honoságú kereskedők örökké panaszkodtak a török alattvalókra. De tették hazafias célból is, hogy t. i. az idegen alattvalókat magyar állampolgárokká tegyék. Azért a szolgabírák és városi tisztviselők minden összeírás alkalmával sürgették a török alattvaló görögöket a hűségi eskü letételére. A görögök a hűségi

¹⁾ Orsz. levéltár. Helytartótanács. *Commerc. A.* 1811. Fasc. 44. Nr. 48.

esküt a vármegyei közgyűlésen tették le s erről a vármegye hiteles tanusítványt adott. A tanusítvány szövege szóról-szóra magában foglalja az esküt, melyet a görög tett. Ily tanusítványokat adott ki Bács-Bodrog vármegye 1784. évi augusztus hó 20-án tartott közgyűlésén, a midőn a közgyűlés előtt Krisztold Döme, Gligerovics Jankó és Jankovics Miklós Maczedóniából származó görögök tették le a hűségi esküt.¹⁾ Hasonló tanusítványt állított ki a vármegye 1785. évi május 10-iki közgyűlésén, a midőn Popovics Döme Glozsánban lakozó török alattvaló kereskedő tette le a hűségi esküt. Ez utóbbi tanusítványt ide iktatom, az előbbieket ehhez :

„Nos universitas Praelatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Comitatus Bacsensis memoriae commendamus Hunc praesentium significantes, quibus expedit universis, quod posteaquam nos Anno, die, mense locove infrascriptis pro pertractandis urgentioribus quibusdam cottum hunc nostrum tangentibus et summum servitinum caes. regium concernentibus negotiis in generali congregatione nostra una fuisset constituti, eotum Dimitriae Popovics Glossaniensis Graecus Portae Ottomanicae subjectus in figura Generalis Unius congregationis nostrae constitutus, juramentum fidelitatis deposuit, modo sequenti : „Ja Dimitrija Popovics Zaklinyem se jednim Zsivim Bogom, szvetom Bogorodicom, szvim Szvetim i Szveticam Bozsjim, da ja sze odmetyem Vlászti i Vladanya Czara Turszkoga i Podlazsem se Vladanyu Priuzvisenoga Dvora Ausztrijszkoga Priszvitlog Czezara i Kralya Joszipa Drugoga, Poglaviczam Zemlye Magyarszke, da otyu viran Potajnik do szmerti zshivota mojega biti. Tako me Bog pomagao, szveta Bogorodica, szvi Szveti Bozsji i szveto Evangyelie.“ — Super quo vivo modo coram nobis deposito fidelitatis juramento futura requirentis praefati Dimitriae Popovics pro cautela deservituras extradandas esse duximus et concedendas litteras testimoniales, sub authentico Cottus nostri sigillo. E generali Congregatione nostra

¹⁾ Orsz. levéltár. Helytartótanács. Commenc. A. 1784. Fasc. 26. Nr. 44.

10-a et subsequis mensis Maji diebus in Lra ac Regia Cítte Nev-Planta Anno 1785. concelebrata. (L. S.) Extradat. per Franciscum Kászonyi Cottus Bacsensis Notarum.“¹⁾

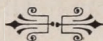
Ennek a levélnek magyar fordítása következő: „Mi Bács-megye közönsége tudomásul adjuk mindenkinek, akit illet, hogy miután mi az alóljegyzett évben, napon, hóban és helyen a vármegyénket s a csász. királyi szolgálatot illető sürgősebb ügyek tárgyalása végett közgyűlésre összejönnénk, megjelent előttünk Popovics Döme glozsáni görög, a török Porta alattvalója s a hűségi esküt következő módon tette le: „Én Popovics Döme eszközöm az egy élő Istenre, a szent Isten anyjára s minden szentekre, hogy én kilépek a török császár alattvalói kötelékéből és alávetem magam a fölséges ausztriai háznak, második József császár- és királynak, Magyarország kormányának és hű leszek hozzájuk halálomig. Isten engem úgy segélyjen, a szent Isten anyja, a minden szentek s a szent evangelium.“ — Ezen élőszóval letett hűségi esküről a fönnevezett Popovics Döme kérésére, biztosság okáért kiadtuk ezen tanusítványunkat, hiteles pecsétünkkel ellátva. Ujvidéken, 1785. évi május 10. és következő napjain tartott közgyűlésünkéből. (P. h.) Hitelesítette Kászonyi Ferencz, Bácsmegye jegyzője.“

Ily módon a török alattvaló görögök száma a vármegyében folyton fogyott, mivel a hatóságok szorították őket a hűségi eskü letételére. Mindazonáltal a lakosság később, a hűségi eskü letétele után is görögöknek nevezte őket; úgy annyira, hogy a XVIII. század második s a XIX. század első felében a *görög* és a *kereskedő* azonos fogalmak voltak. A görögök így honosságot nyervén, czéhekbe léphettek s a többi magyar alattvalókkal egyenlő jogokat nyertek.

1797-ben jelenti Bács-Bodrog vármegye a magyar királyi helytartótanácsnak, hogy a vármegye területén mindössze két török alattvaló görög kereskedő tartózkodik. 1801-hen pedig

¹⁾ Orsz. levéltár. Helytartótanács. Commenc. A. 1785. Fasc. 17. Nr. 81.

jelenti, hogy a Bácskában nincs török alattvaló. A görög kereskedők emlékét csak a szólahagyomány tartotta fenn. A török háborúk után ők voltak nálunk a kereskedelem közvetítői.

Krónikás adatok vármegyénk történelméhez.

Budai Ferencznek: Magyarország polgári históriájára való lexikon a XV. század végeig¹⁾ című három kötetes munkájából kijegyeztem a Bács-Bodrog vármegyére vonatkozó adatokat. Bizonyára nem mind ösmeretlenek, s vannak köztük mondás, anekdotás részek is; de közlésük — így összeállítva — tán mégsem fölösleges. Mint kiegészítő, elmemozdító, nyomra vezető adatok hasznára válhatnak a történelem bűvárainak.

Az adatokat világosabb áttekintés, könnyebb használhatóság céljából krónikás rendben, századok szerint csoportosítottam.

A szakaszok elején kiemelt személynevek a Budai Lexikonában betűrendes névsorban található, részletesebb adatokra utalnak. Egyes esetekben pedig a szakaszok végén zárójelben levő név utal a forrásra.

Évkönyvünk 1903. II. füzetében a bácsmegyei Bánk Pálról szóló közleményben már fölhasználtam Budai Lexikonának egyes adatait, — s már ott megjegyeztem: mennyire kár, hogy e nagybecsű munka szerzője csak a legritkább esetben említi meg a művéhez használt forrásokat.

A vármegyénkire vonatkozó kivonatatos adatok a következők:

400.

— *Csaba*, másként Denghizik (Dengizics), Attila fia, *Bács*-hoz közel ütközött meg a rómaiakkal és góthokkal, a hol magát is elfogták, fejét vették, karóra függesztették, s Konstantinápolyban fel s alá hordozták.

¹⁾ Kiadta Budai Ezsaiás. Nagyvárad. 1804—5., három kötet. Másodszor Réső Ensel Sándor adta ki. Pest. 1866. Három kötet. Az itt közölt adatok a II. kiadásból valók.

900.

— *Kolpán*, (Kulpun¹⁾), Árpád idejében nagy tekintetű magyar ember volt. Neki és Tasnak ajándékozta Árpád *Bodrog vármegye* tájékát Vajas vizéig. Az ő fia volt Botond.

1000.

— *Vid*. Egy Guthkeled nevű embertől származott. Már *Bács vármegyei főispán* volt, mikor 1055-ben a tihanyi apátság diplomája alá írta a maga nevét. — Mikor 1072-ben Salamon király Géza és László hercegekkel Belgrádot megvette, ott volt Vid is és a *bácskasági katonaságot* vezérelte.

A mogyoródi ütközet előtt pedig — Vid azzal biztatta Salamon királyt, hogy mihelyt meglátja az ellenséges tábor az övét, mingyárt megfutamodik. Vid azt a szárnyát támadta meg a hercegek táborának, melyen a csehek voltak, kik felől azt ígérte a királynak, hogy azokat csak a *Bács vármegyei katonasággal* is elgázolja. Azonban — teljes győzelmet nyertek a hercegek és a Salamon táborát megsemmisítették. (Erney.)

1100.

— *Lambert*. *Bodrog vármegyének főispánja* volt II. Béla idejében. Jongelin őt a palatinusok közé számlálja, de bizonytalan: micsoda alapon. Mikor 1136-ban II. Béla Aradon dietát tartott és az ő felesége kérésére az ország nagyjai boszút állottak a Béla vakságának szerző okain, a többi főemberek közt ez a Lambert is elvesztette életét, Miklós nevű fiával együtt. Lambertet a maga testvérje rángatta el a király mellől és egy székkal úgy találta föbe ütni, hogy az agyveleje is kioloccsant. Ugy tartják, hogy ez a Lambert állította fel Hont vármegyében a bozóki prépostságot II. István király idejében, melyet II. Béla is megerősített 1135-ben, — és hogy e szerint ennek (Lambertnek) felesége volt Zsófia, szent László király testvérhuga, a kit 1070-ben Udalrik a korinthisi markió, özvegyen hagyott; mely ha úgy van: az ő nagyatyja volt hát az

¹⁾ A hagyomány szerint Kulpin község neve tőle származott. Ezt czáfolja Steltzer F. Évk. 1890. I. 40. l.

a Lambert, a kinek szent István egy Patna nevű helyet ajándékozott; a testvéröccsének pedig, a ki őt megölte, neve Hippolit volt. Ezek szerint igen öreg embernek kellett lennie, mikor megölték.

*

— Mánuel, görög császár, mihelyt II. Géza halálát meghallotta, nagy sereggel az ország felé indult, *Ujpalánknál* seregeinek egy részét a Dunán átszállíttatta és a magyar főrendeket addig vesztegette, hogy azok Lászlót, II. Géza testvéröccsét királynak választották, III. Istvánnak pedig Pozsonyba kellett vonulnia. László felesztendőre meghalt és akkor László testvéröccsét, IV. Istvánt tette Mánuel királynak. IV. Istvánt a magyarok az országból kiűzték (1162.) Az azután való esztendőben ismét próbálta Mánuel IV. Istvánt visszatenni a királyságba és az ő kedvéért Péterváradhoz jött, onnan a Dunán által *Bács*hoz szállott. III. István ismét győzedelmeskedett, mire Mánuel békét kötött vele. Elment ugyan Mánuel, azonban IV. Istvánt itt hagyta a *Bácskaságon* jó csoport görögséggel együtt. (III. István.)

Ugyanez az adat némi változattal:

IV. István Mánuel segítségével az országba berontott, *Bodrog*, *Bács*, *Csanád*, *Baranya* és talán több vármegyét is elfoglalt. Maga Mánuel is nem sokára utána indult más újabb erővel és Péterváradnál a Dunán átköltözvén *Bács*hoz jött. — (IV. István.)

*

— András *bácsi és kalocsai érsek* volt III. Béla idejében. Azon gyűlésen, melyet III. Sándor pápa hirdetett 1179-ben, Magyarország részéről ez az András érsek jelent meg Rómában és az ott tett végzéseknél ő is aláírta a maga nevét. A gyűlés a Lateránban, azaz a római legfőbb templomban tartatott.

*

— *Hederváry Saul*. *Csanádi püspök*, azután pedig *kalocsai érsek* III. Béla és Imre királyok idejében. 1180—83-ben Béla

király kancellárja volt. Érsek korában a Szerémségen némely tót helységek nem akartak neki dézsmát fizetni, ámbár az ő megyéjéhez tartoztak. Ezt ő megjelentette az akkori pápának, III. Inczének, ki is mingyárt irt Imre királynak, hogy azon tótokat a dézsma fizetésre kényszeritse. Maga is vett Saul egynehány rendbeli leveleket ettől a pápától. Nevezetesen egyikben azt parancsolta neki a pápa, hogy a *kevi* vagy *kövi klastromnak* állapotát vizsgálja meg, melynek jószágait a benne lakó barátok igen elvesztegették, s különben is igen feslett életre adták magukat. Elment oda Saul, a dolgot megvizsgálta, a barátokat hibásaknak találta, mindnyájukat kiűzte a klastromból és helyükbe más szerzeteseket szállított, a kik szt. Ágoston rendjét követték. Hol volt ez a *Kevi* vagy *Kő* nevű vár és klastrom? nem bizonyos. Ugy látszik mindazáltal, hogy *Ujpalánka* körül kellett neki lennie, legalább Pancsova és Orsova közt valahogy (így!) ¹⁾

1200.

— *János*. Először *kalocsai*, azután esztergomi érsek Imre és II. András királyok alatt. Némelyek azelőtt úgy gondolkodtak, hogy ő II. András feleségének, Gertrudnak testvére lett volna, de már ma bizonyos, hogy magyar volt, csak hogy nem lehet tudni: melyik familiából való.

*

— II. András idejében egy Salamon nevű ember *Bács vármegyei főispán* és egyszersmind tárnokmester volt 1214-ben; bán pedig 1223-ban.

*

— *Ugrin* vagy *Hugrin*. II. András király kancellárja és a szent földre egyik utazótársa, azután pedig *kalocsai érsek* az 1218. esztendőttől fogva, Berthold helyébe. A nevét sokféleképen írják, pl. *Ugolinus*, *Hugelinus*, *Hugnevillus* stb. -- A király Bosnyákországba küldötte őt, hogy onnan a patarén nevű eret-

¹⁾ V. ö. *Kő* vagy *Kövi*. Iványi István. Évk. 1896. I. 6. l.

nekeket irtsa ki, azt igérvén neki, hogy a mely helyekből azon eretnekséget kitisztítja, azoknak jövedelmeit neki fogja adni. Nagy hűséggel járt el Ugrin a rábizott dologban; András is helyt állott szavának és a pápa is megerősítette Ugrinnak azokhoz való jussát. Hogy pedig az eretnekség többé föl ne támadjon, a szerémi püspökséget állította föl 1229-ben. *Bácson* pedig egy olyan ispotályt alapított, melyben sok beteg és nyomorult talált menedéket és tápláltatást.

— *Ilméri János*. Dekretumok doktora, az 1278. esztendő-től fogva *kalocsai érsek* Kun László és III. András királyok idejében, nagy oltalmazója volt a magyar szabadságnak. Jelen-tékeny szerepe volt az ez idei trónviszályok alkalmával.

1300.

— *Ratold* vagy Rátóti Kakas, Istvánnak fia, igen munkás eszköz volt benne, hogy Venczel magyar király legyen. Ez volt az oka, hogy még Venczel meg sem koronáztatott, mikor az atyja, a csehországi király, maga és fia nevében már neki ajándékozta a Tisza mellett Várkonyt az 1301. esztendő augusztus 12. napján. Igaz ugyan, hogy Várkonynak akkor is volt ura, mert a *titeli* (*tituli*) pap urak birták; de magára vállalta az ifju Venczel, hogy mihelyt őt megkoronázzák, más ugyanannyit érő jószágot fog a helyett adni a pap uraknak; ha pedig hirtelenében nem adhatna is, Várkony csakugyan a Kakas keze közt marad mindaddig, míg neki Venczel mást, azzal fölerőt adhat. Ettől származott a Kazay familia.

*

— *Nekte Demeter*, Sándor fia, I. Károly alatt 1326-ban tárnokmester, *Bács* és *Trencsén* vármegyei főispán volt; az *Aba* familiából. A *Nekte* nevet az ő familiája egy *Nekte* nevű falutól vette, *Verőcze* vármegyében, melynek neve ma *Nasicze*, *Eszék*hez 6 mértföldnyire.

*

— *Beke Péter*. Először *bácsi prépost* és egyszersmind kan-

czellár volt, azután szerémi püspök lett 1338-ban, mely hivatalt mintegy 11 esztendeig viselt.

*

— *Gilet Miklós*. Palatinus volt I. (Nagy) Lajos uralkodásának mingyárt az elején. Elkísérte az özvegy királynét, Erzsébetet 1343-ban Nápolyba . . . De mielőtt kiment volna Magyarországból, *Bodrog városába* tért, ott egy gyűlést tartott, melyen az egész *Bodrog vármegyei* nemesség jelen volt. Ebben a gyűlésben a pécsi püspök egy Gál nevű kanonok által panaszt tett a felől, hogy a Bodrog vármegyei főispán, *Herczeg Péter*, a pécsi lakosokon és a püspöknek egyéb jobbágynak vámot vesz, azon szabadságra nem ügyelvén, melyet azoknak Szent István és András királyok az egész országban adtak. A gyűlés a püspök ügyének igazságát átlátta; a palatinus a főispánt a huzavonától megtiltotta és a püspök jobbágynak jussát, afelől kiadott levelével, újra megerősítette. Lásd továbbá:

*

— *Herczeg Péter*. *Bodrog vármegyei* főispán volt 1343-ban, a mikor Gilet Miklós palatinus *Bodrog városában* egy palatinális törvényszéket tartott. Ebben a gyűlésben Gál, egy pécsi kanonok, arról tett panaszt a pécsi püspök és annak jobbágynak nevében, hogy a pécsi lakosoktól és a püspöknek egyéb jobbágynaktól *Herczeg Péter* vámot kíván, mikor azok az ő jószágain keresztül mennek, holott pedig azoknak szent István és András királyoktól olyan szabadságuk van, hogy az országban akármely felé minden vám nélkül bátran vihetik eladó portékáikat, és az ő szabadság-levelükben az is benne van, hogy a ki őket vámmal terhelni merné, az oly ember húsz márkára büntetessék; és ennek a birságnak egyik fele a palatinusé, másik pedig a püspöké legyen. A gyűlés, az illendő vizsgálódás után, a püspök ügyét igaznak találta és azt végezte, hogy *Herczeg Péter* többé annak jobbágynak szabadságát meg ne sértse.

*

— *Szapolyai* Tamás. Először csanádi püspök (1350.), azután *kalocsai* (1359.), utoljára esztergomi érsek (1367.)

1400.

— *Maróthi* János. Zsigmond király idejében macsói bán-ságot viselt, a kihez mindenkor nagy hűséggel viselkedett . . . Minthogy már abban az időben a törökök a magyar birodalmat is kezdték fenyegetni, a Szerémségre ezt a Maróthit állította ki Zsigmond azok ellen . . . (Nagy érdemei voltak e török harcokban) . . . 1404-ben eddig való érdemeiért Zsigmond, egy Pozsonyban kelt levelében, mindazokat a Valkó, Szerém, *Bács*, *Bodrog* és Pest vármegyében fekvő, akármi névvel nevezendő jószágokat neki ajándékozta, melyeket Gyanta Pál, Sám-boky János, Bodon György és más pártosoktól vett el.

*

— *Garai* Miklós, macsói bán és nádorispán, Zsigmond király hű embere . . . Sok jószágot birt Temes, Csongrád, *Bács*, Szerém, Valkó, Baranya stb. vármegyékben.

*

— Thelegdy László, Kelemennek egyik fia, Pongrácz unokája. Ennek a Lászlónak *Ferencz* nevű fia lett, akinek *Zombor nevű város* jutott az osztályban, és őt annak birtokában Zsigmond király az 1418. esztendő tájban meg is erősítette. Zombori Thelegdy Ferencznek három gyermeke maradt, u. m. Klára, aki Szokolyi Miklóshoz ment férjhez; Miklós és László, akik — ugylátszik — mindketten a Rigó mezején estek el 1448-ban.

*

— *Cseh* Péter (Lévai). A sárkány rendének tagja, főlovászmester, macsói bán és erdélyi vajda Zsigmond király alatt. Az ő elei Csehországból származtak Magyarországra és itt jószágos familiákba házasodván, feleségeik után szép jószágokat birtak . . . Az 1435. esztendőben váltotta vissza azon *Bodrog vármegyei* jószágait, melyeket azelőtt való időkben Koroghy Jánosnak hányt zálogba . . .

*

— *Sulyok* György, *Bács vármegyei* deputatus volt a budai diétára, ahol Hunyadi Jánosnak Buda vára átadatott az 1447. esztendőben. Társai voltak : Szalánczy János, Félegyházy Gáspár és Tordas János.

*

— *Várdai* István, Pelbárt fia . . . *kalocsai és bácsi érsek* az 1457. esztendőből fogva, melyben őt V. László király Franciaországba küldötte Prágából, hogy az oda való királynak leányát neki feleségül hozza. Mátyás jutván királyságra, mindenkor nagy becsületben tartotta István érseket . . .

*

— *Szokolai* Péter, macsói bán és temesi főispán, derék hadvezér V. László és Mátyás királyok idejében.

Mohamed török császár 1459-ben Alibeg nevű vezérével a Száva és Dráva közt fekvő tartományt fölprédáltatta; s mint-hogy semmi ellenállásra nem talált Alibeg, a Dunán át *Futtakig* hozta pusztító táborát. Itt támadta meg őt Szokolai Péter a híres horoghszeghi Szilágyi Mihálylyal együtt és egyesült erővel meg is verték. Ezzel meg nem elégedett Szokolai, hanem, miután Alibeg futásnak eredt, őt mindenütt nyomban kergette és egyéb nagy nyereség közt 17 ezer keresztyén rabot szabadított ki tőle . . .

*

— *Czezinge* János vagy más névvel Janus Pannonius . . . Olaszországból haza kerülván, egy kevés ideig katonáskodott, de csakhamar *tituli (titeli)* prépost lett . . . utoljára Mátyás király a pécsi püspökségre emelte őt (1460.) . . .

*

— *Pongrácz* János (Dengeleghi). Vajdaságot viselt Mátyás király idejében . . . 1464-ben Budán kelt levele által Csongrád vármegyében egy *Szabadka* nevű falut adott neki Mátyás, melyet azelőtt a híres Szilágyi Mihály birt . . .

*

— *Várdai Péter* . . . az 1481. esztendőből fogva *kalocsai érsek*. A Kis-Várdáról nevezett Várdai nagy familiából származott, de bizonytalan: kik voltak szülei . . . A Duna vizét egészen *Bács vára* alá vette, a hol rendszerint lakni szokott . . .

*

— *Szent-Györgyi Zsigmond*, György fia. Testvérével együtt viselte az erdélyi vajdaságot, kivel együtt Mátyás király szabadságot adott neki arra 1476-ban, hogy a kalocsai káptalan ellen *Bodrog és Bács vármegyékben fekvő Szent-György és Kabold* nevű faluk iránt újra pert indíthassanak. Borbála nevű feleségétől született fia, ki ifju korában, mag nélkül halt el. Testvérei sem hagyván örökösöket, ez az ág egészen kihalt, s jószágai Szent-Györgyi Imre maradékaira szállottak. (Lásd a Szent-Györgyi nevet mind.)

*

— *Kis-Horváth János* (Halapsicsi). Azon főemberek közül való volt, a kik Mátyás király halála után fiát, az ifju Hunyadi Jánost akarták magyar királylyá tenni 1490-ben . . . 1492-ben a kalocsai és bácsi érsektől, Várdai Pétertől, Zátna várát s városát erőszakkal elfoglalta Bánffy Lőrinczczel Valkó vármegyében. Ezen cselekedetért mind őt, mint Bánffyt maga elé idézte II. Ulászló, a hol minthogy meg nem jelentek, őket a budai diéta proscribálta 1493-ban, s tőlük Valkó vármegyében Zlakocz várát s városát, *Bács vármegyében* pedig *Vaskapu és Gerecz* nevű falvakat elvett és azokat az érseknek adta kára megfordítására. Azután is sokat küzdött Kis-Horváth az érsekkel . . .

*

— *Czobor Márton*, Imre testvére, főkamarásmester és *bodrogi főispán* II. Ulászló király idejében. Ő volt egyik azon három főember közül, akik esküvésüket és levelüket adták afelől 1493-ban, hogy ha Ulászló férfi-örökös nélkül találna elhalni: vagy Maxmilián császárt, vagy annak valamelyik férfinaradékát fogják magyar királynak választani. Ebben a levelében Belgrád

vára bánjának nevezi magát Márton. A másik két úr Drágfy Bertalan és Kanisay László voltak . . .

*

— *Hampó* Zsigmond, pécsi püspök. II. Ulászló 1494-ben *Futtakot* visszaadta neki, melyet Ujlaky Lőrincz foglalt el tőle...

*

— *Somi* Jósa vagy József, Mátyás és II. Ulászló királyok idejében vitézkedett . . . Az 1434. esztendőben a Bihar és *Bács vármegyei főispánságot* adta neki Ulászló; de, mivel megtudta, hogy a bihari főispánság a váradi püspöké, a bácsi pedig a kalocsai érseké szokott lenni, — azt tőle ismét visszavette . . .

*

— *Kutasy* Lukács. Barics vára kapitánya volt 1495-ben, melyet akkor Várday Péter, kalocsai és bácsi érsek birt. Ugyanakkor adott neki gráciát II. Ulászló király, *Bácson kelt levele* által, az érsek kérésére, és őt feje és minden jószágga vesztése alól fölszabadította, melyre azelőtt való időkbén véghezvitt ragadozásaiért íteltetett vala, mikor még Geréb Péter országbirája szolgálatában volt . . .

*

— *Török* Imre (Enyingi), Ambrus fia. Belgrádi bán volt II. Ulászló idejében . . . Nagy kedvességben volt ő az ifjú Hunyadi János előtt, ki is neki . . . *Bács vármegyében Futtak városát* adta ajándékba . . .

1500.

— *Frangepán* Gergely, kalocsai érsek 1503. A *bácsi gyűlésen* őt tették a rendek 1518-ban az ifjú Lajos király egyik tanácsosának. Azután három esztendővel ő volt egyik követ V. Károly császárhoz és a vormsi német diétára, hogy ott a törökök ellen segítséget kérjen. Haza érkezvén, csakhamar helyet adott az érsekségben, a halál miatt, Tomory Pálnak 1022-ben.

*

— *Semsey* Ferencz. Főkamarásmester volt 1503-ban, mikor

II. Ulászló király leányának, Annának, születését ő általa adta hírül a *bácsiaknak* . . .

*

— *Peres András Bodrog vármegye* küldöttje volt Doroszlóy Jánossal a rákosmezei diétára 1505.

*

— *Zolthay Ferencz* — *Kenderessy Mihálylyal* együtt *Bács vármegye* küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505.

*

— *Lőrincz*. Először czeplédi plebános, azután azon paraszt hadnak legnagyobb rugója volt, mely II. Ulászló király alatt oly nagy veszedelmet s pusztitást okozott az országban 1514-ben. Ezt hitták az akkori magyarok „nagy botu Lőrincz pap“-nak, kétségkívül azért, mivel valami nagy horgas bottal szokott járni... Pest alól a *Bácskaságra* küldötte Székely György (Dózsa) a hadnak egy részével. Ott égette Zólyomi Miklóst három testvérével együtt a maga házába . . . Pető Gergely azt írja, hogy Lőrincz is fogságba esett Temesvárnál és őt Szapolyai nyárson süttette meg ; de bizonyosabb az, hogy ő időnek javában utat vesztett, a tábornak hanyatlását látván és vissza a Bácskaságra tartott, a hol Hosszu Antal még erősen tartotta magát némely kuruczokkal¹⁾ *Apáti* (Apatin) nevű falunál újra megütközött Lőrincz Bánffy Jánossal, akit Szapolyai küldött utána. Ezen csatában hosszu Antal lovát ellőtték, maga pedig fogságba esett. Lőrincz derekasan tartóztatta és biztatta a futáshoz készülő kuruczokat egy ideig ; de mivel egyszer ő is a fején sebet kapott, mely ábrázatát vérrel borította el : azt halálosnak gyanítván, a kuruczok megfutamodtak. Maga Lőrincz is eltűnt a csatapiacról. Hová lett, s mi módon veszett el ? felőle senki semmit nem tudott. Antalt Budán felnégyelték.

*

— *Várday Ferencz*, Miklósnak második fia, királyi kincstartó, váczai és erdélyi püspök II. Ulászló és II. Lajos királyok

¹⁾ Így hitták a paraszt hadat.

alatt . . . A leleszi káptalan előtt 1520-ban a familiának minden jószágait: *Bácsmonostort*, Kis-Várdát, s a többeket Szabolcs *Bodrog* és Baranya vármegyékben átvallotta testvéreinek, Jánosnak, Mihálynak, Imrének és Ambrusnak, egyszersmind azoknak tótorságát is letette . . .

*

— *Várdai* János, Mihály fia — . . . *Bácsmonostori* Tötes László leányától, Orsolyától — a kivel Bars, Hont, Fehér, *Bodrog* és Tolna vármegyékben igen sok jószágot kapott — László nevű fia született, de az hamar elhalt; egyetlen leánya, Katalin, csábrági Erdődy Bálinthoz ment férjhez. (*Várdai* Mihály.)

*

— *Bessenyei* István II. Lajos király udvarában lakott 1526-ban, mikor őt a király a mohácsi veszedelem előtt néhány héttel *Bodrog*, *Bács* és Valkó vármegyékhez, a bosnyák-országi püspökhöz és a *bácsi káptalanhoz* küldötte azzal a parancsolattal, hogy a maguk embereit minél hamarább állítsák ki a török ellen. — Utiköltségül 26 forintot kapott.

*

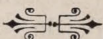
— *Frangepán* Ferencz, *bácsi és kalocsai érsek*, egyszersmind egri püspök. Őt tette Szapolyai kalocsai érsekké Tomory Pál helyébe. A milyen hűséges volt Szapolyaihoz annak életében, szintén olyan lett 1540-ben történt halála után Ferdinandhoz... Az 1541.-i regensburgi német diétára őt küldte Ferdinand több magyar főúrral, hogy ott V. Károly császártól és a rendektől Magyarországnak a törökök ellen segítséget kérjen. Hogy hazajött Regensburgból — minthogy *Bács*on s *Kalocsán* a törökök, Egerben pedig a Kálvin tudományára hajlott Perényi Péter miatt nem lakhatott — ugylátszik: rendszerint Pozsonyban töltötte idejét . . .

*

— Mikor Szulejmán szultán 1566-ban Eger ellen tartott... Péterváradnál a Dunán keresztül hidat veretett, melyen ázsiai és görög lovasainak egy részét már át is szállította *Bács vármegyébe*,

mikor megtudta, hogy Zrinyi hadnagyai, Alapy Gáspár és Kovács Miklós, Mohamed basát Siklósnál összetörték. Bosszuságában tehát megváltoztatta Egerre igyekező szándékát. Lovasait visszahíttá, a hidat fölszedette és . . . Szigetre Zrinyi ellen sietett. (Zrinyi M.)

T. K.

A titeli ásatások.

A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulattól megbizatást kaptam, hogy a titeli káptalan romjainak felkutatása céljából ásatásokat eszközöljek. Nagyjából előre is tudtam: mit találhatok, mit nem a titeli vár helyén. Nem egy elpusztult várról van itt szó, hanem olyanról, a melynek falait, épületeit béke idején szétszedték, tégláit és köveit Belgrádba szállították s új épületek emelésére felhasználták.

Különben nem az új korból való emlékeket kerestem. A titeli vár újkori története eléggé ismeretes. Csupán a vár és a káptalan középkori történetére vonatkozólag kerestem emlékeket, a melyekből újabb adatokat merithessek e fontos hely múltjának megvilágítására. 1902. évi január hóban hozzá láttam az ásatáshoz, hogy a dombtetőn valaha létezett vár helyét megállapíthassam. A vár a községtől északra eső titeli domb tetején volt. Alakját azon sánczforma földhányás jelzi, mely a dombtetőt megkoszoruzza. A földhányást több helyen keresztülvágattam, hogy meggyőződjem: vajjon csakugyan e régi várfalak alapjait takarja-e? Kettős falazatra akadtam. Volt a várnak belső magasabb falazata és külső, alacsonyabb fala. A két falazat közt árok látható. A falak terméskőből és téglából voltak építve. A vegyes téгла és kő építőanyag erős mészhabarccsal volt összefoglalva.

Miután a vár helyrajzával tisztában voltam, hozzá láttam tulajdonképeni feladatomban megoldásához: a templom és káptalan

helyének felkutatásához. A domb közepén ásatni kezdtem. A domb fölülete egy méternyi vastagon csupa kő-, tégl- és habarstörmelék. Az egész a várfalak és épületek lerombolása alkalmával halmozódott össze. Kerestem a mélységben a káptalani templom alapfalait. Falakra nem akadtam; azonban találtam a törmelékek közt az elpusztult templom épületének egyes darabjait, melyekből annak alakját, építési stílusát meg lehet állapítani. Ezek a leletek következők:

1. Egy darab simára csiszolt vörös márványkő. Vastagsága $2\frac{1}{2}$ cm. Egyik oldala egész sima. A kőlapok 25 cm. nagyságúak, négyzet alakúak voltak. Ezekkel volt beburkolva a templom talaja.

2. Egy 10 cm. átmérőjű kerek kőpillér. A román izlésű templom kettős ablakának gyámoszlója volt.

3. Egy vésett, 1 méter hosszú, 10 cm. vastag, 20 cm. széles kőlap, a templom portáléből.

4. Egy vörösréz templomi edény.

5. A templom egyik főoszlopának alapzata $1\frac{1}{2}$ méter átmérővel. Körülötte 4 kripta, mindegyikben egy-egy csontváz.

Mindössze ezeket találtam az 1902-iki ásatás alkalmával. Nem sok az egész, azonban arra elegendő, hogy a káptalani templom helyét és építési rendszerét megállapíthassuk.

A vár közepében volt a templom, mely román izlésben épült. Írásos adataink e tekintetben egyeznek a fönnebb leírt leletekkel. Ugyanis a titeli káptalani templom a XII. században épült, a mely időben a román stílus volt divatban. Összes, e korból való építészeti emlékeink román izlésűek. A templom az 1513-ik évi pápai bulla szerint már nagyon régi, megrongált épület volt, nagyon sok tatarozásra szorult. Ennek az ősrégi épületnek román korbelinek kellett lennie. A talált ablakpillér román izlésű templom kettős ablakának középső gyámoszlója. A templom portáléja vésett kövekkel volt díszítve, e mellett bizonyít az a kődarab, mely a portáléből fennmaradt. Ez román izlésű templom portáléjának maradványa. Minden bizonynyal

még több ily emlék is napfényre kerülne, ha az ásatásokat a megkezdett irányban folytatnánk. Annyit eddig is megállapíthattunk, hogy a káptalani templom a XII. században épült román izlésben, terméskövekből, talaja vörös márvánnyal volt burkolva. 1513 után nagyobb tatározásokat eszközöltek rajta.

A titeli káptalan temploma a káptalannal együtt 1526-ban pusztult el. A török sereg megvivta a várat. A templomot minden valószínűség szerint nagyon megrongálta a bombázás. A török katonaság, mely az erődöt megszállotta, vagy istállóvá, magtárrá alakította a templomot, vagy földig lerombolta. Ez utóbbi valószínűbb, mivel később soha nem olvasunk említést a káptalan templomáról. Midőn a vár ismét keresztény kézre került, a templomot bizonyosan nem rombolták le. Hogy a vár falainak lehordása alkalmával a császári katonaság rombolta volna le a templomot, azt föl sem tehetjük. Tehát azt kell tartanunk, hogy a török sereg rombolta le 1526-ban. Azért oly nehéz a templom nyomára akadni, mivel az ismételt rombolások és építkezések folytán annak alapjai tisztára eltűntek.

Mindazáltal, habár kevés maradványra akadhatunk is, mégis érdemes volna még folytatni az ásatást, mivel ily módon a templom alakját, méreteit is pontosan megállapíthatnánk. Az ásatás ezután már könnyebben menne és több eredménnyel járna. Most már van egy kiindulási pontunk, amely megjelöli a további ásatás irányát. Egy oszlopnak az alapját megtaláltuk. Azt pedig tudjuk az 1513-iki pápai levélből, hogy a templom szentélye kelet felé, a Tisza felé nézett; portáléja pedig nyugatra. Tehát az ásatásokat keleti és nyugati irányban kell tovább folytatni. Így valószínűleg meg lehetne állapítani a templom alakját és méreteit.

Ime, ezekben adok számot arról a megbízatásról, melyet a titeli káptalan nyomainak felkutatása ügyében a vármegyei történelmi társulattól kaptam. A tárgy méltó ahhoz, hogy a megkezdett kutatást tovább folytassuk.

Érdújhelyi Menyhért.

Ásatásainkról.

Társulatunk a magas Miniszterium támogatásával már öt év óta folytat ősrégészeti kutatásokat vármegyénk területén.

Arról, hogy megyénk mely pontjain eszközöltettek ősrégészeti kutatások, Évkönyvünk és a megyei lapok útján értesültek Társulatunk tagjai, de ezen munkálatok tudományos és muzeális eredményeiről csak kevés esetben. E miatt nem látszik feleslegesnek az öt év munkájának vázlatos feltüntetése, és már csak azért se, hogy igazságot szolgáltatassunk az innen onnan, laikusoktól felhangzó kicsinylések által nem egyszer elkedvetlenített buzgó munkatársainknak. De másfelől szükséges is, hogy munkatársaink egymás munkájának eredményeiről tájékozódjanak, és az elért eredmények által buzdíttassanak.

Azok, kik e kis gárda lelkes munkáját kevésbe vették, bizonyára nem voltak tudatában annak, hogy a tudományért lelkesülő ezen kis csapatnak önmagát kellett kiképeznie szakmunkássá, és hogy ezen törekvésében Társulatunk még csak a legszükségesebb alapvető művek kézbeadásával se segíthette elő munkájukat.

A választmány ugyan igyekezett e részben is megkönnyíteni az újonnan jelentkező társak munkáját az által, hogy a sorban az elsők között való egyik munkatársának mintaszerűen vezetett ásatásairól szóló jelentését az Évkönyv 1901. évi III. füzetében feles számmal kinyomatta, azt ma már minden érdeklődőnek rendelkezésére bocsáthatja.

A választmány minél több munkatársat óhajtván nyerni a kutatásokra, bölcs körültekintéssel úgy osztotta szét az évenként kapott állami segílyt, hogy minden jelentkező társunknak jusson belőle; és azt akkor juttatta kezébe, midőn legjobban lelkesedett kitűzött feladataért. Ám így is nem egyszer történt meg, hogy az újabb jelentkezőknek 1—2 évig kellett várniok, míg a segílyből megkezdhatték ásatásaikat.

A kutató munkálatok a Duna mentén kezdődtek 1898

közepén, Gomboson és Bodrogmonostorszegen. Ottani két működő tagtársunk pár év alatt újabb gárdát lelkesítvén, ma már nem csak a megye középterületén, de a Tisza mentén és déli Dunánknál is van őrszeme Társulatunknak. A működésbe lépés sorrendje szerint íme a névsor: Cziráky Gyula, Gubicza Kálmán, dr. Thim József, és Weigang János, Kuzmiák Sándor, Kiss Gyula, Érdujhelyi Menyhért, ifj. Karagics György, Neszmirák Mátyás és Beke Imre, Bosnyák János és Radics Tihamér, Brezsovszky Vazul, dr. Tumbász István, Bászler István, Nagy Lajos és a muzeumőr tagjai e gárdának.

A lelkes és gondos munka szépen meghozta gyümölcseit. Fényesen tanuskodik erről nagy térképünk, és ősrégészeti muzeumunk termének minden zuga, hiszen nemsokára betelik ezen terem is.

Megállapította e működő társaság a kőszerszámos ember telepét Bezdánban több helyen, Bodrogmonostorszeg sok telepén, Kupuszinán, Apatinban, Szilágyiban, Gombos nem egy telepén, Zomborban, Bácskeresztúron, Cservenkán, Pacséron, Duboka és Roglaticza pusztákon, Verbászon, Adán, Zentán stb.; a bronzszerszámos emberét Apatinban, Zomborban, Gomboson, Zobnaticzán, Zentán, Adán stb.

A vasszerszámos embernek már e történelmi időkben következtetett itteni megjelenése egybeesik a nagy népvándorlások idejével. Sikerült e népek közül a szarmata-jazigok telepeit kimutatni Bodrogmonostorszegen, Apatinban, Szóntán (Debeljacs), Gomboson, Bácskeresztúron, Palánkán stb. Megállapították, hogy a kelták is hagytak nyomot ez időből vármegyénk területén, mint az Hódságról kimutatható.

A rómaiak nyomaira is találunk ez időkből, hiszen Begecsen telepük is volt; de szerte a Duna mentén mindenütt előbukkan egy-egy szarkofág darab, legio-bélyeges téglá, faragott kőemlék, felirásos kő stb.

Talán legintenzívebb eredményeket értek el munkatársaink az avarok korából származó leletek felkutatásában. Gombosi,

apatini, prigleviczaszentiváni, szeghegyi ásatásaink eredményei, és a bajai, hódási leletek tanuskodnak erről.

A honfoglalási kor emlékei Gomboson, Bácsmadarason, Apatinban, Bodrogmonostorszezen, Ujfuttakon, Nemesmiliticsen kerültek napfényre.

Az Árpádok korából a bodrogmonostorszezi, gombosi, vajszkai ásatásaink hoztak napfényre érdekes leleteket.

A szembetűnő földépitmények közül régóta ismeretesek vármegyénk területén az u. n. római sánczok. A katonai térkép hármass vonulatát tünteti föl ezeknek. Rómer ezeken fölül a Bajától Jankovácznak húzódó ördögárkot említi föl. — Mai napon már három újabb vonulatot constatóltunk minden kétséget kizárólag. Az egyik rövidke vonulat Ósoóvé határában van délre a községtől, de északra az u. n. kis római sáncztól, a neve persze ennek is „római sáncz.“ A másik Apatintól húzódik halmon-völgyön át Szóntának, párhuzamosan az u. n. kis római sánczczal. Neve „kis sáncz.“ Ezen vonulatra Weigang János hívta fel a figyelmet, és Cziráky Gyula s a muzeumőr járták be. A harmadikat, mely Ráczmilitics, Bresztovác, Szivacz és Kernyaja határain át húzódik föl a Telecskára, még a mult évben földözte föl Cziráky Gy. tagtársunk.

De kutató társaink nagy érdeme azon sok földvár felfedezése, constatólása is, mely újabb lapját nyitja meg megyénk archeologiai leírásának. Rómer még csak egyet ismert, a vaskútít, de Cziráky Gy. 1899-ben már rátalált az u. n. római sáncz által bekerített nagy földvárra, és ez által figyelmessé levén téve ezen földművekre, kiterjeszti tágasabb vidékre kutatását és több kisebb földvár létezését constatólja a Prigleviczaszentiván felé húzódó u. n. római sáncz mellett, majd a muzeumőr által a katonai felvételi térképlapon észrevett doroszlói földvár létezését constatólja. Ezen időtől kezdve, részben a katonai felvételi térképlapokon észrevett, részben tudakozódások útján ismert földvárak megszemelettetvén, létezésük constatóltatott. Így a Déronya-Bács közötti, a Plávna-Bukin közötti, az ópalánkai, a

Cziráky által constatált túriai, s az ugyancsak általa constatált apatini két földvár, a bácsföldvári három földvár, a titeli fensiki földvár, az ifj. Karagics Gy. által constatált nemesmiliticsi földvár, és a Gubicza K. által constatált Bodrogonostorszeg-Kupuszina közt levő földvár. Ugy látszik a Gubicza K. által átkutatott Bortán vár is eredetileg földvár lehetett s csak később emeltetett rá valamelyes tégláépítmény. Az óverbászi határban a Csarnok dülőben levő előbb Kiss Gy., kevésre rá dr. Dudás által jelzett földvár Kiss Gy. által át is kutattatott. A Marsigli feljegyezte bácsföldvári, csúrogi és zsablyai, Vragnesi (Apatin, Kucska) földváraknak ma már nem maradt fenn nyoma.

Kétségen kívül elég hálás tér mutatkozik még a földvárak kutatóira vármegyénkben.

Érdekes objectumaink a deszpotszentiváni „Türkengrab“ és az u. n. kis római sánczba, annak csúrogi vége felé beékelt „Gradiste.“

Rómer a Budapesten tartott arch. congressus előtt megyénk területéről két tumulus temetőt említ; a 2 csoportban 11 tumulust számláló vaskútít — mely már rég átkutatott a M. T. Akademia kezdeményezésére — és a 60—70 darabból álló apatinit, melyet a M. Nemzeti Muzeum megbízásából dr. Mahler E. kutatót át a folyó év nyarán.

Az utóbbi három év óta 5 tumulus temetőt jegyezhattunk föl, és pedig a 6 tumulusból álló filipovait, a 110 tumulusból álló vajszkait, a 72 tumulusból álló bácsmadarasit, a 27 tumulusból álló kiszácsit és a plávnai tumulus temetőt. Ezek közül hármát már kutatás tárgyává is tettünk, a másik kettőnek kutatására most vannak folyamatban az előmunkálatok.¹⁾ Ezekkel még semmiként sincs kimerítve jegyzékünk.

A magánosan álló tumulusok közül a bezdáni „Zöld halom“, a nemesmiliticsi „Hármas halom“, a sztanisicsi „Ob. Türkenhügel“ nevűeket Társulatunk az utóbbi években kutatás

¹⁾ Ezek közül a vaskutiak, bácsmadarasiak, vajszkaiak vasat használó népektől származtak; a bácsmadarasiak, kiszácsiak egyrésze soros.

tárgyává tétette. Ámde azon tanulságra jutott Társulatunk, hogy bár a tudomány érdekében kívánatos lenne is ezen néha óriás méretű sirhalmok átvizsgálása, de mivel a Társulat anyagi erejéhez mérten ezek ásatása nagy költséggel jár és muzeális eredménye többnyire igen csekély, egyelőre nem kutattatja ezen objektumokat. Megelégszik egyelőre azok létezésének constataálásával és a térképbe bevezetésével.

Ilyen emberkéz által emelt halom úgy a Duna, mint a Tisza mentén igen sok van. De ezen tumulusok, kurgánok száma tekintélyes a Telecska orompartjain is, sőt magán a Telecskán is. Annyi ilyen — a nép által többnyire elnevezett — halom van vármegyénk területén, hogy azoknak elsorolása igen sok helyet igényelne.

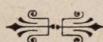
Az ősrégészeti telepek ilyen bősége mellett és társaink lelkes működésének eredményeként előállott az a szép ősrégészeti gyűjtemény, mely muzeumunk 5 nagy szekrényében tesz bizonyosságot fáradhatatlan és szakavatott munkásságukról.

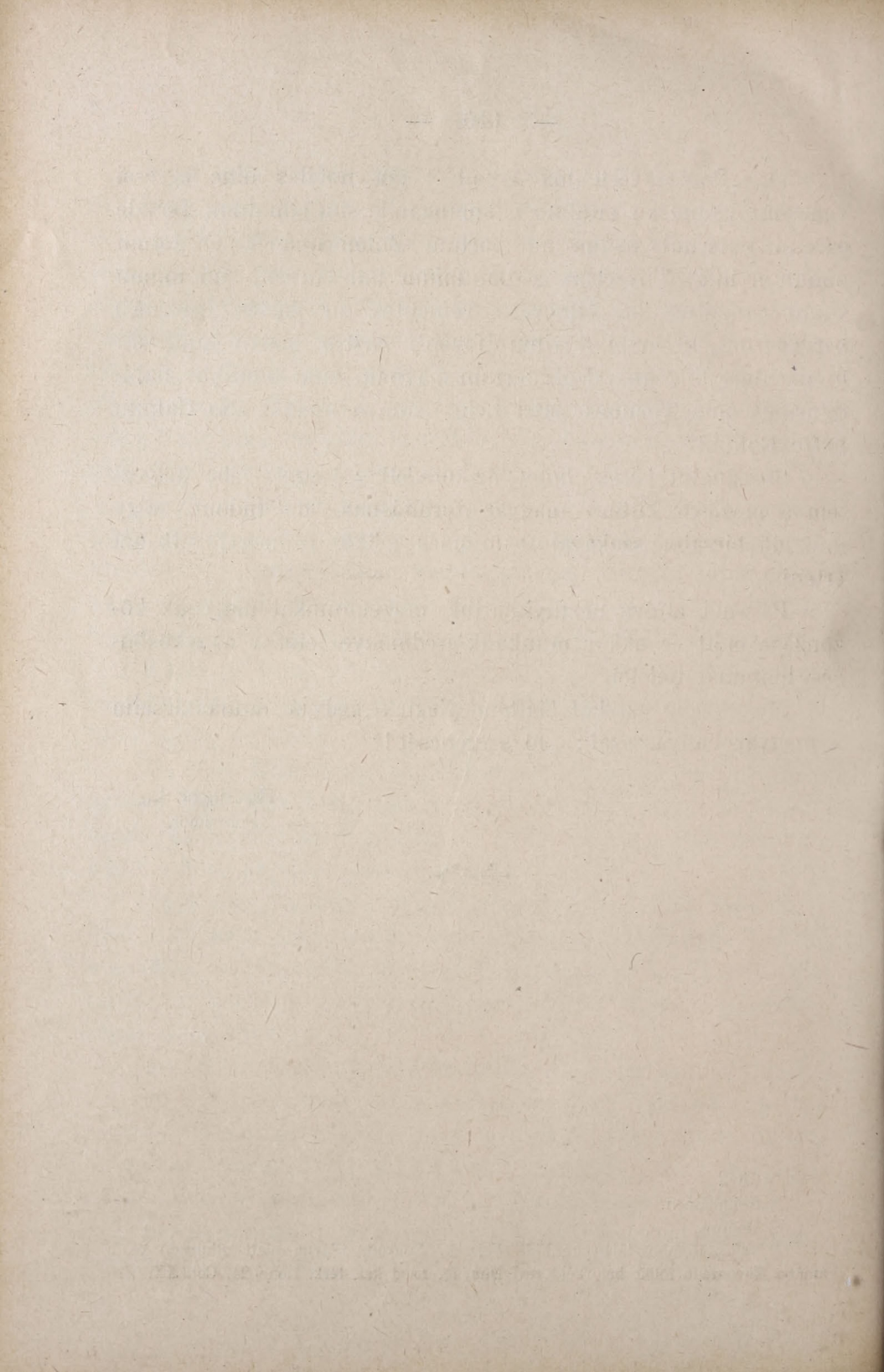
Hogy az elhelyezési sorrend szerint említsem, az első baloldali nagy szekrényt egészen a bodrogmonostorszegi ásatások eredménye foglalja le. Tanulságos összeállítást találunk itt a csiszolt kőkorszak eszközeiből, és pedig: 1. a téglavetőkből, 2. a Szigá szigeti őstelepről, 3. a Szauerborn-féle kőkorszaki telepről, továbbá 4. a szarmata-jazig — u. n. Reiter-féle — telep eszközeiből, 5. a Bortán vár ásatásánál talált ős- és újkori telepről nyert eszközökből, 6. a Wámoscher-szállás középkori leletei, 7. a Szigá szigeti Árpád-kori kápolna és zárda leletei.

A második nagy szekrény már is egészen betelt a gombosi leletekkel. A többrendbeli kőkorszaki telep jellegzetes tárgyai, a szarmata-jazig és kelta szórványos leletek, az avar- és honfoglaláskori több temető sirkészletei, és az Árpádok korából való leletek elég tanulságos sorozatokat alkotnak. Évkönyvünk 1901. évi folyamának III. füzeté megközelítő képet ad e szekrény tartalmáról.

Tartalom.

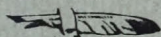
	Lap.
Vármegyénk és az 1867. kiegyezés s a koronázás. Irta :	
Trencsény Károly	115.
Görögök a Bácskában a török háboruk után. Irta :	
Érdújhelyi Menyhért	121.
Krónikás adatok vármegyénk történelméhez. Közli :	
T. K.	128.
A titeli ásatások. Irta : Érdújhelyi Menyhért	140.
Ásatásainkról. Irta : Roediger L.	143.

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XIX. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.
1904.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

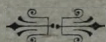
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy név változtatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u p. Bikity).

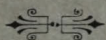
Titkár: Trencsény Károly Zombor.

Másodtitkár: Trischler Károly Zombor.

Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

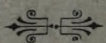
Múzeumőr: Roediger Lajos Zombor.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

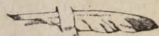

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A titkár hivatalos órái: szerda és péntek 11—12.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSENY KÁROLY,

TITKÁR.

XIX. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.

1904.

A boszna-gradovári kegykép Bácsban.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat mult évben tartott közgyűlésén néhány részletet olvastam Bács multjából a XVII. és XVIII. századból. Bosnyák forrásokra és az ottani történetírók kutatásaira támaszkodva kinutattam, hogy Budavár bevétele után a bácsi és környékbeli sokaczok túlnyomó részben Dolnja-Tuzla vidékéről jöttek mai hazájokba a gradovári franciskánus atyák vezetése alatt magokkal hozva a gradovári zárda-templom kegyképét. Az átköltözködés első évtizedeiben az új bácsi zárdát az anyakolostor iránti kegyeletből „A gradovári Nagyboldogasszonyról nevezett bácsi konvent“-nek írták az ismert szerzetesi évkönyek.

Az itt bemutatott képhez nt. Török Gyula uszódi plébános baráti figyelmességéből jutottam s Roediger Lajos muzeumőr ur jól sikerült fényképe után láthatja a szives olvasó ezt az emlékét a török hódoltság időszakának. — „Icon B. M. V. de Gradovar. olim in Regno Bosnae et Conventu Ffrum M. fidelium Cultu Celebris. Incenso Contu a Muhametanis, translata in Hungariam Bacsinum sub finem saeculi decimi septimi ad Conventum Ffrum M. Provinciae S. Joannis Capistranae.“ — Nem tekintve a kép aláírásának egy kis történelmi botlását: örülök, hogy e képecske is eddigi állításaink mellett bizonyít. A történelmi botlás abban van, hogy a képet nem hozták át a kapistráni provincziába; ez későbbi elnevezés. Az átköltözés korában „Bosna Argentina“ volt a provincia hivatalos elnevezése. Van Bácsban több kép ilyen aláírással, tehát 1757 előtti időből is.

Ujabb korban az egyes atyás a templom melletti folyosó

végén, a templom szentélyébe vezető ajtó mellett függő képet tartották az ősi Gradovárból hozott B. Sz. Mária kegyképének. Tévesen. Összehasonlítva azt az itt reprodukált képpel: első pillanatra szembeötlő a különbség.

Az a folyosói kép valamely jámbor szerb hívőnek ajándéka. A hagyomány is amellett szól, de meg magam is láttam környékbeli szerbeket, kik ezen kép előtt végezték ajtatosságukat. A képnek a fölirata is amellett szól: „Ovu ikonu napisa Dima pisav od stvorenja sveta 7193 od rožd. Hristova 1685. Bog da prosti.“

A gradovári ősi kép a zárda templomában volt. És ha az eredeti meg van: véleményem szerint az csak a Szent Szűz evangéliumi oldal mellékoltárán lehet a szeplőtlen fogantatás szobra mögött. Emellett látszik bizonyítani a reá aggatott kegyelt tárgy (anathema).

Hogy a gradovári kegyképet már Boszniában is, tehát a bevándorlás előtt tisztelték: bizonyítják a bosnyák történetírók.

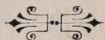
Lucsics Jeromos driveszti püspök Propaganda parancsából beható vizsgálatot tartott a kegykép ügyében az 1639. év szeptember 6-án. (*Relatio de facta inquisitione super miraculosa imagine B. M. V.*) A vizsgálat a kép eredete és leginkább ama gaztett körül forgott: miként profanizálták a törökök ezen képet. E vizsgálatból megtudjuk, hogy a gradovári zárdába ezt a képet Zvornikból vitték, a midőn a mohamedánok a kolostort elpusztították. (Fermendzsin. *Acta Bosnae*, 426.) Figyelemre méltó körülmény, hogy Lucsics püspök relációjának ez a része teljesen összevág a bácsi franciskánus kolostor évkönyveivel. Ez időben zárdafőnök Ljubicsics János atya volt, a bosznagradovári quardián; a vizsgálatba befolyt egy magyarországi atya is: a pécsi származású János páter — Joannes a Quinqueecclesiis. Nevével sokszor találkozunk a bácsi rendház évkönyveiben, valamint a provincia történetében is.

A bácsi zárdatemplom kegyképe is világos bizonyossága annak, hogy Bács város vármegyénkben régi műemlékekben a leggazdagabb

Tornya, a franciskánus templom sanctuariuma, a roska-do-zó várromok néma tanúi Hollós Mátyás dicsőséges uralkodásának és a meggyötrött Várady érsek főpásztori tevékenységének. A község határának egyes közhasználatban lévő elnevezéseit az Anjou-kor királyi diplomáin találjuk. A csúcsives várromok az elnyomatás napjaiban látták Hüssein dizdárt és zsoldosait, Musztafa imámot dzsámiában Allahnak és a prófétának szolgálni; Abdul-Kerim kádit a környék gabonátizedeit szedni és a budai pasának beszámolni.

Régi dicsőségünk egy-egy sugara előtör-e még valahonnan?

Evetovics János.

A bácsalmási nemes közbirtokosság (Compossessoratus) ezelőtt 100 évvel.

A bácsi plébánia régi poros aktái között kutatgatva kezem ügyébe került egy érdekes, száz éves „meghívó.”

Borsódi és katymári Latinovits József mint „homo regius” meghívja Nagyontisztelendő Bednatics Pál bácsi esperes-plébánost az 1803. évi szeptember 26, és következő napjaira Almásra, ahol ő az eddigi kincstári birtokot képező községbe és uradalomba az új tulajdonosokat be fogja vezetni.

Anyamegyénk multjának kétségkívül igen érdekes lapját teszi egyes városok, községek és családok viszontagságos birtokváltozásainak föltüntetése. A latin szövegű meghívót mint érdekes korrajzi adatot lényeges részeiben itt adom: „Ő Felsége a Bácsmegyében fekvő Almás kamarai birtokot a mellette fekvő Radonics¹⁾ és Perlákovics²⁾ pusztákkal, a minap kibocsátott kegyelmes királyi adománylevél erejénél fogva — szem előtt tartva hűséges szolgálataikat, a következőknek kegyes volt adni és adományozni — névszerint: almási Rudics Máté, János és Antal testvéreknek három kilenczedrészben, Antunovics Bertalan és elhalt Jakab testvére örököseinek Simeon, Ferencz és Károlynak két kilenczedrészben, továbbá Gugánovics Pálnak egy kilenczedrészben, nemkülönben Koronay Józsefnek egy kilenczedrészben és végül néhai Kovácsich Ferencz árváinak egy kilenczedrészben: egyben nekem kegyelmesen megparancsolni méltóztatott, hogy a fentemlített adományt nyert urakat

1) A szabadkai országút mentén a régi szőlők mellett.

2) Kétféle vélemény van: vagy a Sóstó, vagy a mélykúti út irányában van.

az említett birtokba és a királyi jog alapján kegyelmesen oda-
ajándékozott uradalomba bevezessem és véglegesen beiktassam.

Ő Felsége ezen kegyelmes parancsának kötelességszerűen engedelmeskedvén: a bevezetés és a végleges beiktatás napjául f. évi (1803.) szeptember 26-át és következő napjait tűztem ki, amikor a helyszinén megjelenvén — végrehajtjuk. Nagyontisztelendőségedet ezen a legmagasabb helyről reám bizott teendőkről ideje korán értesítvén: egyben köteles, megkülönböztetett tisztelettel Nagyontisztelendő Uraságodat a jelen sorok erejénél fogva a helyszinére meghivom, hogy az általam már meghatározott időben a bevezetést és a végleges beiktatást a törvényes formák megtartásával és egész teljességében megtegyem és keresztül vigyem. Kelt Borsódon, 1803. évi angusztus 29.-én. Id. borsódi és katymári Latinovics József, mint királyi ember, qua homo regius.“

Muli évi szeptemberben ünnepelhette volna az almási nemes közbirtokosság száz éves jubileumát. De mintha nem csupán a lezajlott száz esztendő, hanem maga a jubiláris év is e világ dicsőségének és javainak mulandóságára akart volna inteni: közvetlenül a beiktatás száz éves évtordulója előtt ott álltuk körül a nemes közbirtokosság egy kiváló tagjának a koporsóját, a mely magába zárta almási Kovácsich Máté apátplébános mulandó porhüvelyét.

Az élőnek örömet szereztem volna ez adatok közlésével, aki meleg érdeklődéssel kísérte Almás, szülőföldünk, multja iránt folytatott szerény igényű kutatásaimat.

A bács-almási uradalomba akkor bevezetett családok közül tudtommal kihaltak a Rudicsok, Gugánovicsok és a Koronayak is férfi ágon. Az átadásnál szerepet játszó egyénekről és családokról óhajtanék egyetmást közölni részint a magam kutatásai, részben b. e. Antunovics János vál. püspök, kalocsai nagyprépost följegyzései alapján.

Érdekelni fogja ez a bácskai embert történelmi szempontból, de különösen a vérség és rokonság folytán némely bácskai

családot is. Az almási Rudicsokról, Kovácsichokról, a katymári és borsódi Latinovicsokról szoltak már e társulat évkönyvei. (XIV., XV. stb. évf.)

Latinovics József, aki itt mint homo regius szerepel, Péter bács-bodrogi alispán és báró Bernyákovics Anna fia, családjában János nevű testvérével mint birtokszerző ismeretes. Megyei közéleti szerepléséről tárgyal történelmi társulatunk évkönyve több alkalommal (XV. évf. 154. és köv. lapjain). Bednaries Pál bácsi esperes-plébános az 1806. évi Visita Canonica följegyzése szerint Tököl (Csepelsziget) községből származott. Ez azon kevés pest- és fejérmegyei községek közül való, a hol a török hódoltság megszűnésével a Boszniából bevándorolt szláv népség telepedett le a budai boszniai, illetve kapisztráni franciskánusok vezetése és oltalma alatt. Bednaries Pál káplánkodott Zomborban és Baján; plébános volt Dusnokon és administrator Szabadkán, ahonnan kollegrádi és zay-ugróci Kolonics László kalocsai érsek a bácsi plébániára helyezte át.

A bácsalmási uradalom mint feljebb olvasható, egy kilenczedrészben Gugánovics Pálnak jutott osztályrészül. Ezen családnak egyenes leszármazottjai a Bács-Bodrog, Baranya és Verőcze vármegyékben iránytadó Siskovits család tagjai, a mely névhez adoptálás által jutottak és így majdnem teljes feledésbe ment az ősi név, a mellyel magyar nemességet és birtokot szereztek. Elsők között áll az az új bácskai megnevezett családok között. Utolsó férfi sarja a néhány év előtt elhunyt almási és gödrei Siskovits Tamás, a baranya-sásdi, majd a bácsalmási kerületnek országgyűlési képviselője, a megyei közélet jólismert és általánosan tisztelt vezéralakja, a derék emberbarát, a ki boldog volt, ha valakivel jót tehetett önzetlenül, érdeknélkül. Utolsó hajtása volt családja törzsének és halálával megva szakadt a Gugánovicsoknak bácskai viszonyaink szerint aránylag régi nemesi családja. A család fészke: Szabadka, ahol Gugánovics Mátyás háza már 1696-ban a katonai beszállásoltatás és más, evvel járó hasonló természetű köz-

terhektől ment volt. Ez a Mátyás gyermektelenül halt meg és így a család tulajdonképeni alapítójának testvérét: Miklóst kell tartanunk, aki 1696. november 27-én magyar nemességet kapott, ámde a birtokszerzésben testvére: Mátyás teszi meg az első lépéseket az akkori kincstári pusztán, a mai Kunbaja Nagyközség határában. Hogyan? Valamivel később erről. Lássuk a nemesi oklevelet. Gugánovics Miklóst Lipót király 1696-ban megnemesíti hűsége és abbeli érdemei jutalmazásául, amelyeket a Magyar szent korona, valamint Ő felsége személye iránt különféle időben és helyen tanusított. Miklós révén nemesi rangra emelkedett: neje Csákics Johanna, József és Jakab fiai; anyja: Mándich Lucia, valamint testvére: Márton és rokona Antunovics István és ennek neje Gugánovics Anna Petronella és gyermekek Antal. Ezen nemesi levelet első alkalommal meghirdette Baján 1699-ben Csupor István vármegyei helyettes jegyző; másodszori meghirdetése történt: „1797-ik esztendőben januáriusnak 23-ik és több utánna való napjaiban T. N. Bács vármegyének szabad királyi Zombor városában tartott közgyűlése alatt. Ezen nemes armális levél nemes Gugánovics Simon és Gugánovics Mátyás részére meghirdettetvén — ugyancsak a nemesek lajstromába beirattattak. Költ mint fellyebb és kiadatott Bunyik Benjamin első V. Nótárius által.“

A későbbi vagyonosodáshoz Gugánovics Mátyás és Antunovics István által jutott mindkettőnek a nemzetsége, mert ezek 1719. évi július 10-én Thán Ádám Jánossal a szegedi kincstári jószágigazgatóval kötött szerződés értelmében a kincstári pusztát: Kunbaját 450 forintért kapják „erga tamen obtinendam et gratiose expediendam Excelsae Camerae ratificationem.“ 1719. július 14-én az itt már említett Gugánovics Mátyás és Antunovics Istvánon kívül a kunbajai birtokban találjuk Gugánovics Józsefet is, aki a nemességet szerző Miklós legidősebb fia lehetett. Ezen leiratban a szegedi jószágigazgatóság Lipót király ily irányu magas leiratát kapja; „ut videlicet Stephanus Antunovics, Mathias et Josephus Gugánovics predium Kunbaja

tenere possint — quod antea sub censu habebant — pro fl. 450; illudque sub edictione fisci Regii quoad summam jure tamen inscriptio.“ Nincs okunk kételkedni ezen feljegyzések föltétlen hitelességén és így a kunbajai kincstári puszta első és egyedüli birtokosainak a Gugánovics és Antunovics család tagjait kell tekintenünk. De a birtoklás alapja jogilag aligha volt egészen biztosítva, mert rövid pár év után Kunbaján találjuk Latinovics Dániel és István testvéreket. Ezek ugyanis biztosítják Gugánovics Mátyást, hogy őt a Kunbaja felerésze feletti birtoklásában zavarni nem fogják, noha ők az Antunovics-Gugánovics Petronellát és fiait: Simont és Istvánt megillető jutalékot — megvették.

Mi történt itt? mily okok idézték elő ezen eladását a birtoknak? — a rendelkezésre álló forrásokból — nem birtam ki-kutatni.

Itt van elvetve a Latinovics, Gugánovics és Antunovics családok közötti viszálykodás magva, amely kisebb-nagyobb megszakításokkal 70 évig tartott. Latinovics Dániel és István kunbajai szereplését nem említi Dudás, a család történetírója. Előtte csak a Pálffy-féle palatinális donáció ismeretes, amikor (1745) ezek fiai: Péter — és a másik négy testvér: György, Antal, Jakab, Lőrincz kezére került Kunbaja egy része. A családi viszálykodás — a melynek folyamán Antunovics Simon, Péter sógora, ismét Kunbaja egy részéhez jutott — 1791-ig tart, a mikor a királyi kincstár a Gugánovics, Antunovics és Latinovics családok ellen pört indított; ezek pervesztesek lettek 1815-ben. Kunbaja a kincstárnak jutott és ettől vásárolta meg Rudics Máté. Az egész pör titkos mozgatójának őt tartották a birtokból kiűzött családok, aki — mint József császár Bachó nevű biztosának politikai iskolájában fölnevekedett ravasz férfiú, nem volt válogatós az eszközökben, csakhogy célját: nagygyá és gazdaggá tenni testvére családját, elérhesse.¹⁾ Kortársai röviden,

¹⁾ Arczképe fő Kuluncsics Miklós bajmoki esperes-plébános úr birtokában van Bizonýára szívesen átengedi a Történelmi Társulatnak.

megbélyegzőleg így jellemezték: Mathaeus-Atheus. Mennyi alapja lehet ezen családi hagyománynak: azt a családi levéltárak elfogulatlan áttanulmányozása után állapíthatná meg egy hivatott, a kort és szereplő személyeket ismerő férfiú.

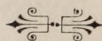
Kissé messze elkalandoztam a bácsmegyei családok történelmének mezőin: de összefüggésben találván ezeket az almási Gugánovicsok multjával, szükségesnek tartottam ezt a kitérést. Gugánovics Pál, aki 1803-ban az almási birtokot királyi adomány alapján kapta: II. Gugánovics Miklós és Siskovics Ágnes fia volt. Atyjának egyetlen fiú gyermeke. Leánytestvérei: Klára, Teréz, Katalin és Magdolna.

Gugánovics Pálnak fia Siskovics József Verőcze és Baranya vármegye főispánja, a Gaj-féle illyr mozgalmak idején királyi biztos Zágrábban — fia Siskovics Tamás orsz. képviselő.

*

A bácsalmási nemes közbirtokosság 100 éves jubileumán az almási Antunovicsok és Kovácsichok élő tagjai áldozhatnak a derék hősök emlékének. Szülőföldem iránti szeretetből és Bednics bácsi plébános elődöm iránti kegyeletből közlöm ezen sorokat.

Evetovics János.

A torzsai németek lakodalmi szokásai.

1. *Eljegyzés.* A torzsai németek igen korán adják össze gyermekeiket.¹⁾ A párok összeadásánál, illetőleg a házasságkötésnél náluk is a számítás, az anyagi érdek jó leginkább számításba. Szerelmi házasságok nem igen fordulnak elő. Leginkább parancsszóra történik az egybekelés, minek gyakori eredménye a boldogtalan házaselet. Az eljegyzés igen egyszerűen történik, melyet persze a lánykérés megelőz, s ez következőleg

¹⁾ A lányok alig 15—16 évesek, a fiúk 18—19-ik évben vannak rendszeren.

folyik le. A fiatal ember anyja, vagy más nőrokonok elmennek a lány szüleihez (ezek hiányában a gyámokhoz) és a szokásos üdvözlés után ezt mondják: „Können wir Euer Mäd vor unsern Sohn als Sohnsfrau han? (Megkaphatjuk-e lányukat fiunk számára feleségül?) Ha a szülők elhatározták magukat, hogy lányukat oda adják, akkor egyszerűen azt felelik: „Ja“ (igen) vagy „S kann sin (lehet). Erre még ugyanaznap vagy másik este a fiú elmegy a lányhoz és még ő maga is megkérdezi a lányt: „Willst du meine Frau werden?“ (Akarsz-e feleségem lenni?) A lánytól függne igent vagy nemet mondani, de már rendesen igent mond, mert a dolog előre ki van csinálva. Ha azonban a szülők nem óhajtják hozzá adni, akkor rendesen azzal utasítják vissza a kérőket: „Sie ist noch jung, sie kann noch warte.“ (Még fiatal, várhat még.)

A beleegyező ígéret után egy később meghatározott napon (rendesen szombaton) d. u. 4—6 óra közt elmennek a saját felekezetük lelkészéhez (most: előbb az anyakönyvi hivatalba). A meghívott vendégek a menyasszony házában gyülekeznek és onnan párosával (csak férfiak) mennek a lelkész lakásába. Elöl mennek az örömapák (vagy helyetteseik) aztán a rokonok és a többi meghitt vendég. (Meghívják pedig a két közvetlen szomszédot, meg az átellenes szomszédokat okvetlenül s aztán másokat.) Legvégül megy a jegyes pár, rendesen feketébe öltözve. A pap előbb beszédet intéz a jegyes párhoz a házaseletről, aztán azt kérdezi előbb a vőlegénytől: „Akarod-e N. N. hajadont nőül venni?“ (Willst du den Jungfrau N. N. zu Ehegattin?). Viszont a menyasszonytól is kérdi: „Akarod-e N. N. fiatal embert férjedül?“ (Willst du den N. N. zum Gemahl?) Erre mindkettő egyszerűen „Ja“-val felel, mire kezét nyujtva az eljegyzés szertartása véget ér és a jegyes pár hazasiet. A tanuk pedig az erről szerkesztett vallomási ívet egyenkint aláírják. Ezután ismét ugyanazon rendben, párosával a menyasszony lakására térnek, hol a vendégeket dús lakoma várja, melynek rendje a következő:

Marhahúsleves rizsszel és tésztával.

Marhahús.

Paradicsom és tormamártás.

Töltött káposzta disznóhússal és hurkával.

Baromfi pecsenye zeller- és káposztasalátával.

Sütemény és fánk.

Befőtt gyümölcs.

Bor.

Az eljegyzés neve „Handstreich.“ Gyűrűváltás nincs, bár újabban szoktak venni jegygyűrűket is.

Az eljegyzés után a fiatalok külön szobát kapnak és ezen időtől fogva már úgy élnek, mint férj és feleség. Azért sohasem fordul elő, hogy az eljegyzés után a viszony felbomlanék. Az új vő az eljegyzés után majdnem mindig ott tartózkodik a menyasszonya házában és ott segít.

A fiatalok nem sokáig járnak jegyben (4—6 hétig), kivéve, ha a házassági engedély (Schreives), melynek megszerzése sok költségbe kerül, mivel majdnem mindannyian katonasor előtt nősülnek, soká késik. Aztán meghatározzák a lakodalom napját.

2. *A lakodalom.* (Előkészületek. Meghívás.) Az előkészület (Zurichten) a csütörtöki napon tartandó lakodalom előtti hétfőn kezdődik, illetőleg már vasárnap, midőn a vendégeket meghívják. Ez a következőleg történik. Két választott hivogató felpántlikázott bottal, a meghívottak névjegyzékével, bejárják a meghívandók házait. Kopogtatva és a belépésre engedélyt nyerve, a szokásos köszönés után ezt mondja az egyik hivogató:

Guten Tag, liebe Freunde!

Wir sind zu euerer Thüre hereingeschritten,

Wenn wir zwei Pferde hätten,

Wären wir hereingeritten.

Nicht wegen mir oder meinen Kameraden,

Sondern wegen Braut und Bräutigam,

Hochzeitsvater und Hochzeitsmutter,

dass ihr am zukünftigen Donnerstag bei N. N. erschei-

nen sollt den Kirchengang helfen verzieren, was Küch' und Keller anbelangt, helfen verzehren. Messer und Gabel sollt ihr mitbringen und 's Maul (Mund) in die Schublad sperren (d'hem losse¹⁾) (Megjegyzendő, hogy az evőeszközöket mindenki magával viszi.) A lakodalom előtti hétfőn kezdődik a sütés-főzés. E napon a koszorúlánysok (Brautmäd) — a lakodalom nagyságához mérten 6—14 pár — felpántlikázott kánákkal és kosarakkal bejárják a meghívott házakat (zammetra'), hol tejet, vaját, zsirt, tojást, lisztet, kolbászt kapnak, melyet aztán este a lakodalmos házba visznek. E napon ott látják el őket kosztal. Kedden pedig hazaszállítja kiki a halálra és gyomornak szánt baromfit. Van aztán kegyetlen öldöklés, kopasztás, forrázás, szóval óriási munka: sütés-főzés, a mi eltart csütörtök estig és — ha két napos a lakodalom — szombat reggelig. Szerdán pedig a vőfélyek²⁾ kocsira ülnek és összehordják az asztalokat (a nagy lakodalmak mind korcsmában tartatnak.) Rendesen felpántlikázott kulacs (csutora) van náluk és a felpántlikázott lovakkal végig kurjongatják a falut a kocsiban állva és egymás vállát tartva. Hellyel-közzel meg-megállnak egy-egy jó pajtást vagy jóakarót, ismerőst egy-egy kortytyal megkinálnak. Este aztán az illető korcsmában jókat mulatva, az utolsó előtti előkészület is megtörtént.

Csütörtöki napon kezdődik a lakodalom, melyre 50—120 ház népe (tehát 100—300 ember) van meghiva. A lakodalom napján (csütörtökön) reggeli 10 óra után kezdődik az illető helyiségekben a gyülekezés, hol a vendégeket már pőre asztalra rakott kalács (a németek speciálitása: a Dinnerkuche és Dickerkuche, vékony és vastag kalács) meg fehér és siller bor várja. A lakodalom kezdetét a 11 órai első harangozás hirdeti. Mikor a másodikat elharangozták, elmennek a menyasszonyért (Brautabhole) a vőfélyek és a pincérek — kék kötővel, melyet

¹⁾ Sajnos, ez már egészen kimegy a divatból és úri módra, nyomtatott meghívókat küldenek szét.

²⁾ Brautführer.

megbizáskor ajándékba kapnak, és fehér törülközővel; boros kancsó a kezükben. Elől megy a trombitás zene, aztán nagyság szerint a vőfélyek, utánuk a pincérek. A menyasszony rendesen más házban öltözködik; vele vannak a koszorúslányok is, akik öltöztetik.

Midőn a kurjongató, ugrálva táncoló csapat a menyasszonyi hajlék elé kerül, egyik megbízott vőfély a zenészekkel bemegy és kikéri a menyasszonyt a következő mondással:

Im Namen des Bräutigams

Tritt ich hierfür

Zu verlangen die Braut.

Der Hochzeiter¹⁾ ist ja bekannt,

N. N. wird er genannt.

In diesem Namen sind wir geschickt,

Die Braut zu verlangen,

Sie sei geschmückt.

Drum schaut Euch den Trupp

Von Jünglingen an,

Welches Paar sie führen kann;

Und ruft Euch zwei von Ihnen heraus,

Welche sie führen in's Hochzeitshaus.

Drum bitten wir den Herrn und Frau vom Haus,

Sie möchten uns geben die Braut heraus.

Vivat! Ihr Musikanten spielet auf,

Und bringet uns die Braut heraus!

Erre a zene rázendit egy nótára és a két legnagyobb vőfély kihozza a menyasszonyt. A menet elindul a menyasszony által meghatározott sorrendben, ki a koszorúslányoknak kijelöli a párját. Elől megy a zene, aztán a két legnagyobb vőfély, kik a menyasszonyt vezetik. Utánok ezeknek a koszorúslányai; ezek után megint két vőfély és utánok koszorúslányaik, míg tart bennök. Legutoljára a pincérek. A vőlegény a korcsmában várja a menyasszonyt. A menyasszony fekete selyemruhát visel.

¹⁾ Vőlegény.

Fején fehér myrtusz koszorú. A vőlegény is fekete ruhában van, bal gomblyukában fehér műbokréta. Ugyszintén a vőfélyek és koszorúlánycok csak virágcsokrot viselnek. (Sträusche.) A menyasszony felbokrétázása, felpántlikázása teljesen kiment a divatból.

A korcsmába érve egy külön szobába vezetik a menyasszonyt, hol a két örömanya még igazít egyet-mást a ruháján. Aztán ott is kikérik a menyasszonyt. A kihivogató a következő beszédet intézi a jelenlevőkhöz:

Geehrte Freunde und Mitgäste!

Wenn ich Ihre Aufmerksamkeit auf einige Minuten in Anspruch nehme, so bitte ich sie verehrte Gäste und Anwesende diese Meine Freiheit nicht Übel zu nehmen, da ich Ihnen über die Hochzeit im Allgemeinen etwas vorplaudern will.

Was ist eine Hochzeit? Mir scheint die Hochzeit ist ein Modeartikel zu sein, der zwar in den Katalogen unserer Kaufleute nirgends angeboten wird, aber vom weiblichen Geschlechte stets begehüt wird. Merkwürdiger Weise herrscht hierbei auch bei einem sehr grossen Theil der männlichen Jugend eine sehr rührende Übereinstimmung des Geschmackes. Bei jungen Leuten ist die Hochzeit sehr in der Mode. Wunderbarer Weise veraltet diese Mode nie, denn sie war schon in Paradiese ein vielbegehrter Artikel. Des Weiteren scheint mir die Hochzeit eine Arznei zu sein, u. z. eine sehr kräftige. Wer sah von Ihnen schon nicht Liebende, die umbergingen, als seien sie krank. Trübe Augen, blasse Wangen, unendbares Verlangen, mangelnder Appetit, unruhiger Schlaf, das sind die gewöhnlichen Merkmale der von der Krankheit: Liebe Befallenen. Gegen diese Krankheit besteht keine Apotheke, kein Heilmittel. Kein Arzt weiss ein Pulver oder eine Pille dagegen, nur eine Hochzeit bewerkstelligt die wörtliche Wiedergenesung. Bald sind die Wangen wieder roth, die Augen glänzen und alles ist wieder in Ordnung.

Aber die Hochzeit ist auch ein Kapital, das gar bald

Zinsen trägt. Erst bekommt der Mann die Frau allein; dann kommen 1, 2, 3, 4 bis 5 Prozent dazu; ja es gibt Leute die geradezu Wucherzinsen: 10—12 oder noch mehr Prozente einbekommen. Indessen werden die Kapitalisten von dem Wenigstens beneidet und allgemein werden in Torzsa 1—2% als das wichtigste Einkommen gehalten. (Ansonsten 4—5%).

Die Hochzeit zweier Menschenkinder, die sich herzlich zugethan sind, ist selbst für die Engel im Himmel ein Fest! und daher nicht nur für die, die am heutigen Festtage theilnehmen.

Und nun weil wir viel Gäste haben, wollen wir dem Herrn Bräutigam seine Braut heraushaben. Vivat! Ihr Musikanten spielet auf und bringet uns die Braut heraus! — Erre egy vén toprongyos, fehér lepedőbe burkolt anyóka jelenik meg. Ennek azt mondja a szónok:

Was sieh ich vor mir?

Ein altes Weib!

Gar hässlich krumm und lahm!

Geh' wieder wo du warst.

Oder fällt dir ein rohes Opfer zu.

Vivat! Ihr Musikanten spielet auf,

Und bringet mir die rechte Braut heraus.

Ezután egy kis lány jön ki, kinek a szónok azt mondja:

Was sieh' ich vor mir?

Ein kleines Kind!

Als Braut dazu nicht taugt.

Geh weg mein Kind!

Geh weg geschwind!

Und lerne erst,

Was Menschen sind!

Vivat! Ihr Musikanten spielet auf,

Und bringet mir die rechte Braut heraus!

Erre aztán kijön az igazi menyasszony, kit így fogad:

Dies ist die rechte Braut!
Sie blüht wie eine Rose auf der Wiese,
Wie eine Lilie im Paradiese.
Vivat! Ihr Musikanten spielet auf!
Nu nun ziehen wir ins Gemeindehaus
Und von dort ins Gotteshaus.

Erre a menet a következő rendben indul az esketésre: Legelől megy a két tanu (Beistand) mindegyik kezében egy alma (narancs, citrom), melybe egy rozmaringág van beletűzve s a vőlegényt vezetik. Utánuk a menyasszonyt a második vőfélypár vezeti. Ezek után a fenti sorrendben a többi koszorúlánnyok és vőfélyek. Leghátul a zene, mely a templom elé érve addig játszik, míg valamennyien nincsenek a templomban (községházában¹). A templomba érve a harmadik vőfélypár vezeti a menyasszonyt az oltárhoz és a negyedik vissza; szóval úgy rendezik be, hogy mindegyik pár tehessen valami szolgálatot a menyasszonynak és vőlegénynek.

Az esketés, melyet a polgári házasságkötés megelőz, következőleg történik: Mikor a pap a templomba lép, egy zsoltárt énekelnek. Ennek elhangzása után a funkcionáriusok a menyasszonyt és vőlegényt az oltár elé vezetik és a menyasszony jobbra, a vőlegény balra áll fel. A pap elébük lép és beszédet intéz hozzájuk. Majd kezet fogva az esküt mondják, melyet a pap előbb a menyasszonynak, aztán a vőlegénynek mond elő. Az eskü után visszavezetik az új párt a helyére, még egy ének elhangzik, s a menet visszaindul, most már kiki a maga párjával. Persze a trombita harsog folyvást.

A templomból megint a korcsmába (egyesek haza) mennek. Az ebéd már elkészült. Szépen terített asztalok várják a vendégek egybegyűlését és rendszeren akkor kezdenek csak enni, mikor a pap is megérkezett már.

¹) E sorrend és népszokás is veszendőben van, mert legujabban karonfogva megy már kiki a maga párjával, — értem a koszorúlánnyokat és vőfélyeket.

Ebéd:

Rizskása- és metéltleves erősen sáfrányozva.

Marhahús, torna- és erősen fahéjas paradicsommártás.

Savanyu- és töltöttkáposzta kolbásszal és disznóhussal.

Szárnyas-, borju- és disznópecsenye káposzta- és zellersalátával.

Vékony lepény, vajas fánk, piskóta tészta (Zwieback).

Apró sütemény.

Főtt szilva és befőtt gyümölcs (meggy).

Bor.

Vacsora:

Savanyuleves szárnyas aprólékkal.

Marhahus paprikás.

Pecsenyék, zellersalátával.

Főtt szilva, meggy.

Bor.

Fekete kávé.

Az ebéd kezdetével az örömapák asztalról asztalra járva azt mondják: Ich wünsch Euch a gute Appetit (Jó étvágyat kívánok). Aztán többször biztatják a vendégeket, hogy igyanak is, miközben végig koccintanak az egész társasággal. Ebéd közben a zene játszik, s felköszöntőket is mondanak.

Az ebéd vége felé bejön a szakácsné és panaszkodik, hogy eltört egy fazekat, melyet meg kell fizetnie, s kéri a vendégeket, hogy adakozzanak egy pár fillért. Körülhord egy fényesre surolt sárgarézkanalat, melybe csak úgy hullanak az obulusok. Ezt csakhamar a mosogató asszony hasonló panasszal megismétli. A zenészek is tányéroznak. Mikor a bőséges ebédnek vége van, következik a menyasszony-tánc. — Mig a táncteremből kitakarítják az asztalokat és székeket, addig az udvaron a pincérek, szakácsnők, mosogatók és egyéb konyhaszemélyzet körbe állnak, s igen komikus táncot járnak a vendégek nagy multságára, s csak aztán vonul be a zene a menyasszony-tánchoz játszani. Ezt pincértáncnak (Kellnertanz) nevezik. — Hajdan egyik érde-

kessége volt a menyasszonytáncnak, hogy valaki lehuzta a menyasszony egyik cipőjét és mikor a vőlegény táncra kérte menyasszonyát — ő táncol vele legelőször, — az azt mondta, hogy nincs cipője — ellopták. Erre aztán jelentkezett valaki, hogy ő talált egy cipőt, de nem adja vissza; vegyék meg tőle. Aztán elárverezték. Árverezők csak a vőfélyek lehettek. A tolvaj — ebéd alatt — egyik pincér volt. A befolyt pénz a menyasszonyé volt. A divat, mint minden népiest, ezt is elsodorta már.

A táncot a vőlegény kezdi a menyasszonnyal (Brauttanz). Néhányszor körülkeringőzve átveszi tőle az első vőfély, a vőlegény pedig annak koszorulányával táncol. Így végig táncolják a sorrendet. Aztán következnek az örömapák a menyasszonnyal és az örömanyák a vőlegénnyel. Végre a tánc általános. Megjegyzendő, ha nős táncol a menyasszonnyal, a vőlegény rögtön annak feleségével táncol. A vőfélyek szintén azokéval, kik az ő koszorulányukat viszik táncba. A menyasszony-tánc után a lányok hazamennek átöltözni (fehérbe) és aztán folyik a tánc szüntelenül vacsoráig. Ekkor a lányok ismét átöltöznek és tart az evés, ivás, tánc reggelig. Nagy lakodalom két-három napig is eltart. Másnap megint van ebéd (Imms) és tánc a roskadásig. Szombaton aztán széthordják az asztalokat, székeket, padokat és edényeket.

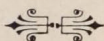
Végül meg kell még jegyeznem, hogy a küldött ételeken kívül a menyasszonyt még különféle tárgyakkal és pénzzel is megajándékozzák.

Hogy mit fogyasztanak el ilyen lakodalmon, csak hozzávetőleg jegyzem ide: 1 tehén (140—150 kg.), 2—3 borju (120—30 kg.), 3—400 drb baromfi, 3—400 pár kolbász, 20—30 kg. szalonna töltött káposztának, 1—2 süldő (60—70 kg.), 100 kg. zsír és vaj is annyi, 400 kg. kenyérliszt, 250 kg. fehér liszt kalácsnak és süteménynek, 30—40 kg. cukor, 600—700 tojás és 1000—1200 liter bor, temérdek zöldség és fűszer. — Ily lakomát igazán csak oly gazdag nép engedhet meg magának, milyen éppen a torzsai is. 1000—1500 koronát is rászán-

hatnak, bár minden meghívott vendégcsalád legalább egy pár csirkét, 1—2 kg. zsirt, 2—4 pár kolbászt, 2—3 liter tejet, 5—10 tojást, 1—2 kg. pecsenyét küld.

Ime egy részlet községünk ethnografiájából

Holzmann Ignác.

A bácskai ősemberi-telepek kinyomozásának kérdéséhez.

Irta: Gubicza Kálmán.

Mig hazánk több helyén diszes muzeumok emelkednek, s a bennök kiállított tárgyak sokasága gazdagon tükrözi vissza azon vidék multját, jelenét, természeti, földrajzi és ethnographiai sajátosságait: addig itt, a Bácskában, hazánknak ezen vagyonosságban és területi nagyságban úgyszólván legelől álló megyéjében a muzeum még ma is csak a gyermekkorát éli. A Bács-Bodrog vármegyei tört. társulat által az utóbbi időkben kifejtett széles körű agitáció azonban lassan-lassan meghozza gyümölcsét; a megyei muzeum iránti érdeklődés megyszerte fel van keltve, s remélhető, hogy ezen az úton a gyűjtés is mindjobban megindul.

Ha visszatekintünk megyénk történelmi multjára, kétségtelennek látszik, hogy nincsen e megyében község, nincsen határ, a hol nem lehetne valami muzeumba való tárgyat találni. Az is bizonyos, hogy már eddig is előfordult minden községben valami régiséglet, de nem akadt ember, a ki azt az elkallódástól megóvta volna; sőt még arra sem gondolt senki, hogy legalább az előfordulási körülményekre vonatkozó adatokat feljegyezte volna. Már pedig — régészeti szempontból — az adatoknak egyszerű felemlítése is igen fontos. Az ilyen feljegyzések a helyszíni kutatásoknál nyomra, a helyszíni kutatások pedig nem egyszer érdekes felfedezésekre vezetnek, s olyan tényeket igazolnak, a melyekről írott adataink egyáltalán nincsenek.

Igy vagyunk például: a történelem előtti idők emlékeivel. Az ősemberi telepek nyomait, valamint az ezen kor embereinek földműveit lassan-lassan elegyengeti a szántó-vető ekéje, hogy többet ne említsek, ott van a „római sáncz“ néven ismert földmű. Ma már az is pusztulásnak indult. A kisebb földvárakról és halmokról ugyanezt mondhatjuk;

sőt ezeket ma már itt-ott, még az archeologus éles szeme is alig tudja megkülönböztetni. Pedig mily sok és megyénk őskori történetére becses adat vész ezáltal kárba!

De még mindig nem késő megmenteni azt, a mi még megmenthető. A megye művelt közönsége: különösen a lelkészek, jegyzők és a tanítók azok, a kik e tekintetben igen sokat tehetnének. Ők érintkeznek leginkább a néppel. A megyei történet- és régiségtudománynak tesz szolgálatot, a ki bármely csekély mértékben is, hozzájárul Bács-Bodrog vármegye régészeti emlékeinek és adatainak összegyűjtéséhez; emléket állít önmagának, ha csak egy darabbal gazdagítja is a megyei muzeumot; mécsset gyűjt, s a tudomány világosságát emeli, ha a legjelentéktelenebbnek látszó dolgot is feljegyzí, a mi megyénk történetével és archeológiájával vonatkozásba hozható. Nyomozzunk ki tehát minden adatot, jegyezzük azt fel pontosan; puhatoljuk ki a határban előforduló régészeti emlékeket és lelőhelyeket; mentsük meg az elpusztulástól és elhallódástól az esetleg felszínre kerülő régiségleleteket, s juttassuk azokat megillető helyükre, a megyei muzeumba. A muzeumi tárgyak postai szállítása portómentes; tehát még anyagi áldozatot sem kell hoznunk.

Az őshajdankorban megyénk területén létezett ősemlékek ki-nyomozásának kérdése mind jobban előtérbe nyomul: a megyei tört. társulat érdekeinek vélek tehát szolgálatot tenni, midőn az adatgyűjtés megkönnyítésére összeállítottam az alábbi tervezetet, mely gyakorlatilag kipróbált módon útbaigazítja a kutatót, hogy archeologiai buvárlatánál mire fektesse a fősúlyt.

Régészeti emlékek felfedezésére két út vezet. Egyik a véletlen, másik a szakszerű kutatás módja. A véletlen útján is sok becses és érdekes régiséglelet jutott már felszínre. Ilyen véletlen esetnek nevezhetjük, pl. ha szántás, rigolozás, árkolás, határsánczolás, építés, alapozás, kubikolás, föld- és homokhordás, csatornázás, vasútepités, pincze- és kútásás, vizmosás, kapálás, töltögetés, vagy más e féle útján jutunk valamely régiséglelet birtokába. A szakszerű kutatás már abban áll — ha ismeretes külső nyomok és jelek után indulva — bizonyos eredmények elérése czéljából, egyes helyeket vagy területeket directe felásatunk.

Első gondunk legyen tehát kipuhatolni, vajjon találtak-e már valaha a községben vagy annak határában valami régiséget? A hosszú téli esték bő alkalmat nyújtanak a néppel való érintkezésre. Ahol olvasóköri vagy más társas-egyesület van, ott az esti társas összejövetelek alkalmával fel kell vetni ezt a kérdést is, s én hiszem, hogy ez úton is szerezhetünk minden községből némi értesülést. Ezen törekvésünkben különösen az

idősebb szántó-vetők, a kubikosok, s a határ minden zegét-zúgát alaposan ismerő határőrök és vadászok lehetnek nagy segítségünkre.

Hálás, gyönyörködtető, s valóban intelligens embert megillető szerepre vállalkozik az, aki üres idejéből egy-egy órát, meggyénk homályos multjának felderítésére szentel.

A helyi kutatónak azonban meg kell ismernie községének határát is. E végből szemleutakat kell tennie, a mikre a vadászkirándulások is elég alkalmasak. Az őszi szántások és mélyítések, a téglavetők és más kubik-gödrök, nyitott könyvként tárják elénk azt, a mi után kutatunk.

Azután jegyzünk. Feljegyezzük, hogy van-e a község határában olyan hely, mely ősemberi megtelepülés nyomát mutatja? Melyik dűlőben fekszik? Mily kiterjedésű? Mi jellemzi a telepet? Találhatók-e cserpekekkel és csontokkal beszórt helyek? Tűzhelyek? Emberi kéz alkotta dombok, domborok? Köralaku vagy négyszög alaku sánczok? Urnasirok? Régi temető? Átlettek-e ezen ismert helyek kutatva? Mikor? Ki által? Minő eredménnyel? Fejegyezzük azt is, hogy találtatott-e már valamikor a község bel- vagy külterületén régiséglelet? Mi? Hol? Mikor? Ki találta? Milyen körülmények között? Hova került a lelet? stb. stb. Az adatokat rövid ismertető czikk keretébe összefoglalva, a megyei tört. társulat muzeumőrének az Évkönyv-ben való közlés végett beküldjük.

* * *

Hogy a történelemelőtti időszak mikor kezdődött — értvén az ember megjelenését — arról még általánosságban is alig szólhatunk. Dr. Nyáry Albert báró, hazánk hírneves archeologusa azt írja, hogy dr. Dowler 16 láb mélységben talált ép emberi csontokra, a melyeket a felettük fekvő hat különféle hordalék-réteg után 50—60 ezer évesnek tartanak; Floridában pedig egy korallrakodékból 10 ezer évesre becsült emberi csontvázat ástak ki. Ezek után nem kell csodálkoznunk azon, hogy Cziráky Gyula, gombosi archeologusunk az ottani ősemberi-telepet legalább is 4 ezer évesnek tartja. Már most, a gombosi ősemberi-teleppel szemben tekintvén a bodrogmonostorszegi őstelep hajdankori lakóinak fejletlen kulturáját, ez utóbbit még idősebbnek kell tartanunk. Ezek után habozás nélkül kimondhatom, hogy a Bácskaság őskori kulturája jóval túlhaladja a 4—5 ezer évet is. Itt kezdődik Bács-Bodrog megye történelemelőtti időszaka.

Az ősembernek a létfenntartási küzdelem minden esélyével szembe kellett szállania. Az ezen korban élt nagyszámu és hatalmas erejű vadállatok lépten-nyomon zaklathatták támadásaikkal; az időjárás viszonyosságai: a hideg, a meleg, az eső, a hó, a szél mind megtépte mez-

telen testét. Ezek mellett mindennapi eledelének előteremtése is nem kevés gondot okozott neki. Egyetlen fegyvere a letörött faág volt. Lakását az ürgék módjára a földbe vájta. Eledelét kezdetben a tavi kagylók, a különféle csigák, a vaczkor, egyes gyökér- és kalászosnövények képezhették. Csak később, mikor már ur lett egyes állatfajok felett, csak akkor izlelte meg a piros, meleg állati vért és a hust. Fokról-fokra megismerte a követ is, melylyel az egyszerű faágnál nagyobbbat sújthatott. Ez lett a fegyvere. Kezdetben megelégedett az alaktalan kődarabbal is. Itt kezdődött a kőkorszak. A kőkorszak ezen időszaka a régibb kőkor, az u. n. palaeolith-korszak. Az eddigi adatok még nem igazolták, hogy megyénk területén a palaeolith-kor embere is élt volna.

Évezredekbe került, míg az ember a kövek megmunkálását megtanulta. Hogy fegyverének éle legyen, a követ zúzókövekkel szilánkokra hasogatta; más darabokat pedig kitartó munkával élesre csiszolt, a nyél számára pedig lyukat fúrt bele. Így készült a kőkés, a nyílhegy, a vakaró, a kövőő, a kőalapács, a kőbalta, meg más, e féle szükségleti eszköz. Az archeologia ezt a kort is megkülönböztetvén, általánosan csiszolt-kőkornak (neolith-kornak) nevezi.

Ebben a korszakban már a Duna- és a Tiszamentén is megjelent az ember. Nyilván ezen nagy folyók voltak a vezetőik. Az is kétségtelen, hogy kulturájukat is magukkal hozták.

A kőből való szerszámokat a későbbi időkben a csonteszközök egészíték ki. Az elejtett állatok szarva, agancsa, valamint az élesre hasított lábszárcsont is pompás támadóeszközüül szolgálhatott.

A kőkorszakbeli embert a szükség az agyagművészésre is megtanította. Edényeit eleinte durva agyagból, kézzel formálta. Nem ritkák ezek között a majdnem 1 m. magas magtartó-edények, melyeknek oldalfala néha 2—3 ujjnyi vastag. Ebbe rakta a gabonát, a hust, a kisebbekbe eregette a vért s egyéb élelmiszerét. Az edények égetése e korban még kezdetleges; az ősember vagy egyszerűen kiszáritotta, vagy lángtűz mellett jól-rosszul kiégette őket. Amint izlése finomult, az edényeket díszíteni is kezdte.

Agyagból készítette a hálónehezéket, az orsógombot, a buzogány gyanánt használt agyagbunkót. Sárral tapasztotta ki a kunyhó oldalát, s azzal simította ki a tűzpadot. Sőt itt-ott agyagból készült állati és emberi alak utánzatokat is találunk. Ezek nyilván kultusztárgyak voltak, de lehet, hogy gyermekjáték gyanánt is szolgáltak.

A halottak iránti kegyelet az ősember szívében is megnyilatkozott. Halottaikat vagy az elhagyott veremlakásokban, vagy pedig az ezekhez

hasonló veremsírokból temették el. Az ezen korból fennmaradt sírokból a csontvázak zsugorított helyzetben, legtöbbször oldalt vagy hanyatt fekvésben nyugosznak úgy, hogy a térd a könyökig fel van húzva.

Ezen rövid jellemzés után nem kell bővebben magyaráznom, hogy a hol az ősember huzamosabb ideig tanyázott, ott még ma is megtalálhatjuk a föld mélyébe került konyhahulladékot, ezek között az eltörött edények darabjait és az ősember kő- és csonteszközeit vagy azok töredékeit. Mily élénk világosságot vetnek ezen igényteleneknek látszó hulladékok az ősember kulturájába!

Az ilyen helyeket a legaprólékosabb részletekig fel kell kutatni; össze kell ott szedni minden kis csont-, cserép- és kődarabot, bármily jelentéktelennek lássék is az.

Az ősember legszívesebben a vizektől védett, erdőktől és nádasoktól eltakart helyeken, dombokon ültette fel tanyáját. Szabad téren pedig el-sáncolta magát.

Minket a neolith-kor embere érdekel; vegyük már most sorba az ilyen telepeken található leleteket. Ezek felsorolásánál a délmagyarországi telepek sajátosságait tartottam szem előtt.

A köeszközök közül leggyakoribb a közönségesen csak tűzkő néven ismert kovakő és annak változatai. Ezekből néha dió, sőt tojás nagyságu magköveket (nucleus) is találunk, a melyekről szilánkokat patintottak le. Ezen élesen lepattant hosszabb-rövidebb kőszilánkok, vagy kőforgácsok kés, nyílhegy és vakaró gyanánt használtattak. Színök fehér, fekete, sárga, füstbarna stb. Nagyságuk rendeltetésük szerint — úgy a mint azok egész vagy törött példányok — 0·01—0·20 m. hosszúságban váltakozik. Olykor egy csomóban 20—40 db is előfordul. Ilyen szerencsés körülmények között jutott felszínre az apatini hires lelet is, mely különösen obsidionjaival kelt méltó feltűnést.

Ezek mellett találjuk a csiszolt és átfűrt köeszközöket és azok töredékeit. Ilyenek az ékalaku kővésők, az átlukasztott kőbalták, kőkalapácsok, kőbuzogányok, melyeket a nép „menykövek“-nek tart. Ezeknek anyaga serpentin, kova, pala, trachyt, mészkő, gnajsz, homokkő, lid, diorit stb. Ott találjuk a parittyakő gyanánt használt kőgolyókat; a törő-, zúzó- és morzsolóköveket; a simára kopott őrlő- és csiszolóköveket, valamint a vályú alakú malomaljakat. Ez utóbbiak rendszerint durva, szemcsés, vörös homokkőből való, s néha mindkét lapjukon le vannak koptatva.

A bácskai ősember a köeszközökhöz szükséges anyagot a közeli Fruskagorából, s lejebb a Krassó-Szörény megyei hegyekből nyerhette.

Vagy ő maga hozta, vagy pedig kereskedelmi összeköttetésben állott a délibb telepekkel. Cserekereskedés útján juthatott ide a Hegyaljáról az apatini obsidián-lelet is.

Figyelemre méltó az ősemberi telepek konyhahulladéka. Nem egyéb ez, mint az elfogyasztott vadászsákmány maradéka. Ebből állapíthatjuk meg az őskor faunáját. Mig külföldön már ez irányban is jelentős eredményeket értek el, addig nálunk még ma sem ismerjük tüzetesen az őskor állat- és növényvilágát. Felette kíváncsú tehát, hogy az őstelepeken található minden csontocska — legyen az bár egész vagy töredékdarab — gondosan összegyűjtessék. Különösen megbecsülendők a koponyák, állkapcsok, fogak, lábszárcsontok, szarvak, agancsok s ezek darabjai; valamint a tört és hasított csontok is. Már most azt, hogy ezek miféle csontok, mi ne bolygassuk; majd elvégzik a szaktudósok.

Az ősember eledeléhez tartozott még a hal, a különféle kagyló- és csigafélék. Ez utóbbiakat egyes helyeken az emberek még ma is megesszik. A konyhahulladék tartozéka gyanánt kell tehát tekintenünk a telepen előforduló halgerincz-csigolyákat és szállacsontokat; valamint a különféle kagyló- és csigahéjakat is. A halszigolyák körül olykor korona, sőt forintos nagyságu példányokra is akadunk jeléül, hogy az ősember néha nagy halat is fogott. A gabonafélék maradványait, a magtartó edényekben elszenesedett gabonaszemek, félreismerhetlenül élénk tárják. Hogy a gabonát ismerték, azt a gabona szemének lisztté való őrlésére szolgáló zúzó- és őrlőkövek gyakorisága igazolja.

Az őstelepeken található edények és azok töredékei szintén világosságot vetnek az ősember műveltségi állapotára. Az edények maradványai egyes telepeken oly nagy mennyiségben fordulnak elő, hogy kosár számra szedhetünk belőlük. Némelyik darab minden dísz nélküli, másik már cifrázott. Mégis, minden tenyérnyi kis darabkát össze kell szednünk.

Az ősemberi telepek edényei egyszerűen kézzel vannak formálva. A fazekas korongot akkor még nem ismerték. Kezdetlegességük első tekintetre szembeötlik. Oldalfaluk vastag. Égetésük primitív.

A cserepek színe nyersagyag-szürke, fekete, vörös, vagy más bizonytalan színű. Törésük: szürke, fekete, vörös, vagy kétoldalt vörös, belül pedig fekete és viszont. Mázuk nincsen; vagy ha előfordul is, az a legritkább esetek közé tartozik. A fémfekete fényes máz, az u. n. graphitmáz csak a későbbi fejlettebb kort jellemzi.

Ha megtörjük a cserepet, azt látjuk, hogy az durva iszapolatlan agyagból való. Olykor polyvakeveréket és fűszálak nyomait is észreve-

szünk benne. Néha szemesés, homokos, vagy kavicsos anyagból való darabokra is akadunk. A telepbeli kultúra fejlettségének a jele, ha az edény finomabb iszapolt agyagból való.

Egész edényt csak ritkábban találunk. Mint már jeleztem, ezek között nem ritka az 50—60 literes példány sem. Az edények nagyságára és alakjára, valamint más sajátosságára a cserepekből is következtethetünk. Különösen jellemzők a fül-, perem-, fenék- és a díszítes darabok.

A kézzel formált edények kidolgozás tekintetében is igen különböznek egymástól. Egyik-másik szabályosság dolgában vetekedik a korongon készült edényekkel. Mások görbe, ferde, szóval szabálytalan alakúak s a felületük sem kellő simaságú.

Rendeltetésük szerint alakjuk is többféle változatot mutat. Ilyenek a tál-, tálcza-, csésze-, korsó-, köcsög-, mozsár-, pohár-, sőtartó-, bögre-, fazék-, csolnak- és harangalak; találunk nagy tartó-, meritő- és szűrő-edényeket; lábbal (tripos), talpakkal (billikom) és talpesővekkel ellátott példányokat is.

Megkülönböztetés céljából külön-külön szemügyre vesszük az edény peremét, vagyis szájszélét, oldalát, vagyis öblét, fenekét, fület és díszítését

A perem felálló, ki- és behajló. Az első a leggyakoribb.

Az oldal öblös vagy köcsögalaku, magas vagy alacsony.

A fenék vastag, lapos, durva, kerek vagy többszögű.

Sok edénynek füle egyáltalán nincsen. Gyakori az egyszerű bütyök és az átfűrt bütyökfűl. A bütyök olykor kúpalaku. Találhatunk átfűrt kúpos fület is. A környílású szalagfűl, valamint a csőalaku fűl sem ritka. A fűl és a bütyköt nemcsak az edény oldalán, de fenn a peremszél mellett is találjuk.

A fenék az oldalfalaknál rendszerint vastagabb.

Az edények díszítése nagy változatot mutat. Az edény oldalába benyomott és bekarczott mintákat újjal, körömmel és pálcikával készítették. De díszítették az edényt agyagesipet-ragasszal (alaktalan agyagcsomók), valamint kisebb-nagyobb dudorokkal és agyagszalag-bordázattal is. Ezek szerint megkülönböztethetünk bekarczott vonás-, egyenes vonal-, párhuzamos vonal-, czikk-czakk körszelvény- és barázdadísz; akad az összetett három újj hegyével benyomott pont- és likacsdísz, valamint a felsoroltak egyszerű vagy összetett változatai. Az apró dudor-díszítés is lehet egyes, kettős vagy folytonos. A szalagdíszítés is vagy egyszerű agyagborda (abroncs) vagy az u. n. láncz (koszoru), mely az agyagszalagot — a pontsoros újjbenyomás által — lánczszemekhez hasonlóvá teszi.

A díszítés feljegyzésénél figyelembe kell vennünk azt a megkülön-

böztetést, hogy az az edény mely részén van alkalmazva. Díszítve lehet a perem, a nyak; díszítést találhatunk az edény öblén, a fenekén, sőt még az edény belső részén is.

Az őstelepek tartozékai az agyag-golyók és az agyag-bunkók. Ezek vagy szárított, vagy rosszul égetett agyagból valók. Alakjuk: szabálytalan gömb. Nagyságuk: ököl vagy két ököl nagyság; sőt még nagyobbak is. Mint tömör nehéz rög, itt az Alföldön, pótolta a követ; s mint dobálásra alkalmas eszköz, vadászat közben szerepelhetett. Egyik-másik át van fúrva, nyilván azért, hogy azon át a golyóba hajlékony vesszőt húzhasanak, s a rögnék dobás közben nagyobb lendületet kölcsönözzenek. Nem tévesztendő össze ezekkel az u. n. agyag-hálósúlyok. Ezek között is vannak gömbölyded alaku átlukasztott példányok; bár ezektől eltérőleg találunk körteforma, hengeridomu darabokat is, melyek felül lyukkal birnak. De akad lyukas korong- és lyukas négyszögű lapalakkal biró hálósúly is.

Ezeknél sokkal kisebbek az u. n. orsógombok (orsófejek). Alakjuk lapos, kerek vagy lencseforma. Központjuk át van fúrva. Ilyenfélék, de csak mogyoró nagyságúak az agyag-gyöngyök. Ezekről alább majd szólok.

Találunk agyagkúpokat is. Hasonlitanak a csonka gulához. Ezek az u. n. tűzi-kutyák. Felemlíthetem még a csörlöket (spulni) és az agyag-
karikákat. Ez utóbbiak ritkábban fordulnak elő.

Az ősnépek vallási fogalmait látszanak magyarázni azon kultusz-tárgyaknak tartható szobrocskák, melyek egyes telepeken itt Bácskában (Gombos, Bodrogonostorszeg) is találtattak. Valószínű, hogy ezen apró szobrocskák, valamely istenséget ábrázolnak. Nem ritkák az állati alak utánzatok sem. Ez utóbbiak közül különösen a négylábu állatok és a madarak mintáit találjuk. Meglehet, hogy az emberi alakot ábrázoló szobrok bálvány gyanánt szolgáltak, az állatokat utánzó példányok pedig mint disz- vagy játéktárgyak szerepeltek.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni a tűzhelyeket sem. Ezeknek átmérője rendszeren 1—2 m. között váltakozik. A tűzhelyek alja sárral volt simítva. Ezek az u. n. tűzpadok. Körülöttük rendszeren sok cserép, hamu és konyahulladék hever.

Ott, a hol az ősember a verem-lakás fölé rőzséből vagy nádból, esetleg galyakból szárnyékot emelt, s azt sárral betapasztotta: ott megtaláljuk a vessző- vagy nádbenyomatos tapaszrögöt is. Ezen tapaszrögök is összegyűjtendők.

A kőeszközöket a későbbi időben a csonteszközök egészítették ki. A megmunkálás szerint megkülönböztetünk csiszolt és fűrt eszkö-

zöket. A hosszabb és erősebb csontokból készültek a vésők, szigonyok, török, nyílhegyek és simító csontok; a szarvas-agancsból a különféle turkáló szerszámok, mint a kapa, ásó és eke; az őzagancsból a szűrő-eszközök: a tör, az ár, a tű. Az agancsokat a nyél beillesztésére a rózsza felett megfűrták. Így tettek a lábszárcsontokkal is, a melyeket alkalmasint korcsolya gyanánt használhattak. Egyik-másik csonton vonalakból álló bekarcsolt ezírfázat is látható.

Bizonyára sok idő eltelt, s akkor is a véletlen vezette az embert az érczek feldogozására. Legelőször is a termés alakban előforduló réz volt az, a melynek olvasztással, öntéssel és kalapácsolással alakot adtak. Bár a kő- és csonteszközök továbbra is használatban maradtak, sőt azok még a későbbi bronzkorban is előfordulnak: a réz használata mégis csak óriási lökést adott az ősemberi kultúra fejlődésének.

Hogy Bácskában előfordult-e már rézlelet, arról tudomásom nincsen. Mindazáltal szükségesnek tartom munkálatom keretébe az ezen korból származó leletek ismertetését is felvenni.

A rézeszközök — mint már említettem — vagy kalapácsoltak, vagy öntöttek. Diszítés nem igen fordul elő rajtuk. Patinájuk (rozsdájuk) zöld vagy zöldes-kék. Itt akarom előre bocsájtani, hogy a régiségleletek értékét az egyes tárgyakra rakodott patina (rozsdá, grünspeck, szirony) nagyban emeli. A ki tehát a leleteket akár kíváncsiságból, akár tájékozatlanságból megfosztja a reájuk rakodott patinától, azzal a tárgyak becsét is nagyban leszállította. A köznép a szép zöld vagy kékes-zöld patinával bevont réz- vagy bronztárgyakat aranyból valóknak tartván, a kezébe került ilyen leleteket mohó kapzsisággal szokta ragyogó fényesre csiszolni.

A rézleletek között leggyakoribb a hosszénégyszet alakú, tömör, lapos rézvéső, a bányász-esákány, ürvéső (tokos véső), fejsze, kalapács, karperecz, rézhuzal és ennek töredékei. De előfordul néha a nyers, alakatlan rézrög is, melyet az öntőműhely maradványának kell tekintenünk.

E korszakban bár ritkábban, az arany is előfordul, még pedig: karika, tömör rudacska, sodrony vagy öregszemű láncz alakjában.

A kő és a réz használatát lassan-lassan kiszorította a bronz. A bronz, a réz és az ón keveréke. Ezen öntvény előnye a réz felett, hogy annál jóval keményebb.

Bronzból készítette az ősember nemcsak a fegyvereit, hanem a földmivelés, ipar és a háztartás körébe eső szükségleti eszközeit, valamint ékszertárgyait is.

Az ezen korból fennmaradt fegyverfélék közül jellemző a liliumlevél

alaku kétélű kard. Markolata tömör; végső tagja pedig csésze-alaku. De találunk egyszerű markolatnyújtvánnyal bíró példányokat is. Ezeket bronzszegecskékkal rögzítették a nyélhez. A kardokhoz hasonlítanak a törpengék is.

A lándzsa-csúcsok és a nyílhegyek a nyél befogadására alkalmas köpűvel bírnak. Itt-ott a bajuszos nyílhegy forma is előfordul.

A kar és a láb megvédésére és díszítésére használták a spirális huzal- és lemeztekerceket. Védelmi eszközökül szolgáltak a bronzkorongok és az u. n. mellvédők is.

A bronzkori tárgyak egyik ismert tipikus alakja a sarló. Formája könyökhajlást mutat.

A háztartás körül használt eszközök között első helyet foglal el a véső. Megkülönböztetünk tokos és füles vésőt. Mindkettőt nyélbe illesztették és úgy használták. A füles vésőt a fülénél fogva erősítették a nyélhez.

Számos bronzkori leletből ismerjük a bronz-fűrészlemez is. Széle finoman csipkézett. A tőralaku késekről már fentebb szóltam.

Az ipar körébe tartozó eszközök: az ár, a gomb és a tű.

Az ékszertárgyak közül megemlítendőek a tömör (néha üres) nyílt végű karpereczek, a haj összetűzésére használt nagy gombostűk és a ruha összetűzésére szolgáló fibulák (broche). Mind a karpereczek, mind a tűk, rendszerint bekarczott (cizelált) vonalakkal, pontokkal és körökkel voltak díszítve. Találunk bronz huzalból és lemezből készült tekerceket, övgyűrűket, sodrott karikákat, karika fülbevalókat, nyak- és lábpereczeket, csüngőket füllel vagy átfúrt lyukkal és boglárokat.

Megtörtént már több helyen, hogy a bronzkorból származó leletekből egy rakáson egész tömeg különféle bronztárgy találatot. Az ilyen lelet valóságos kincs számba megy. Az archeológiában úgy is említetik.

A bronzkori öntőműhelyek maradványa az olvasztótégely, a különféle öntőminták, az öntésből fennmaradt alaktalan bronzrögök, az öntésből hibásan kikerült példányok és a használaton kívül helyezett eszközök és azok töredékei.

Mint fennebb említettem, csiszolt kő- és rézeszközöket még a bronzkorban is találhatunk.

Aranytárgyak azonban ritkaságszámba mennek. Jellemző a szívdomu szemekből és a négyélű huzalból készült tagokból való aranyláncz. Az ilyen lánczszemeket és lánczokat az archeologusok pénz-surrogatumnak (cserepénz, csereeszköz) tartják.

Részben a bronzkorból fennmaradt emlékek gyanánt kell tekintenünk

a megyénk egyes helyein fennmaradt földműveket: a földvárakat és halmokat. Az előbbiek sánczai itt-ott még ma is észrevehetők, különösen az erdőkben és a még eke alá nem került legelőkön. A terjedelmesebb telepeket sánczokkal tették biztosabbá a külső megtámadtatások ellen. Alakjuk hosszú négyszög-, kerek- vagy ellipticus alaku. Olykor 2—3 sánczot is húztak. Ilyen helyeken a kutatások szép eredménnyel járnak. Különösen a földvárak belsejében levő halmok és dombok, gödrök és omladékok érdemesek a kutatásra. Éppen így a különálló halmok is.

A felfedezett helyek közelebbi megjelölése czéljából mulhatlanul szükséges jegyzetünk mellé a földművek helyszínrajzát is becsatolni, hogy az után indulva, bárki és bármikor, a legpontosabban feltalálhassa a keresett helyet.

A körülsánczolt földvárakban a telep őskorát jellemző cserepek és csontok mind összegyűjtendők. Az izolált halmokat — akár magukban, akár egyes csoportokban találjuk is azokat — rendszerint emberi kéz művének kell tekintenünk. A nép természetesen elkereszteli „török halom“-nak, „testhalom“-nak s más e félének, s nem egyszer valami mondát is fűz hozzá. Ezt is érdemes feljegyezni.

Pedig nem egyebek ezek, mint őskori sirhalmok (tumulusok). Az ilyen felnyitott sirhalmok egy- vagy több kamrasírt tartalmaznak. A csontvázak mellett bronztárgyak fordulnak elő. A vaskúti halmok sirkamrájában pl. csak egy ülőcsontvázat leltek. Ilyen tumulusokat emeltek a későbbi (népvándorlási) korban őseink is, ha valamelyik vitéz leventéjüket temették el. (Lovassírok.)

A bronzkorban jött divatba a halottégetés. Az elhamvadt maradványokat edénybe (urnába, hamvvederbe) helyezték s úgy temették el. Ezek az u. n. urna-sírok. Ilyen urna-sírok néha egész temetőt képeznek. Az urnákban, az elszenesedett csontdarabok, hamu és föld mellett, az illető fennmaradt fegyvereinek és ékszereinek olvadt töredékei is találhatóak. A nagy urnákban, vagy azok mellett olykor kisebb, bögreszerű edénykéek és tálak is találhatóak.

A hamvvedrek méretei a nagy és közép nagyságu edények között váltakoznak. Alakjuk gömbölyű vagy mozsár alak. Egyik-másiknak keskeny talpa és magasan elhelyezett öble van; másoknál inkább a mélyen elhelyezett has és erősebben kifejlett nyak a jellemző. Ez utóbbi alak a késői bronzkor sajátossága. A perem felálló vagy kigömbülő. Oldalukon dudorok, arányosan elhelyezett csücskök vagy bütykök vannak. Ezen csücskök az edény méreteihez képest tojás, dió, vagy mogyoró nagyságúak. A bütykökön kívül vízszintesen átfúrt kis fülleket is találunk. Gyakori

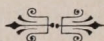
a szalag és a félhold alaku fül is. Az urnák kő- vagy cserépfedővel vannak ellátva; olykor a fedőt lapos tállal helyettesítették.

A csücsök-dísz a kisebb edényeken is előfordul. A bögrék egy vagy két fülűek. Ezeken a szalagfül a leggyakoribb, mely rendszerint a szájszél fölé emelkedik. Színök fekete. A tálak behajló széllal és olykor füllal is bírtak.

A bronzkori agyagművesség (keramika) a fejlettségnek magas fokán állott. Az edények, különösen a kisebbek, finomabb iszapolt agyagból készültek. Égetésük fekete és vörös. A korong használata is ebbe a korbba esik. Díszítésük izléses. A díszítést úgy végezték, hogy a mintát az edény oldalába pálczikával benyomkodták, s a hézagos helyeket krétával vagy mészszzel töltötték ki. Ezek az u. n. bronzkori kréta- vagy mészbetétetes edények. Némelyiken a díszítés oly pazar, hogy még a fenekén és belsejében is találunk mintákat.

Ezen kor után következett az az átmeneti időszak, a mikor a bronz megosztotta uralkodását a vassal. Ez az u. n. La-Téne, vagy hallstatti kor. Jellemzi e kort, hogy az urnák mélyen elhelyezett hassal bírnak; külön tagolt nyakuk pedig erősen van kifejlődve. A kis bögrék két fülűek és igen díszesek. A leletekben vegyesen találunk bronz- és vastárgyakat. A hosszú, kétélű kardokat már vasból is készítik. A bronzfibulák ülője, tüje és rúgója szintén vas. E korból származnak a bronzhuzalból való u. n. tekeresfibulák, melyeket alakjuk után szemüveges fibuláknak is neveznek. Ott, a hol e korból származó lelet előfordul, érdemes tovább kutatni, mert rendszerint nagy kiterjedésű sírmezők jelölik a La-Téne kulturát.

A bronzkor letűntével végződik a történelemelőtti időszak: az őskor.

Társulati ügyek.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1903. március 28-án tartott gyűléséről.

Jelen voltak: Kozma László, elnök, Dömötör Pál, Fejér Gyula, dr. Gozdsu Elek, Gräff Nikáz, dr. Grüner Samu, id. Mihályi János, Roediger Lajos, Trischler Károly és Trencsény Károly, választmányi tagok.

1. Az elnök megnyitván az ülést, előterjeszti, hogy a március 23-i gyűlésen már szóba került főfelügyelőségi leiratnak (1903. február 7. 34. sz.) behatóbb tárgyalása, s a rája válaszképen fölterjesztendő feliratnak megállapítása végett hívta össze e gyűlést.

Az elnök, Dömötör Pál, dr. Gozdsu Elek, dr. Grüner Samu, Fejér Gyula, Roediger Lajos hozzászólása után a választmány a 24/1903. sz. alatt beiktatott fölterjesztésben állapodott meg.

2. Dr. Gozdsu Elek indítványára a választmány Roediger Lajos muzeumi örnek eddigi buzgó, sikeres működéseért egyhangulag jegyzőkönyvi köszönetet, — a további működése iránt pedig teljes bizalmat szavazott.

Kmf.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1903. december 28-án tartott gyűléséről.

Jelen voltak: Kozma László, elnök, Latinovits Géza, alelnök, dr. Grüner Samu, Roediger Lajos és Trencsény Károly, választm. tagok.

Az elnök a gyűlést megnyitja s a következőket terjeszti elő:

1. A Muzeumok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelőségének leirata az állami segélynek régészeti ásatásokra való fölhasználása tárgyában. — Tudomásul szolgál.

2. Méltóságos Latinovits Pál, főispán ur, társulatunk választmányi tagjának szives közbenjárására levéltárunk három érdekes eredeti okmánnyal gazdagodott. Ezek: a Tiszán inneni kerület, Ada és Zenta város kiváltság levelei. E becses adományért főispán urhoz, s az ajándékozó Ada nagyközség előljáróságához köszönő iratot intéztünk. — Örvedetes tudomásul szolgál.

3. A kalocsai főszékesegyházi könyvtár igazgatósága Évkönyveink I—XIX. évfolyamáért (114 korona értékben) cserében a következő munkákat ajánlotta föl:

1. Fraknoi: Monumenta Vaticana 8 köt.

2. Zichy J. gróf: Kaukázusi utazása. 2 köt.

3. Magyarország Városai és Vármegyei. 5 köt. Összesen: 150 kor. értékben. A csere folytán terhünkre fennmaradó 36 kor. fejében Évkönyvünk 6 következő évfolyamát kérte. Henszmann: Grabungen cz. művét ingyen felajánlotta. A cserét szives készséggel elfogadtuk, s Évkönyvünk 6 következő évfolyamának megküldésére köteleztük magunkat. A művek megküldése mind a két részről megtörtént. Örvedetes tudomásul szolgál.

4. Fischer Nándor, gajdobrai nyug. községi jegyző a pártoló tagok sorából való kilépését jelentette be. Ezzel kapcsolatban a titkár Léh Pál ujjverbászi tanító, pártolótag, kilépését jelenti be; a muzeumör pedig

Schneider Károly kulai ügyvédnek a pártoló tagok sorába való belépését jelenti be (1904-től). — A választmány a kilépetteket a tagok sorából törli, a jelentkezőt a pártoló tagok sorába fölveszi.

5. Méltóságos ifju gróf Chotek Rudolf nagybirtokos ur a társulat kérelmére készségesen megengedte a Kiszács közelében elterülő uradalmi legelőn található tumulusok felásását és kutatását; utasította futaki igazgatóságát, hogy a kutatásoknál a társulatnak segédkezet nyujtsanak. Az esetleg talált régiségeket a társulat rendelkezésére bocsátja. Köszönettel tudomásul szolgál.

6. Méltóságos Latinovits Pái főispán ur az országos néprajzi vásár előkészítő bizottságának hozzá intézett megkeresését közli a társulattal, s kimerítő véleményt kér. — A társulat a vármegyénkben található néprajzi érdekességek, szokások összeállításával a titkárt és a muzeumőrt bizta meg.

A titkár előterjesztései:

1. A Borsod-Miskolczi Muzeum és Közművelődési Egyesületnek kért alapszabályainkat megküldte.

2. Az Évkönyv cz. vállalatnak a társulatunkra vonatkozó adatokat megküldte.

3. Zombor város meghívta a társulatot a Deák Ferencz emlékére tartott díszgyűlésre (október 17.); valamint a város polgársága a II. Rákóczi Ferencz emlékére rendezett ünnepre (október 24—25.) Mindkét alkalommal a társulat képviseltette magát.

4. A Muzeumok és Könyvtárak országos Szövetsége meghívta társulatunkat, mint a szövetség tagját, a december 6.-án Budapesten tartott közgyűlésére. — Az elnökség Latinovits Géza alelnököt és Roediger Lajos muzeumőrt kérte föl társulatunk képviselésére.

5. Gubitza Kálmán működő tag egy nagyobb, a régészeti kutatások módját ismertető, irányító és érdeklődést keltő cikket küldött be oly kéréssel, hogy az évkönyvben való közlésen kívül külön lenyomatban a vármegyében terjesszük. — A választmány a titkárnak mindezen jelentéseit tudomásul vette; Gubitza cikkére azt határozta, hogy 100 drb külön lenyomatban a vármegyében szétküldi.

A muzeumőr jelentései:

A választmánytól nyert megbízatásokat elvégezte, nevezetesen:

1. A harmadik terem (régészeti muzeum) bebutorozására 2 üveges szekrényt, egy fegyvertartóablát, továbbá 1 új könyvszekrényt s egy szoborállványt készíttetett.

2. A muzeum átköltözése után a tárgyak felvarrásával és elrendezésével már nagyrészt elkészült.

3. A báthmonostori szarkofág és feliratos kő beszállítása érdekében újabb lépéseket tett, s mindkét emlék nem sokára muzeumunkba kerül.

4. Dr. Mikosevits Kanut, zentai főszolgabíró útján értesült, hogy Ada község irattárában 3 fontos történeti okmány van. Az elnökség azonnal kérvényt intézett a főispán urhoz ezen okmányoknak irattárunk számára leendő megszerzése iránt. Az okmányokat meg is kaptuk. (L. az elnöki jelentés 2. pontját.)

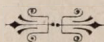
5. Eretovits János, bácsi plébános ur a bunyevácok történetének tanulmányozása közben egy bizonyító erejű képet talált. E képről a muzeumőr fényképet vett föl s róla ábraduczot készíttetett, mely utóbbinak ára 12 kor. 80 fillér. Kéri a választmány utólagos jóváhagyását s az összeg kiutalványozását. (A képet l. e. füzetben.) — A választmány az összeget kiutalványozta.

6. A nagy számban beérkezett küldemények és a kiterjedt levelezés miatt a postaköltségben túlkiadása van. Az 1903. évre még 12 korona kiutalványozását kéri. — A választmány a kért összeget megszavazta.

7. Az idei ásatások a Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelőségétől jóváhagyott tervezet szerint és költségvetés keretében történtek. Részletes kimutatást és elszámolást a közgyűlési jelentésben ad.

8. A muzeum berendezése a közgyűlésig tejesen elkészül. Kéri, hogy a muzeum megnyitását a közgyűlés tárgysorozatának egyik pontjául vegye föl a választmány. — A választmány a muzeumőrnek mind ezen jelentéseit jóváhagyólag tudomásul vette,

Kmf.

Irodalom.

Beküldött könyvek:

1. A bács-szerémi ág. hitv. ev. egyházmegye Monografiája. Az egyházmegye megbízásából összeállította Bierbrunner Gusztáv, ókéri ág. hitv. ev. lelkész. Ujvidéken. Ivkovics György könyvnyomdája. 1903. A 254 oldalas mű tartalma: Előszó. Bevezetés. I. rész. A bács-szerémi ág. hitv. ev. egyházmegye története. II. rész. A bács-szerémi ág. hitv. ev. egyházmegye szervezete. III. rész. Az egyes egyházközségek története. A) A 18. században keletkezett egyházközségek. B) A 19. században

keletkezett egyházközségek. C) A missiói körök. IV. rész. A bács-szerémi ág. hitv. ev. egyházmegyének különválása. Zárószó. Tartalom.

2. **Huszonöt év** az óbecsei polgári czéllövész-egylet történetéből. 1878—1903. A választmány megbízásából írta: Fárbas József, egyleti titkár. Óbecse. 1903. Nyomatott Lévai Lajos könyynyomdájában. 52 oldlas füzet.

Az Évkönyv 1903. (XIX.) évfolyamának tartalommutatója.

I. füzet.

	Lap.
1. Elnöki megnyitó, Kozma Lászlótól	3.
2. Részletek Bács multjából a XVII. és XVIII. századból. Irta Evetovics János	6.
3. Utolsó szavam a garábi apátság ügyében. Irta Érdujhelyi Menyhért	14.
4. Társulati ügyek: Jegyzőkönyvek stb.	19.
5. Tagok névsora az 1903. évre	57.

II. füzet.

1. Bács-Bodrog vármegyei községek pecsétei. Közli Iványi István	67.
2. A kalocsa-bácsmegyei klérus honvédelmi tevékenysége a mohácsi vész előtt. Irta Érdujhelyi Menyhért	91.
3. Bácsmegyei Bánk Pál. Közli T. K.	99.
4. Ásatások Zentán. Irta Érdujhelyi Menyhért	102.
5. Lapszemle: a) Két vármegyénket érdeklő okmány 1598-ból	108.
b) Bácsmegyére vonatkozó adatok a XVIII. századból. T.	109.

III. füzet.

1. Vármegyénk és az 1867. kiegyezés s a koronázás. Irta Tren- csény Károly	115.
2. Görögök a Bácskában a török háborúk után. Irta Érdujhelyi Menyhért	121.
3. Krónikás adatok vármegyénk történelméhez. Közli T. K.	128.
4. A titeli ásatások. Irta Érdujhelyi Menyhért	140.
5. Ásatásainkról. Irta Roediger Lajos	143.

IV. füzet.

1. A boszna-gradovári kegykép Bácsban. Irta Evetovics János	155.
2. A bácsalmási nemes közbirtokosság (Compossessoratus) ezelőtt 100 évvel. Irta Evetovics János	158.
3. A torzsai németek lakodalmi szokásai. Közli Holzmann Ignác	163.
4. A bácskai ősemberi telepek kinyomozásának kérdéséhez. Irta Gubitzka Kálmán	173.
5. Társulati ügyek: Jegyzőkönyvek	184.
6. Irodalom	187.

Tagdíjat fizettek :

1901-re :

Barakovics Lajos, Szenttamás. Lőrincz Mihály, Szenttamás. Ómorovicza.

1902-re :

Bácsalmás. Barakovics Lajos, Szenttamás. Bedő Albert, Budapest. Bezerédy István, Szabadka. Boromisza János, Zenta. Borsód. Czirfusz Dezső, San-Remó. Deák Zsigmond, Bikity. Georgievics Tivadar, Szenttamás. Horthy István, Horthy Istvánné, Bécs. Kozma László, Zombor. Lőrincz Mihály, Szenttamás. Manojlovits Sztévan, Szenttamás. Németpalánka. Ómorovicza. Polgári olvasókör, Gombos. Rauschenberger Adolf, Prigleviczaszentiván. Rényi József, Kunbaja. Rigyicza. Prigleviczaszentiván. Sigmund Göntér, Ósöv. Széchényi Tamás, Kula. Szedressy Károly, Felsőszentiván. Schverer Sándor, Baja. Szilbás. Szommer József, Almás. Szucsics Sándor, Csávoly. Szutrély Lipót, Baja. Ifj. Szutrély Lipót, Almás. Tiszakálmánfalva. Torzsa. Tripolszky Béla, Bács. Tumbász István, Vajszka. Turnovszky Rezső, Karavukova. Vermes Béla, Szabadka. Vojnits Béla, (Zobnaticza) Topolya. Vojnits Dániel, Baja. Vojnits József, Szabadka. Vuits György, Zenta. Vuits Vazul, Zenta. Würth Zsigmond, Mélykut. Zákó Milán, Pancsova. Zsárkó Ferencz, Mélykut. Zsigmond Gyula, Piros. Zsupanszky Lyubó, Ószivác. Evinger Kálmán, Hódság.

1903-ra :

Ada. Alföldy Gedeon, Zombor. Alföldy Géza, Monostorszeg. Állami tanítóképző, Baja. Bácsalmás. Bácskeresztur. Bácsmartonos. Bácsotpolya. Bácsi ág. ev. egyházmegye. Barakovics Lajos, Szenttamás. Bárány Zsigmond, Zombor. Bedő Albert, Budapest. Begecs. Bezdán. Bezerédy István, Szabadka. Bikár Nenád, Zombor. Bikiczky Tamás, Monostorszeg. Bittermann Nándor, Zombor. Boromisza János, Zenta. Borsay Jenő, Bátmonostor. Borsód. Bosnyák János, Bezdán. Gróf Chottek uradalmi igazgatósága. Csantavér. Csávoly. Cservenka. Čsonoplya. Dalmay Béla, Zombor. Deák Zsigmond, Bikity. Deszpotszentiván. Doroszló. Dudás István, Lajos, Zenta. Eigl József, Futtak. Engisch Frigyes, Szeghegy. Evinger Kálmán, Gyurgyevó. Falcione Gusztáv, Lajos, Nándor, Zombor. Faller Alajos, Veprovác. Feles Adolf dr., Zombor. Felső kereskedelmi iskola, Zombor. Felsőszentiván. Fernbach József, Budapest. Filipova. Fischer Nándor, (3. kor.) Gajdobra. Főgimnáziumi könyvtár, Szabadka. Zenta. Zombor. Frey Imre, Zombor. Ó- és Újfuttak. Gákova. Gärtner Sándor, Katymár. Georgievics Tivadar, Szenttamás. Glozsán. Gombos. Goszpodince. Gör. kel. szerb főgimnázium, Ujvidék. Grünbaum Pál, Óbecse. Grüner Samu, Zombor. Gyurgyevó. Haladókör, Torzsa. Hauke Imre Zombor. Hinger Péter, Kunbaja. Hipp Dezső, Palánka. Holländer Adolf dr., Jankovác. Horthy István és neje, Bécs. Husvéth István, Károly, Zombor. Incze Gusztáv, Zombor. Ivanits Izidor, Szenttamás. Jankováci olvasókör. Janovich Gyula, Zombor. Jarek. Justh Ferencz, Tótlpróna. Karácson Gyula, Zombor. Kármán József, Verbász. Káty. Okér. Kiss Gyula, Verbász. Kiszács. Kovács Ferencz, Óbecse. Knézy Péter, Szabadka. Kovalszky Lajos, (4. kor.) Verbász. Kuczura. Kulpin. Kunbaja. Kirschbaum Lajos, Titel. Latinovics Géza, Borsód. Latinovics János, Budapest. Latinovics János, Baja. Lőrincz Mihály, Szenttamás. Lövy Vilmos, Zombor. Lukácsévics István, Zenta. Magyar István, Verbász. Magyar olvasókör, Zombor. Maison Mihály, Rigyicza. Mallin Károly, Órovác. Manojlovits Sztévan, Szenttamás. Marodity Axent, Felsőkovil. Mayer István, Zombor. Mladonieczky Vincez, Kula. Molnár Károly, Zombor. Nemesmilitics. Németpalánka. Nikolits Izidor, Zsablya. Olesváry Ödön, Szabadka. Ópalánka. Överbász. Pavlovits Simon, Zombor. Pertschy Ferencz, Filipova. Piros. Piukovics József, Szabadka. Polgári Olvasókör, Torzsa (4. kor.). Raisz Lajos, Zombor. Récey Ede, Kula. Rényi József, Kunbaja. Roediger Lajosné, Zombor. Scherer Sándor, Baja. Seultéty Jenő, Hódság. Széchényi Tamás, Kula. Szedressy Károly, Felsőszentiván. Szendy Lajos, Pacsér. Szilbás. Szilágyi Mór, Zombor. Szommer József, Almás. Szondy Mátyás, Zombor. Szonta. Szucsics Sándor dr., Csávoly. Szutrély Lipót, Baja. Ifj. Szutrély Lipót, Almás. Tárcazy Dezső, Zombor. Temunovich József, Zombor. Torzsa. Ujverbázi Casino-Egylet. Valihora Agoston dr., Kalocsa. Vártesi Gyula dr., Székesfehérvár. Városv Károly, Zombor. Városi könyvtár, Zombor. Vétesei Károly, Zombor. Vojnits Dániel, Baja. Ifj. Vojnits István, (Gábris) Szabadka. Ifj. Vojnits István, Zombor. Vojnits József, Szabadka. Vujevits Alajos, Zombor. Vámoscher Nándor, Monostorszeg. Weidinger Lajos, Zombor. Zalár István, Bikity.

1904-re :

Gör. kel. szerb főgimn., Ujvidék. Engisch Frigyes, Szeghegy. Vojnits Dániel, Baja.

Alapítványát befizette : Fernbach Károly.

Zombor, 1903. december 1.

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.
